

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**FIRAT KALKINMA AJANSININ MALATYA
BÖLGESİNDEKİ İŞLETMELERE 2013-2015 YILLARI
ARASINDA VERDİĞİ FİNANSAL DESTEKLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Dr. Öğr. Üyesi. M. Cem DANACI Hacı Bayram AYDIN

MALATYA-2019

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FIRAT KALKINMA AJANSININ MALATYA BÖLGESİNDEKİ
İŞLETMELERE VERDİĞİ FİNANSAL DESTEKLER**

**Hazırlayan
Hacı Bayram AYDIN**

Danışman Dr. Öğretim Üyesi M. Cem DANACI

MALATYA – 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

FIRAT KALKINMA AJANSININ MALATYA
BÖLGESİNDEKİ İŞLETMELERE 2013-2015 YILLARI
ARASINDA VERDİĞİ FİNANSAL DESTEKLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi. M. Cem DANACI

HAZIRLAYAN
Hacı Bayram AYDIN

Jürimiz tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu tezsiz yüksek lisans dönem projesini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Anabilim, ... Bilim dalında tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

imzası

1.
2.
3.
4.
5.

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tez hazırlamamda bana yardımlarını esirgemeyen sayın Dr. Öğr. Üyesi. M. Cem DANACI hocama hayatımın her aşamasında yanımda olan aileme, eşime ve oğlum Çınar'a teşekkür ederim.

ÖZET

FIRAT KALKINMA AJANSININ MALATYA BÖLGESİNDEKİ İŞLETMELERE 2013-2015 YILLARI ARASINDA VERDİĞİ FİNANSAL DESTEKLER

Değişen dünya koşullarında ülkeler bütün bölgeleri ile komple bir kalkınmışlık seviyesi yakalamak arzusu içerisindeyler. Bu amaçla oluşturulan kalkınma ajanslarının ilk örnekleri Avrupa’da görülmekle birlikte Türkiye’de 1990’lı yıllarda faaliyetlerine başlamışlardır. Kalkınma ajanslarının ana amacı, ülke içerisinde kalkınması amaçlanan bölgeleri belirleyerek bu bölgelerin mevcut durumlarını tespit etmek ve mevcut durumu destekleyici çalışmalar yaparak bölgesel kalkınmışlık farklılıklarını ortadan kaldırmaktır. Merkezi Malatya ilinde bulunan Fırat kalkınma Ajansı 25.07.2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 14.07.2009 tarih ve 15236 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur.

Araştırma Malatya ilinde bulunan Fırat Kalkınma Ajansından 2013-2015 yılları arasında finansal destek almış 19 işletme üzerinden yürütülmüştür. Proje desteği alan işletmelerin aldıkları destek ile kapasite ve finansal durumlarında, personel sayılarında ve işletme verimliliklerinde sağladıkları avantajların tespit edilmesi amacıyla yapılan çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen anket formunda 30 adet soru bulunmaktadır. Anket formu ile elde edilen verilerin yüzde ve frekans değerleri tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda, kalkınma ajansından temin edilen proje desteklerinin işletmelerin istihdam, üretim ve işletme kapasitesi, teknoloji kullanım durumu, ürün kalitesi ve çeşitliliği, hammadde siparişlerinde artış ve işletmelerin rakiplerine karşı rekabet avantajı elde etmesine olumlu yönde katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Malatya, Fırat Kalkınma Ajansı,

ABSTRACT

FINANCIAL SUPPORT OF FIRAT DEVELOPMENT AGENCY TO THE BUSSINESS IN MALATYA REGION BETWEEN 2013-2015

Under changing world conditions, countries are in a state of complete desire to achieve a level of development. For this purpose, the first examples of development agencies are seen in Europe and these agencies have started their activities in Turkey in the 1990s. The main purpose of the development agencies is to identify the regions that are intended to be developed within the country and to determine the current situation of these regions and to eliminate the regional development differences by supporting the current situation. The Firat Development Agency, headquartered in Malatya, was established with the decision of the Council of Ministers dated 14.07.2009 and numbered 15236 published in the Official Paper on 25.07.2009.

The study was carried out with 19 financially supported institutions from Firat Development Agency in the province of Malatya between 2013-2015. With the support of the enterprises that received project support, the screening model was used in the study to determine the advantages that they provide in their capacity and financial status, number of personnel and operational efficiencies. There are 30 questions in the questionnaire developed by the researcher. Percentage and frequency values of the data obtained by the questionnaire were determined. As a result of the research, it has been determined that the project supports provided by the development agency have positively contributed to the employment, production and operation capacity of the enterprises, technology usage situation, product quality and diversity, increase in raw material orders and enterprises gaining competitive advantage against their competitors.

Keywords: Regional Development, Malatya, Firat Development Agency

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	3
1. BÖLGESEL KALKINMA.....	3
1.1. Bölge Kavramı.....	3
1.1.1. Bölge Türleri.....	4
1.1.1.1. Ekonomik Açıdan Bölge Türleri.....	4
1.1.1.1.1. Homojen – Türdeş Bölge.....	4
1.1.1.1.2. Polarize Bölge: Kutuplaşmış Bölge	5
1.1.1.1.3. Plan Bölge: Planlama Amaçlı Bölge	6
1.1.1.2. Gelişmişlik Açısından Bölge Türleri	7
1.1.1.2.1. Az Gelişmiş Bölgeler.....	7
1.1.1.2.2. Gelişmiş Bölgeler	8
1.2. Kalkınma Kavramı.....	8
1.3. Bölgelerarası Dengesizlik	8
1.3.1. Bölgelerarası Dengesizliğin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	9
1.4. Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	10
1.4.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının İlkeleri	10
1.4.1.1. Sosyal Kârlılık İlkesi	11

1.4.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi	12
1.4.1.3. Halkın Katılımı İlkesi	12
1.4.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları	12
1.4.2.1. Büyüme Amacı	12
1.4.2.2. İstikrar	13
1.4.2.3. Dengeleme ve Eşitleme	13
1.4.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları	13
1.4.3.1. Kurumsal Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları	14
1.5. Bölgesel Kalkınma Ajansları	15
1.5.1. Dünyada ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları	15
1.5.1.1. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları	15
1.5.1.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları	16
1.5.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Görevleri	18
1.5.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri	19
1.5.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Konumları	20
1.5.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Başarı Şartları	21
1.5.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansal Kaynakları	21
1.5.6. Kalkınma Ajansları Tarafından Sağlanan Destek Türleri	22
1.5.6.1. Mali Destekler	22
1.5.6.1.1. Doğrudan Finansman Desteği	22
1.5.6.1.1.1. Proje Teklif Çağrısı Yöntemi İle Uygulanan Mali Destekler ..	22
1.5.6.1.1.2. Doğrudan Faaliyet Desteği	23
1.5.6.1.1.3. GÜDÜMLÜ Proje Desteği	23
1.5.6.1.2. Faiz Desteği ve Faizsiz Kredi Desteği	24
1.5.6.2. Teknik Destekler	24

II. BÖLÜM	26
2. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI	26
2.1. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Plan ve Projeleri.....	26
2.1.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)	26
2.1.2. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK).....	27
2.1.3. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)	27
2.1.4. Doğu Anadolu Projesi (DAP)	28
2.1.5. Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi (YHGP)	28
2.2. Türkiye’deki Kalkınma Ajansları	29
2.2.1. TR10 İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA).....	29
2.2.2. TR21 Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA).....	30
2.2.3. TR22 Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA).....	30
2.2.4. TR31 İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	32
2.2.5. TR32 Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)	32
2.2.6. TR33 Zafer Kalkınma Ajansı (ZAFER)	33
2.2.7. TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)	34
2.2.8. TR42 Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA).....	35
2.2.9. TR51 Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA).....	36
2.2.10. TR52 Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA).....	37
2.2.11. TR Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)	37
2.2.12. TR62 Çukurova Kalkınma Ajansı (CKA)	38
2.2.13. TR63 Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA).....	39
2.2.14. TR71 Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA)	40
2.2.15. TR72 Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)	41
2.2.16. TR81 Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)	42

2.2.17. TR82 Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)	42
2.2.18. TR83 Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)	43
2.2.19. TR90 Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA).....	45
2.2.20. TRA1 Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)	46
2.2.21. TRA2 Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)	47
2.2.22. TRB2 Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA).....	48
2.2.23. TRC1 İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)	49
2.2.24. TRC2 Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)	49
2.2.25. TRC3 Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	50
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	51
3.1. Araştırmanın Yöntemi	51
3.3. Veri Toplama Araçları	51
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	51
3.2.1. Fırat Kalkınma Ajansı.....	51
4. BULGULAR.....	54
4.1. İşletmelerin Genel Özellikleri ile İlgili Bulgular	54
4.2. İşletmelerin Kapasite-Finansal Durumları ile İlgili Bulgular	57
4.3. Proje Desteğinin Etkileri ile İlgili Bulgular	60
4.3.1. Personel Sayısına Etkisi ile İlgili Bulgular	60
4.3.2. İşletme Verimliliği ile İlgili Bulgular	61
4.4. Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular	70
4.5. Araştırma Hipotezlerine İlişkin Bulgular	71
KAYNAKÇA.....	89
Ek – 1 Anket Formu.....	94

KISALTMALAR

AHİKA	Ahiler Kalkınma Ajansı
ANKARAKA	Ankara Kalkınma Ajansı
BAKA	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
BAKKA	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
CKA	Çukurova Kalkınma Ajansı
DAKA	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DİKA	Dicle Kalkınma Ajansı
DOĞAKA	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EURADA	Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
GEKA	Güney Ege Kalkınma Ajansı
GMKA	Güney Marmara Kalkınma Ajansı
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
İKA	İpekyolu Kalkınma Ajansı
İSTKA	İstanbul Kalkınma Ajansı
İZKA	İzmir Kalkınma Ajansı
KARACADAĞ	Karacadağ Kalkınma Ajansı
KUDAKA	Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
KUZKA	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
MARKA	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı

MEVKA	Mevlana Kalkınma Ajansı
OKA	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
ORAN	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
SERKA	Serhat Kalkınma Ajansı
TRAKYAKA	Trakya Kalkınma Ajansı
TVA	Tennessee Vadisi Kurumu (Tennessee Valley Authority)
ZAFER	Zafer Kalkınma Ajansı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına göre alt bölgeler.....	17
Tablo 2. İşletmelerin faaliyet sürelerinin dağılımı.....	54
Tablo 3. İşletmenin TRB1 bölgesinde bulunduğu sürenin dağılımı	54
Tablo 4. İşletmelerin hukuki yapılarının dağılımı.....	55
Tablo 5. İşletmelerin faaliyet konularının dağılımı.....	55
Tablo 6. İşletmede bir yıldan uzun süre çalışan personel sayısının dağılımı.....	55
Tablo 7. İşletmede bir yıldan uzun süre geçici çalışanların dağılımı.....	56
Tablo 8. İşletmede belirli bir iş için geçici çalışanların dağılımı	56
Tablo 9. İşletmelerin kapasite kullanım oranlarının dağılımı	57
Tablo 10. İşletmelerin tam kapasite çalışmama nedenlerinin dağılımı.....	57
Tablo 11. Destek alınan projedeki eş-finance kaynaklarının dağılımı.....	57
Tablo 12. İşletmelerin eş-finance kaynağı olarak öz kaynak kullanma dağılımları..	58
Tablo 13. İşletmelerin eş-finance kaynağı olarak banka kredisi kullanma dağılımları.....	58
Tablo 14. İşletmelerin eş-finance kaynağı olarak diğer kaynakları kullanma dağılımları.....	59
Tablo 15. İşletmelerin proje başvurusu öncesinde banka kredisi kullanım durumları ..	59
Tablo 16. İşletmelerin proje başvurusu öncesinde hibe desteği kullanım durumları.....	59
Tablo 17. İşletmelerin proje öncesindeki personel sayılarının dağılımı	60
Tablo 18. İşletmelerin proje sonrasında personel sayılarındaki artışın dağılımı	60
Tablo 19. İşletmelerin proje öncesinde geçici personel sayılarının dağılımı.....	60
Tablo 20. İşletmelerin proje sonrasında geçici personel sayılarındaki artışın dağılımı .	61
Tablo 21. İşletmelerin yaptıkları satışların pazar dağılımı.....	61
Tablo 22. İşletmelerin satışlarının pazar dağılımı.....	62

Tablo 23. Proje kapsamında üretilen ürünlerin başka firmalar için girdi teşkil etme durumu	62
Tablo 24. Proje kapsamında üretilen ürünlerin firmalar için girdi teşkil etme durumu. 63	
Tablo 25. Proje kapsamında üretilen ürünlerin ulusal firmalar için girdi teşkil etme durumu	63
Tablo 26. Proje kapsamında alınan desteğin TRB1 bölgesindeki rakibe karşı edinilen yararlar	64
Tablo 27 Proje kapsamında alınan desteğin proje çıktısının açısından önemi.....	64
Tablo 28. Proje kapsamında yapılan yatırımın işletme açısından önemi	67
Tablo 29. Projenin işletme için önemi açısından işletme sahiplerinin görüşleri.....	67
Tablo 30. İşletmenin hammadde siparişlerindeki artışın dağılımı	68
Tablo 31. TRB1 bölgesinde bulunan rakiplerin dağılımı.....	68
Tablo 32. İşletmenin destek almaması durumunda projenin gerçekleştirilme durumu .	69
Tablo 33. İşletmelerin destek almaması durumunda projeye konu yatırımın gerçekleştirilme ihtimali	69
Tablo 34: Finansal Destek Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi (Cronbach's Alpha Değeri)	70
Tablo 35: Finansal Destek Ölçeğinin tanımlayıcı istatistik bilgileri	71
Tablo 36: Araştırma Hipotezleri	72
Tablo 37: Proje Destek Finansmanı Anova Testi Sonuçları	74
Tablo 38: Proje Destek Finansmanı İşletme Faaliyet konusuna göre Tukey testi sonucu	75
Tablo 39: Proje Önem Derecesi Anova Testi Sonuçları	75
Tablo 40: Proje Önem Derecesi İşletme Faaliyet Süresine Göre Tukey Testi Sonucu .	76
Tablo 41: İşletme Faaliyet Konusu Göre Kredi ve Hibe Alma Durumu T-Testi Sonuçları	76

Tablo 42: İşletme Faaliyet Konusu Göre Proje ile geçici personel istihdamı T-Testi Sonuçları	77
Tablo 43: İşletme Faaliyet Bölümü Göre Proje ile geçici personel istihdamı T-Testi Sonuçları	77
Tablo 44: Hipotez Değerlendirme Sonuçları	78

GİRİŞ

Dünyanın değişen ve gelişen koşullarına ayak uydurmak için, her ülke kendi standartlarına göre önlemler almıştır. Değişim, beraberinde gelişme kavramını gündeme getirmiş ve bu kavramla beraber dünyada tüm ülkelerde araştırmalar yapılmış ve farklı görüşler öne sürülmüştür. Bu gelişmeler ise beraberinde kalkınma kavramını gündeme getirmiştir. Yapılan bu araştırmalar sonucunda birçok kalkınma kavramı ortaya atılmıştır. Buna göre kalkınma; bir ülke ekonomisinin istenilen şekilde geliştirilmesi için, bu ülke ekonomisinin tümüyle düzenlenmesi ve geliştirilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Kalkınma kavramı ile beraber ilişkilendirilen büyüme kavramı da, sayısal verilerdeki artış olarak tanımlanmıştır.

Tüm dünyayı içerisine alan bu gelişmeler beraberinde bazı olumlu gelişmeleri getirdiği gibi, olumsuz gelişmeleri de getirmiştir. Bu olumsuz gelişmeler ise ülkeleri büyük bir çıkmaza sürüklemiştir. Tabii ki yaşanan bu gelişmeler; her ülkede aynı olmadığı gibi, bir ülkenin kendi bölgeleri, illeri arasında da aynı olmadığını göstermiştir. Bu farklılıkların yaratılmasında etken olarak merkezi hükümetçe uygulanan politikalar ve alınan kararlar gösterilmiştir. Hükümetlerin almış oldukları bu önlemler ve uygulanan politikalar gelişmişlik düzeyinde üst sıralarda yer alan birçok AB (Avrupa Birliği) ülkesi için genelde uzun vadeli etkili süreçleri kapsamış ve uygulanan bu politikaların olumlu sonuçlar verdiği görülmüştür. Ancak ne var ki Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere uygulanan bu politikaların yetersiz olduğu, alınan kararların etkin uygulanmadığı görülmüştür. Türkiye’de sadece ülke düzeyinde değil, bölgesel düzeyde de dengesizliklerin görülmesi karşısında daha önce uygulanan politikaların olumsuz sonuç vermesi ile merkezi hükümetçe alınan kararlar doğrultusunda bu politikalarda değişimler yaşanmıştır. Ve buna bağlı olarak dünyanın değişen koşullarına zamanla ayak uydurulmaya çalışılmıştır. Türkiye’nin özellikle AB gibi dünyanın gelişmiş ülkelerini bünyesinde bulunduran bir birliğe üye olma aşamasında birçok ekonomik, sosyal, siyasi önlemleri alması kaçınılmaz olmuştur. Bu açıdan bakıldığında diğer ülkelere olduğu gibi Türkiye’de de bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik politikalar uygulanmıştır. Bunun yanı sıra AB’ne uyum açısından bölgesel bazda bazı projelerin uygulanmasına gidilmiş ve bölgesel bazda dengesizlikleri giderecek nitelikte olan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasına karar verilmiştir.

Araştırmanın Önemi: Kalkınma ajanslarının oluşturulma amacı, bölgeler arasında mevcut bulunan kalkınmışlık farklılıklarını en aza indirmek ve bölgesel kalkınmayı sürdürülebilir hale getirmektir. Kalkınma ajanları bu amaçları yerine getirebilmek için bölgede faaliyette bulunan işletmeleri desteklemektedirler. Kalkınma ajanları görev alanları içerisinde bulunan işletmeleri destekleyerek bir taraftan bölgesel kalkınmayı sağlarlarken, diğer taraftan da bölgede bulunan kaynakların etkin kullanılmasına yardım etmektedirler. Bölgede bulunan işletmelere kendi imkânları doğrultusunda yapacağı yardımların etkin kullanılmasını sağlamak, kalkınma ajanlarının bölge ihtiyaçlarını etkin şekilde karşılamalarını sağlamaktadır. Bölgenin önceliklerini bilerek hareket eden kalkınma ajanları gelişmesi istenen sektöre destek sağlayarak, bölgenin geri kalmış sektörlerinin de canlanmasını sağlamaktadırlar. Kalkınma ajanlarının işletmelere verdikleri destekler, bölge, sektör, işletme bazında ayrı ayrı yararlar sağlamaktadır. Kalkınma ajanlarının bölgede faaliyette bulunan işletmelere verdikleri desteklerin bu işletmelerin finansal yapılarında, sağladıkları istihdam olanaklarında, kapasite kullanımlarında ne gibi avantajlar sağladığının bilinmesi, yeni yapılacak destek planlamalarında da belirleyici olacaktır.

Araştırmanın Amacı: Fırat Kalkınma Ajansının Malatya bölgesindeki işletmelere verdiği finansal desteklerin, proje desteği alan işletmeler açısından değerlendirmesidir.

I. BÖLÜM

1. BÖLGESEL KALKINMA

1.1. Bölge Kavramı

“Bölge” sözcüğünün, etimolojik bakımdan Roma dil havzasındaki karşılığı olan “regio”nun, “herhangi bir tarafa giden yön”, “gözün alabildiği alanla sınırlı çizgi”, “arazi”, “havza”, “çevre”, “saha”, “mahalle”, “il”, “ilçe” gibi çok çeşitli anlamlarda kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca yönetim birimi olarak bölge çok değişik anlamları ifade eder. Bölge Belçika’da federalizme geçildiğinden bu yana bir federe devleti, İspanya’da özerk topluluğu, Fransa da ise bir yerel yönetim birimini ifade eder. Geleneksel anlayışa göre bölge yan yana gelen yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş olan bir birimdir. Küresel anlayışta ise “bölge”, ilişki ağı ile belirlenen, mekânsal süreklilik koşulu olamayan yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken birimdir (Yıldırım, 2014: 10). Coğrafi özelliklerine, yönetim şekillerine, toplumsal yapılarına ve ekonomik güçlerine göre sınıflandırılarak birbirinden ayrılmış olan coğrafi alanlara bölge denmektedir. Bölgeleri birbirinden ayıran kriterlerin başında bölgenin fiziki yapısı, toplumsal ve ekonomik dinamikleri gösterilebilir (Saral, 2014: 5). Bir bölgeyi öbürlerinden ayıran özellikler bölgenin fiziki, toplumsal ve ekonomik yapısından kaynaklanabilir. İşte bu nedenle bölgelerin sınıflandırılmasında coğrafi, ekonomik, sosyal ve kamusal amaçlı değişik kriterler kullanılmaktadır (Baykal, 2010: 7).

21.yy’ın bir kentleşme çağı olduğu fikrinden yola çıkarak, kentleşmeden kalkınma amacıyla faydalanmaya çalışan ülkelerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Ekonomik ve toplumsal gelişmelerine planlar yardımıyla yön vermek isteyen ülkeler, bölgesel gelişme politikalarına daha fazla yer ayırmakta ve kalkınma amacına dönük olarak hazırlanan planlarda bu amaç daha fazla vurgulanmaktadır. Bu anlamda bölgesel gelişme için üst ölçekli planlar kapsamında bölge planları hazırlanmakta ve bölgesel gelişme her yönüyle ele alınmak istenmektedir. Bölge planlaması anlayışı, hem bölgesel ölçülerde çalışmalar yapmak hem de yerel bilgilerin ulusal planlara aktarılması için oldukça önemli bir işlev görmektedirler. Ulusal çapta hedeflenen kalkınma amaçlarının yerel planlara yansıtılma olanağı da bu sayede gerçekleşmektedir (Sert, 2012: 120).

Bölgesel farklılıklara yönelik araştırmalar iktisadi kalkınma analizlerinde sıkça kullanılmaktadır. Coğrafi konumların, doğal kaynakların ve hatta tarihi gelişimin bölgelere göre nasıl bir avantaj ve/veya dezavantaj yarattığı, ekonomi alanındaki çalışmaları da ilgilendiren bir boyut kazanmıştır. Son dönemlerde yapılan ekonomi çalışmalarında da bölgesel boyutta araştırmaların ve bulguların, çeşitli politikalara yön verdiği bilinmektedir. Bazı ülkeler ve/veya bölgeler gerek geçmişleri, gerekse bulundukları coğrafi konumları ile sahip oldukları doğal kaynaklar nedeniyle çok hızlı bir büyüme - kalkınma eğilimine sahip olabilmektedir. Bu bakımdan farklı yerlerdeki (ülke-bölge) süregelen durum, avantajlı olan bölge ve ülkelere ilişkin tespitlerin aksini ortaya çıkarabilmektedir. İktisadi büyüme ve kalkınma ekseninde düşünüldüğünde, bu farklı uç noktalar dikkate alınacak şekilde, ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıkların tespitine yönelik araştırmaların literatürde sıkça yer alması söz konusudur. Tespit edilen çeşitli sosyo-ekonomik sınıflama düzeyleri altında, zengin ülkeler veya bölgeler, yoksul ülkeler ile bölgeler ve bu iki grup arasında gidip gelen ülke veya bölgeler bulunmaktadır (Atakişi, 2012: 154).

1.1.1. Bölge Türleri

Bölge türlerini iki ayrı guruba ayırmak mümkündür. Bunlar ekonomik açıdan ve gelişmişlik açısından bölge türleridir.

1.1.1.1. Ekonomik Açıdan Bölge Türleri

Bölgelerin ekonomik yapılarına göre ayırımının yapılması ile o bölgenin belirli bir zamandaki durumunun ortaya konulması açısından önemlidir. Bu ayırım yapılırken bölge ekonomisi bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında bölgeler ekonomik açıdan üçlü bir ayrıma tabi tutulabilir (Ertaş, 2013: 4).

1.1.1.1.1. Homojen – Türdeş Bölge

Türdeş bir bütünlük taşıyan, ölçütlerinden dolayı çevresindeki diğer alanlardan ayırt edilebilen bir “mekân” olarak ya da belli bir sorunla ilişkili özelliklerin seçilmesi, ilişkisiz sayılan özelliklerin ise dışarıda bırakılması ile elde edilen bölgesel yapıdır (Taştekin, 2018: 71). Bu türdeki bölgelerin nitelikleri birbirine yakındır. Türdeş bölgeleri oluşturan kesimler arasında keskin ayrılıklar yoktur (Özel, 2003: 107).

Birbirine yakın gelişmişlik düzeyine sahip illerin oluşturduğu bölgeler homojen bölgelerdir. Bir bölgenin homojen olup olmadığının tespitinde şu kriterler kullanılabilir: coğrafi, tarihsel, kültürel, kentli nüfus oranı ve beslenme gibi ölçütlerdir. Görüldüğü gibi ülke düzeyinde çeşitli alanlar arasında homojenlik, ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen kıstaslar yardımıyla ölçülmektedir. Bunların arasından seçilen kıstasa göre homojen alan saptanabilir. Homojen bölgenin sınırları aynı özelliği gösteren homojen alanların gruplaştırılması ile belirlenmektedir. Bu gruplaştırma değişen ekonomik yapıyla beraber zamanla değişim gösterebilir. Buna göre alan kavramıyla karşılaştırıldığında, bölge kavramının daha genel olduğu ve aralarındaki farkın da büyüklük küçüklük gibi ölçeklerle ilgili olmadığı dikkati çekmektedir (Yıldız, 2013: 10).

Ülkemizde homojen bölge ayrımı İmar ve İskan Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık yapmak amacıyla 1970’li yıllarda yapılmıştır. Sektörel karakterli I. Beş Yıllık Kalkınma Planının (1963-1968) uygulamasının ardından bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltıcı politikaya öncelik verilmesi fikri, bölgelerarası gelişmişlik farkının saptanması için plancıları böyle bir çalışmayı yapmaya itmiştir. 1970’li yıllarda yapılan çalışmalarda kullanılmak üzere homojen bölge esasına dayalı olarak yapılan bu ayırım sonucu ortaya çıkan bölgelere etüt bölgeleri adı verilmiştir. Bu ayırma göre, Türkiye sekiz ana bölgeye, bu ana bölgelerin dördü de ayrıca kendi içinde 15 alt bölgeye ayrılmıştır. Alt bölgeler de göz önüne alındığında 19 bölge elde edilmektedir. Bu ayırma Doğu Anadolu’da bulunan beş bölgeye ait 19 il (Elazığ, Bingöl, Malatya, Tunceli, Diyarbakır, Bitlis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Erzurum, Erzincan, Kars, Muş, Gaziantep, Adıyaman, Kahramanmaraş, Van, Ağrı, Hakkari) Türkiye’nin göreceli olarak en geri kalmış illerini oluşturmaktadır (Kulaksız, 2008: 6).

1.1.1.1.1. Polarize Bölge: Kutuplaşmış Bölge

Bu tür bölgelerde bulunan kesimlerdeki ekonomik gelişmişlik yapıları birbirinden farklıdır. Kesimler birbirini tamamlayıcı nitelikte olmaktadır (Ertaş, 2013: 5). Bir yerleşme merkezi, kendisinden daha küçük bir ya da birkaç yerleşme merkezini etki alanına alıyorsa bu yerleşme merkezi ile etki alanının oluşturduğu bölgeye polarize bölge denmektedir (Işık ve ark. 2010: 6). Genellikle bir “polar” merkez etrafında bu

merkez ve etkisi altındaki sahaların karşılıklı ilişkilerinin çizdiği mekânlar olarak tarif edilebilir. Bu bölgeler tek özelliğe göre seçilebileceği gibi birden fazla özellik içinde tanımlanabilirler. Polarize bölgeler organizasyonel bütünlük kavramı ifade ettiği için, bölge planlaması için en uygun yaklaşımdır. Kutuplaşmış bölgenin başlıca özelliği, ögeleri arasında işlevsel ilişkiler bulunması ve büyük kent (megapol), bölge özeği, orta büyüklükte kent, kasaba ve köy gibi yerleşmeler kademelenmesine sahip olmasıdır. Kutuplaşma, kentleşmenin hızlandığı, sanayi ve ticaret uygarlığına özgü bir olgudur (Şahin, 2008: 6). Bir yerleşim merkezi, kendisinden daha küçük bir ya da birkaç yerleşim merkezini etki altına alıyorsa, söz konusu merkez bir cazibe merkezi haline gelmiş, yani kutuplaşmıştır.

Türkiye’de DPT tarafından polarize bölgelerin tespiti için yapılan Yerleşme Merkezlerinin Kademeleşmesi çalışmasının sonuçları 1982 senesinde iki kitap olarak yayınlanmıştır. Yapılan çalışma sonucunda Türkiye’deki yerleşim yerleri hiyerarşik olarak gruplara ayrılmıştır. Aşağıdaki tabloda polarize bölge merkezleri ve bu merkezlerin etki alanları gösterilmiştir (Söyüt, 2012: 17).

1.1.1.1.3. Plan Bölge: Planlama Amaçlı Bölge

Bu tür bölgelerde kalkınma için planlamalar yapılmış, bölgenin kesimleri arasında bir eşgüdüm sağlanmaya çalışılmış olmaktadır. Ekonomik kalkınma planlarının uygulanabilirliğini sağlamak, alınacak çeşitli kararlarda birlik, tutarlılık ve dengenin sağlanması amacıyla tanımlanan bölgelere plan bölge denilmektedir (Çotuk, 2014: 6). Gerçekleştirilecek planlamanın amaçlarına ve öncelikli hedeflerine göre planlamanın uygulanacağı bölge sınırları değişiklik gösterebilir. Planlama yapılırken ana hedef ekonominin kalkındırılması sağlanacaksa plan bölgeyi fonksiyonel ilişkiler ağı belirleyecektir. Planlama yapılırken eğer coğrafi şartların veya doğal kaynaklara olan yakınlığın dikkate alınması durumun da ise yerleşim yerlerinin konumu planlamada etkili olacaktır (Demir, 2016: 9).

Bölgesel planlama, sınırları coğrafi, ekonomik, yönetsel ya da toplumsal ölçütlerin belirlediği ve birden fazla yerleşim birimini içeren mekânda, içerdiği hedeflere ulaşılmasını ve bunu için gerekli kaynakların harekete geçirilmesini öngören bir planlama türüdür. Bölgesel planlama çalışmalarına öncelik veren ülkelerde, bölge planlama çalışmalarının sınırları homojen ve polarize bölge çalışmaları sonucunda

ortaya çıkmaktadır. Ayrıca homojen ve polarize bölgelerde ekonomik yapı, ekonomik faaliyetin şekli, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri ve bölge ile çevre arasındaki ekonomik faaliyetin yoğunluğu esas alınarak bir sınırlama yapılırken; plan bölge ise, kalkınma planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak, uygulamasını kolaylaştırmak ve bölgenin ulusal kalkınmaya katılmasını sağlamak amacıyla yapılır (Yıldız, 2013: 12).

Avrupa Birliği'nde yer alan hükümetlerse, bazı özel sorunları çözmek veya ekonomik faaliyetleri bölgeler arasında dengeli dağıtmak amacıyla bölgesel kalkınma programları hazırlamaktadır. Bu programlar, plan bölgelerde uygulamaya konulmaktadır. Ayrıca, "birlik" yararına olan ulusal programlar ve özel birlik programlarının her ikisi de Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikası uygulamalarında yer almaktadır (Ertaş, 2013: 6).

1.1.1.2. Gelişmişlik Açısından Bölge Türleri

Bölgeleri gelişmişlik açısından kategorilere ayrılırken üretim faktörlerinin bölgelerdeki yerleşik durumuna ve bu faktörlerin yoğunluğundan dolayı bölgeye gelişmişlik adına bir katkı sağlayıp sağlamadığına bakmak yerinde olacaktır.

1.1.1.2.1. Az Gelişmiş Bölgeler

Üretim faktörleri ülkeler içerisinde bazı bölgelerde yoğunlaşmakta, üretim faaliyetlerini bu bölgelerde sürdürmektedir. Üretim faaliyetlerinin yoğun olarak sürdürüldüğü bölgeler gelişirken, üretim faktörlerinin bulunmadığı ya da az bulunduğu bölgeler az gelişmiş bölgeler olmaktadır (Seçkin ve Ökten, 2009: 192). Az gelişmiş bölgelerin özelliklerine baktığımızda gelir seviyelerinin ülke gelir seviyesinin altında olduğunu ve bunun yanında iktisadi faaliyetlerin tarıma dayandığını görmekteyiz. Ayrıca az gelişmiş bölgelerin nüfus artış hızının yüksek olduğu, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi önemli unsurların ise yetersiz olduğu görülmektedir (Deniz, 2014: 301). Bunun dışında faktör dağılımları ve verimliliklerinin de düşük olduğu görülmektedir. Az gelişmiş bölgelerin bu tür eksikliklerinden dolayı yatırımcıların sermayelerini buralara yatırmadıkları görülmekte ve yatırımların bu bölgelerde yoğunlaşmadığı görülmektedir. Bu bölgelere örnek olarak Doğu ve Güney Doğu Bölgeleri gösterilebilir (Çölkesen, 2009:7).

1.1.1.2.2. Gelişmiş Bölgeler

Gelişmiş bölgeler, bir ülkenin diğer bölgelerine göre çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından, daha ileri düzeyde olan bölgelerdir. Gelişmiş Bölgedeki gelir seviyesi ve artış hızı ülke ortalamasının üzerindedir. Bunun yanında bölgedeki eğitim ve sağlık hizmetleri de ülke ortalamasının üzerindedir (Aydın, 2012: 11). Gelir seviyesinin yüksek olması, tasarruf oranlarını yükseltmekte, dolayısıyla yatırımlar da yüksek olmaktadır. Ayrıca sosyo-kültürel ihtiyaçların da karşılanma oranı yüksektir. Gelişmiş bölgelerin ölçütleri, diğer bölgelere göre daha iyi olduğu için bu bölgeler sürekli göç alma olgusu ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Çölkesen, 2009: 8).

1.2. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı değişik şekillerde tanımlanabilir. Dar anlamda kalkınma kavramı; Bir ulus ekonomisinin istenilen şekilde gelişmesi için bu ekonominin tümüyle düzenlenmesi ve geliştirilmesi olarak tanımlanabilir (Buyruk, 2016: 114). Daha geniş anlamda kalkınma, bir toplumda ekonomik, siyasal ve toplumsal anlamda arzu edilen her türlü değişme ve gelişme olarak tanımlanır. Tarihsel olarak kalkınma, az gelişmiş olarak adlandırılan ülkelerde ortaya çıkan büyük ölçüde beşeri boyuttaki sıkıntıların giderilerek maddi anlamda refah düzeyinin arttırılması için kaynakların harekete geçirilmesi anlamını taşımaktadır. Kalkınma kavramı, ülkelerin ulaşmaya çalıştığı bir hedef ve aynı zamanda nedensel ilişkileri içeren bir süreçtir (Çölkesen, 2009: 3).

1.3. Bölgelerarası Dengesizlik

Üretim, tüketim ve bölüşümdeki dengesizlikler, iktisadi dengesizlik kavramıyla ifade edilebilir. İktisadi dengesizliğin yoğun olduğu bölgelerde bölgesel dengesizlik söz konusudur (Aydın, 2012: 25).

Bölgesel dengesizlik kavramını, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her çeşitten eşitsizlik olarak nitelendirirsek, bugün her ülkede az ya da çok, ama mutlaka bölgesel dengesizlik vardır. Bölgesel dengesizlik daha dar anlamda ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliği şeklinde de ele alınabilir (Kulaksız, 2008: 18). Keza, bölgesel dengesizliği doğal ya da coğrafi dengesizlik, iktisadi ve fonksiyonel dengesizlik, sosyal ve kültürel dengesizlik olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutmak mümkündür.

Bölgesel dengesizliğin, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her çeşitten eşitsizlik olarak nitelendirilmesi ve bu durumun günümüz dünyasını yansıttığı olması açıkça görülebilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı koşullarda ortaya çıkmakla birlikte ülkelerin kaynak dağılımında dengenin sağlanamaması ve bireyin kişisel yarar sağlayacakları ile topluma fayda getirmesi gerekenler arasında farklılıklar oluşmasına neden olan bölgesel dengesizlik olgusu ekonomiye bağlı olarak önemli toplumsal sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Gülbahar, 2009: 21). Bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını düşürücü bir etmen olmakta, çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır. Gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. sorunların farklı boyutlarda yaşanmasına sebep olmaktadır (Aktakas, 2006: 12).

Ülkemizde bölgeler arasında kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH), işsizlik oranı, okuma yazma oranı gibi sosyo-ekonomik göstergeler bakımından ciddi gelişmişlik farklılıkları gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar kaynakların yetersiz dağılımı ve etkin kullanım eksikliği, uygun olmayan topografik yapı, zor iklim koşulları, iç ve dış pazarlara uzaklık, dağınık yerleşim yapısı ve yetersiz yatırım gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, bölgesel farklılıkların başlıca sebepleri arasında, geri kalan bölgelerde nüfus artış hızının yüksek oluşu, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve bölgeler arası göç sıralanabilir (Akşahin, 2008: 94-95).

1.3.1. Bölgelerarası Dengesizliğin Ortaya Çıkış Nedenleri

Bölgesel kalkınmayı sağlamak birtakım araçlara başvurmayı gerekli kılmıştır. Bunlar arasında; bölgesel gelişme planları, stratejik planlama yaklaşımı, bölgesel teşvik mekanizmaları, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri, serbest ticaret bölgeleri, kümelenmeler (bölge içi sektörel sanayi ağı), girişimciliğin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi, mikro krediler ve hibeler tek durak ofisleri (one stop shops), toplam kalite yönetimi, bir yöre bir ürün uygulaması, teknoloji (bilim) merkezleri ve teknoloji geliştirme programı, bölgesel inovasyon ve teknoloji transferi stratejileri, inkübatörler, kongre merkezleri, risk sermayesi, bölgesel

pazarlama/içe dönük yatırım bu çalışmanın da konusunu oluşturan kalkınma ajansları sayılabilir (Aydın, 2012: 31).

Çeşitli nedenlerle belirli bir noktada başlayan ekonomik gelişmenin giderek orada yoğunlaşması iki nedene bağlanabilir. Birincisi, ölçek ekonomisinden maksimum derecede yararlanmak isteyen işletmelerin üretim tesis ölçeklerini optimal düzeye ulaştırmak için yeni yatırımlara gitmeleri yani işletmelerini genişletmeleridir (Küçükaltan vd. 2005: 3). Böylece bir işletme “pozitif içsel ekonomiler” şeklinde sağlamak istediği avantajlarını maksimize etmek isterken faaliyette bulunduğu yörede de ekonomik faaliyetler artmış olacaktır. İkincisi, birlikte bulunmaktan doğan avantajlardan yani dışsal ekonomilerden yararlanabilmek için işletmeler aynı bölgeye toplanmak eğilimini gösterirler. Bir başka deyişle yeni kurulan işletmeler dışsal ekonomilerin ortaya çıkmış olduğu yörelerde toplanma eğilimi içine girerler. Gelişme noktaları etrafında yoğunlaşan ekonomik ve sosyal hareketliliğin giderek artması ve bunun sonucunda bölgelerarası dengesizliğin ortaya çıkması, kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu gibi ekonomik gelişmenin de bir koşuludur (Kulaksız, 2008: 19).

1.4. Bölgesel Kalkınma Politikaları

Hem az gelişmiş bölgelerin kalkınma hususunda beklentilerini karşılayamaması ve bölgesel dengesizliğin artış göstermesi hem de 1970'lerde baş gösteren krize karşı Keynesyen reçetelerin çözüm önerisi sunamaması ve stagflasyon olgusu karşısında çaresiz kalması, kalkınma iktisadı ve merkezi planlamanın gözden düşmesine yol açmıştır (Deviren ve Yıldız, 2014: 3). 1970'lerden sonra küreselleşmenin her anlamda kendini hissettirdiği dünyada ülkelerin uluslararası piyasalardaki konumunu rekabet, girişimcilik, yenilik ve bilginin belirlediği bir sürece girilmiştir. Bu çerçevede Yeni Bölgesel Kalkınma Politikası oluşturma çabaları da hız kazanmıştır (Tiftikçigil, 2008: 323). Bu kapsamda 1970-1990'lı yıllar IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların serbest piyasa düzenini sağlamak adına devlet müdahalesini minimum düzeye indirgeyen politikaları dikte ettiği bir dönem olmuştur (Soyak, 2003: 171).

1.4.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının İlkeleri

Bölgelerarası kalkınma farklılıklarının yoğun olduğu göz önüne alındığında, bölgelerarası dengesizlikleri giderici politikaların izlenmesi bir zorunluluk olmuştur.

Bölgesel kalkınma politikasının birbirini tamamlayıcı üç temel ilkesinden söz etmek mümkündür. Söz konusu ilkeler arasında sosyal kârlılık, kalkınma kutbu ve halkın katılımı ilkeleri yer almaktadır (Dinler, 2012: 271; Ildırar, 2004: 17).

Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için birtakım unsurlar gereklidir. Bu unsurlar (Künye, 2014):

- a) Kırsal bölgede yaşayan, toprağı olmayan insanlara toprak sağlanması,
 - b) Kırsal bölgede altyapı, girdi, teknoloji gibi hizmetlerin sağlanması,
 - c) Tarıma dayalı sanayi girişimlerinin teşviki ve desteklenmesi,
 - ç) Tarımsal ekonomi politikalarının izlenmesi,
 - d) Kırsal bölgede eğitim-sağlık gibi sosyal hizmetlerin geliştirilmesi,
 - e) Az gelişmiş bölgelerde kamu harcamalarına ağırlık verilmesi,
 - f) Bölgede yerleşim programlarının yapılması,
 - g) Kurumsal iyileştirmelerin yapılması,
 - ğ) Nüfus planlamasına önem verilmesi,
- şeklinde sıralanabilir

1.4.1.1. Sosyal Kârlılık İlkesi

Serbest teşebbüs rejiminin benimsendiğı liberal politika uygulayan ölkelerde ekonomik sorunlar düzgün işleyen piyasa mekanizması tarafından çözülmektedir. Ancak çözüm kararı kâr peşinde koşan girişimciler (özel sektör) tarafından alınmaktadır. Bu kârlılık hesapları öncelikli olarak kâr sağlayabilecekleri mal ve hizmet alanı ile işletme ölçeğinin saptanması yanında işletmenin kurulacağı yörenin seçimini kapsar. Kâr olduğı sürece yaşayabilen girişimci ve firmaların kendileri açısından rasyonel olan bu davranışı toplum yararı ile paralellik göstermeyebilir. Bir başka deyişle, firmaların kârlılık amacına yönelik yatırım kararlarında firmanın özel yararı ile toplumun sosyal yararı çakışabilmektedir (Dinler, 2012: 271).

1.4.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Fransız iktisatçı F.Perroux'un ileri sürdüğü Kalkınma Kutupları Teorisi'nden yola çıkılarak belirlenen kalkınma kutbu ilkesi bölgesel kalkınma politikalarında yer almaya başlamıştır. Kalkınma kutbu ilkesi gereğince, özellikle geri kalmış bölgelerde yapay kalkınma kutupları oluşturmaya yönelik adımlar atılmaktadır (Dinler, 2012: 272).

1.4.1.3. Halkın Katılımı İlkesi

Bölge halkına mensup bireylerin, bölgesel kalkınma faaliyetlerine karar veya uygulama aşamasında fiilen ya da danışman olarak katılmaları gerektiği savunulmaktadır (İldırar, 2004: 18-19).

1.4.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları

Uluslararası ekonomik sistem temelinde belirlenen az gelişmiş, gelişmiş ülke farklılığı hem ulusal hem de yerel bazda değerlendirildiğinde, bölgeler arasında da gelişmiş, geri kalmış ayrımını öne çıkarmaktadır (Arslan, 2007: 2). Her bölgenin coğrafi konumu, doğal zenginlikleri vs. arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında bir dereceye kadar bölgeler arasındaki farklılıklar anlaşılabilecekse de artan eşitsizlik ya da iyileştirme çabalarına karşın sürdürülebilir bir gelişme kaydedilememesi bölgesel kalkınmanın dengeli, planlı ve kalıcı olma ihtiyacını doğurmuştur. Ortaya konacak amaçlar ve amaca giden yolda kullanılacak olan sağlam araçlar başarı getirmesi beklenen bir politikanın temel anahtarlarından biridir (Aydın, 2012: 16).

Bölgesel kalkınma politikasında bir amaç belirleme ihtiyacının gereklerine daha önce de değinildiği gibi bölgeler arasındaki dengesizliklerin kalkınma için bir engel oluşturma durumu ekonomik, sosyal, kültürel ve hatta psikolojik anlamda pek çok sorunun da bu genel sorunun bir parçası olması üç temel amacın ortaya çıkışını açıklamaktadır (Aydın, 2012: 16).

1.4.2.1. Büyüme Amacı

Ekonominin daha hızlı büyüebilmesi için bölgelerde büyüme için gerekli ön koşullar yerine getirilmelidir. Büyüme hızları gelişmiş bölgelere nazaran geri kalmış bölgelerin büyüme ve kalkınma hızlarını arttırıcı önlemlerin alınmasına yönelik olarak,

özel yatırımların ve kamu yatırımlarının etkin koordinasyonu sayesinde üretim faktörlerinin optimal ağılımı amaçlanmaktadır (Aydın, 2012: 15).

1.4.2.2. İstikrar

İstihdam ve gelir ile ilgili problemlerin giderilmesi ve bu konulardaki çözümün istikrarlı olabilmesi için bölgesel kuruluş yeri ve üretim yapısının, konjonktürel ve yapısal dalgalanmalara bağlı olarak değişiminin önüne geçilmesi esas alınmaktadır. Bölgesel istikrar politikasında bölgesel ve sektörel yapı açısından gerekli politika uyumunun sağlanması sayesinde bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli dağılması sağlanmalıdır (Aydın, 2012: 16).

1.4.2.3. Dengeleme ve Eşitleme

Ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli ve göreceli olarak eşit dağılımının sağlanması gerekmektedir. Bu sayede bölgeler arasındaki gelir ve refah seviyeleri dengelenerek bölgelerin sağlıklı çalışma ve yaşama koşullarına sahip olmaları ve sosyal maliyetlerin minimizasyonu sağlanmaktadır. Bölgelerin mümkün olduğu kadar eşit altyapı seviyesine kavuşturulması, sektörel yoğunlaşmaların dengeli bir seviyeye getirilmesi, nüfusun ülke içinde rasyonel dağılımının sağlanması, bölgeler arasında sosyal adaletin oluşturulması da bölgesel kalkınma politikalarının amaçları içerisinde (Aydın, 2012: 16).

1.4.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmanın bir çok yolu mevcuttur. Bunlardan ilki, geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelerden daha hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamaktır. Bu gerçekleştiği zaman, bir yandan bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları azalacak, öte yandan gelişmiş bölgelere olan, başta işgücü olmak üzere her türlü kaynak göçünün hızı azalacağından, aşırı kalabalık bölgelerin daha da kalabalıklaşmasının önüne geçilmiş olacaktır. Bu nedenle sıra bölgesel kalkınma politikasının araçlarına geldiğinde öncelikle geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yönelik araçlardan söz edilmelidir (Kubar, 2016: 67). Bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik temelde dört araçtan söz edilebilir. Bunlar; ekonomik faaliyetlerin her şeyden önce bir takım teşvik tedbirleriyle belirli bölgelere yönelmesini

sağlamak, bölgesel kalkınma için gerekli devlet yatırımlarının gerçekleştirilmesi, yönetsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına adaptasyonunun sağlanması, metropoliten bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılmasıdır (Aydın, 2012: 16).

Bölgesel kalkınma politikalarının amaçları maddeler halinde şöyle sıralanabilir.

1.4.3.1. Kurumsal Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları

Her ülkenin kendi içerisinde yer alan az gelişmiş bölgelere ait sıkıntı ve sorunlar büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde göreceli olarak az gelişmiş bir bölge ile Türkiye'de nispi açıdan az gelişmiş bir bölgenin yapısı ve sorunları kendine özgü olup bu çerçevede uygulanacak kalkınma politikasının da aynı olması beklenmemektedir. Buradan hareketle farklı araçlarla ve farklı sonuçlara ulaşmayı hedefleyen birden fazla bölgesel kalkınma politikası mevcuttur (Dinler, 2012: 278). Bu farklılıkları göz önünde bulundurarak bölgeleri ya da bölgelerin bulunduğu ülkeleri kategorilere ayırarak her bölge türü için hangi araçlara başvurulması gerektiği yerine genel itibariyle tüm bölgeler için ortak özellikler taşıyabilecek nitelikteki araçlar ele alınacaktır. Bu çerçevede bölgesel dengesizlikleri gidermek adına dört araçtan söz etmek mümkündür. Aşağıda sıralanan bu araçlardan ilk üçü, geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına yöneliktir. Dördüncüsü ise aşırı kalabalıklaşmış bölgelerin gelişimini sınırlandırmaya yöneliktir. Bu araçlar şu şekilde sıralanabilir (Dinler, 2012: 279):

- Ekonomik faaliyetlerin her şeyden önce bir takım teşvik tedbirleriyle (mali ve vergisel avantajlar) gibi belirli yörelere yönelmesini sağlamak,
- Bölgesel kalkınma için gerekli devlet yardımlarını gerçekleştirmek,
- Yönetimsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına adaptasyonunu sağlamak,
- Metropoliten bölgelerin gelişimini sınırlandırmaktır.

Ayrıca göre girişimciliğin teşvik edilmesi ve bölgesel planlama da bölgesel kalkınma politikası araçları arasında yer almaktadır (İldıraz, 2004: 20) Hiç kuşkusuz, sıralanan bölgesel kalkınma politikası araçlarının etkinliğini arttırmak için devletin doğrudan müdahalesi gereklidir. Bu noktada bölgesel planlamaya başvurulması kaçınılmaz görünmektedir.

Her bölgenin farklı koşullara sahip olmasından dolayı, bölgeye özgü unsurların kalkınmada önemli bir rol oynadığı gibi bölge dışındaki gelişmeler de kalkınma sürecini

etkilemektedir. Bu bağlamda yerel ekonomik yapının genişletilerek gelirin istihdamın ve rekabet gücünün artırılması için söz konusu araçlar dışında yeni birtakım araç ve örgütsel yapıların da geliştirilmesi gerekli hale gelmiştir. Bunlardan bazıları Bölge içi sektörel Sanayi Ağı, teknoparklar-bilim parkları, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleridir (İldırar, 2004: 43-44).

1.5. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansları; merkezi hükûmetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finansa ettiği kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Gülay, 2013: 4). Başka bir tanım göre de kalkınma ajansı; merkezi hükûmetlerinden bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörünün finanse ettiği bir kuruluş olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'ne (EURADA) göre ise tanım şu şekildedir; bölgesel kalkınma ajansları, bir bölgenin kolektif veya genel çıkarını gözetmekle yükümlü organizasyonlardır (Arslan, 2010: 21).

1.5.1. Dünyada ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları

1.5.1.1. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel kalkınma ajansı sistemi, 1980’lerde yaygınlaşan “kamu işletmeciliği” anlayışı ile 1990’lı yıllarda tüm kurumlaşmaları belirleyen “yönetişim” anlayışının türlerinden biri olmuştur. Bu sisteme göre temel amaç, bir ülkedeki bölgeler arası eşitsizlikleri gidermek değil, bölgeler arası rekabeti sağlamaktır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, AB ülkelerinin yanı sıra Dünya’nın birçok ülkesinde yer almakta ve ilk örneklerine de Avrupa Kıtası dışında ABD’de rastlanmaktadır. Bugünkü anlamıyla kurulan ilk Bölgesel Kalkınma Ajansı ABD’deki Tennessee Vadisi Kurumu (Tennessee Valley Authority-TVA) dur. 1930’da Federal Hükümet tarafından Tennessee Nehri’nin boşaltma havzasında yaşayanlara düşük maliyetli elektrik enerjisi sağlamak amacıyla oluşturulan TVA’nın, bölgenin ekonomik kalkınmasına ve sosyal yönden gelişimine

çok önemli katkılar sağladığı görülmüştür. Daha sonra Avusturya, Belçika, Brezilya, Almanya, Hollanda, İtalya, Portekiz, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya’da da birçok bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur. Bu ajanslar AB yapısal fonlarının da desteğiyle bazı bölgelerin gelişmesini sağlamıştır (Çölkesen, 2009: 21).

Güney Afrika Cumhuriyeti, dünyada yerel kalkınma politikaları üzerine en çok desteğin yoğunlaşmış örneklerden biri olarak kabul edilebilir. 1998 Ağustos ayında Güney Afrika ve İtalya yönetimleri yerel bazda SEHD programının uygulanması için UNOPS19’un yetkili olduğunu ilan etmiştir. 1998 Ocak ayında İtalya yönetimi, SEHD programının planlanması ve uygulamaları için UNDP/UNOPS’a yaklaşık 17 milyar liralık aktarmıştır. Böylece SEHD program, başlangıçta UNDP’nin özel durumlardaki ülkelere yönelik sürdürülebilir sosyal kalkınma, barış ve destek fonu aracılığıyla İtalya yönetimi tarafından finanse edilmiştir (Özgür, 2014: 86).

1.5.1.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Ülkemizde Cumhuriyet tarihi boyunca birçok ulusal kalkınma planı hazırlanmış, bu planlar çerçevesinde ülkenin kalkınma politikaları ve rotası belirlenmeye çalışılmıştır (Gürsoy, 2014: 18). Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları (BKA) ilk olarak 1960’lı yıllarda başlamış ve dokuz kalkınma planında da yer almıştır. Kalkınma planlarının temel amacı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasıdır (Maç, 2006: 3). Türkiye’de BKA’lara yönelik ilk yaklaşımlar 1990’lı yıllarda başlamıştır. Bu sürecin başlatılmasındaki amaç yurtiçinde beklenen yerelliklerin kendi içsel kalkınma dinamiklerinin harekete geçirilmesinin yanı sıra AB’ne katılma sürecini hızlandırmaktadır (Paksu, 2014: 69). İlk olarak 1989 senesinde başlamış olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile GAP Bölgesi içinde faaliyet gösteren Girişimci ve Destekleme Merkezleri (GİDEM)’dir. GİDEM Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerinde hizmete girmiştir. İkinci olarak ise 1992 senesinde Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV), İzmir ve Ege Bölgesinin ekonomik gelişmesini hızlandırmak için hem yurtiçi hem de yurtdışı yatırımcıların bölgeye ilgisini artırmak, tanıtım ve teşvik çalışmaları yürütmek ve bölgede aynı amacı taşıyan diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak için kurulmuştur. EGEV, Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı’nın kurulmasına öncülük etmiştir. EGEV’in hedefleri arasında çeşitli kurum ve kuruluşlarca ayrı ayrı yürütülen bölge ile ilgili çalışmaları koordine etmek, kaynak

israfına yol açmadan en etkin ve verimli şekilde tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerini yürütmek de vardır. BKA'ların kurulması ile ilgili kanun çıkmadan önce kurulan son ajans ise Türkiye'nin en eski odalarından biri olan Mersin Ticaret ve Sanayi Odası (MTSO)'nın bünyesinde 2002 yılı Haziran ayında faaliyete geçirilen Mersin Kalkınma Ajansıdır. Bu ajansın temel amacı, Mersin'in ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan canlanmasını, gelişmesini sağlamak ve halkın yaşam kalitesini yükseltmektir (Günay, 2013: 22).

İlk olarak 31.05.2006 tarihli 2006/10550 sayılı bakanlar kurulu kararı ile TR62 (Adana, Mersin) ve TR31 (İzmir) IBB-2 bölgelerinde kalkınma ajansları kurulmuştur. Daha sonra 10.11.2008 tarihli 2008/14306 sayılı bakanlar kurulu kararı ile TR10 (İstanbul), TR52 (Karaman, Konya), TR83 (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat), TRA1 (Bayburt, Erzincan, Erzurum), TRB2 (Bitlis, Hakkari, Muş, Van), TRC1 (Adıyaman, Gaziantep, Kilis), TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa), TRC3 (Batman, Mardin, Şırnak, Siirt) Düzey-2 bölgelerinde de kalkınma ajansları kurulmuş ve 26 ilde bu ajansların faaliyetleri ile tanışmıştır (Akiş, 2011: 252).

Türkiyede kurulmuş olan kalkınma ajansları aşağıda Tablo 1 deki gibidir.

Tablo 1. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına göre alt bölgeler

Düzey 1	Düzey 2	Düzey 3
İstanbul TR1	İstanbul	İstanbul
Batı Marmara TR2	Tekirdağ	Tekirdağ-Edirne-Kırklareli
	Balıkesir	Balıkesir-Çanakkale
Ege TR3	İzmir	İzmir
	Aydın	Aydın-Denizli-Muğla
	Manisa	Manisa-Afyon-Kütahya-Uşak
Doğu Marmara TR4	Bursa	Bursa-Eskişehir-Bilecik
	Kocaeli	Kocaeli-Sakarya-Düzce-Bolu-Yalova
Batı Anadolu TR5	Ankara	Ankara
	Konya	Konya-Karaman
Akdeniz TR6	Antalya	Antalya -Isparta-Burdur
	Adana	Adana-Mersin
	Hatay	Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye
Orta Anadolu TR7	Kırıkkale	Kırıkkale-Aksaray-Niğde-Nevşehir-Kırşehir

	Kayseri	Kayseri-Sivas-Yozgat
Batı Karadeniz TRS	Zonguldak	Zonguldak-Karabük-Bartın
	Kastamonu	Kastamonu-Çankırı-Sinop
	Samsun	Samsun-Tokat-Çorum- Amasya
Doğu Karadeniz TR9	Trabzon	Trabzon-Ordu-Giresun-Rize-Artvin-Gümüşhane
Kuzeydoğu Anadolu TRA	Erzurum	Erzurum-Erzincan-Bayburt
	Ağrı	Ağrı-Kars -Iğdır-Ardahan
Ortadoğu Anadolu TRB	Malatya	Malatya-Elazığ-Bingöl-Tunceli
	Van	Van-Muş-Bitlis-Hakkari
Güneydoğu Anadolu TRC'	Gaziantep	Gaziantep-Adıyaman-Diyarbakır
	Şanlıurfa	Şanlıurfa-Diyarbakır
	Mardin	Mardin-Batman- Şırnak- Siirt

4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 2002.

1.5.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Görevleri

Kalkınma ajansları, kalkınmada yeni, aracı, eşgüdümücü, yönlendirici ve sürükleyici örgütlenmelerdir. Avrupa Birliği ülkeleri yanında birçok ülkede uygulama örnekleri bulunan kalkınma ajansları, çeşitli yöntemlerle geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamaya çalışmaktadırlar (Taşçı, 2013: 26). Bölgesel kalkınma ajanslarının temel amacı; hizmetler vererek bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgenin girişimci potansiyelini geliştirmek, bölge halkının kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlamak olmaktadır. Bu asıl amacın yanı sıra bölgesel kalkınma ajanslarının diğer amaçları da; istihdamı artırmak, istihdam edilen işgücünün verimliliğini artırmak ve sosyo-kültürel değerlerin gelişmesini sağlamaktır (Kılıç, 2014: 117). Bölgesel kalkınma ajanslarının belirtilen amaçları doğrultusunda üstlendikleri özellikli fonksiyonları ise şunlardır (Günay, 2013: 14):

- Bölgesel iktisadi kalkınma stratejisinin hazırlanması,
- Sosyal, fiziki ve ekonomik yenilikler için yol gösterilmesi,
- İçsel yatırımların bölgesel koordinasyonu,
- İşletmeleri desteklemek, yatırım yerlerinin ıslahı,
- Bölgesel yardımlarla ilgili hükümete tavsiyelerde bulunmak,
- Kırsal alanların ekonomik kalkınmalarının ve yenilenmesinin sağlanması,
- Yatırımların kolaylaştırılması,

- İşletme yeri olarak bölgenin pazarlanması,
- Teknoloji transferinin teşvik edilmesi,
- Bir bölgenin beceri yapısının iyileştirilmesi,
- Ulaşım, toprak kullanımı, çevre, sürdürülebilir kalkınma, yüksek eğitim, suçların önlenmesi, kamu sağlığı, barınma, turizm, kültür ve spor altyapısı projeleri ile ilgili program ve politikalara katkıda bulunulmasıdır.

1.5.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarını Türleri

Bölgesel kalkınma ajansları kuruluş biçimlerine, faaliyetlerine, sundukları hizmetin niteliğine, fonksiyonlarına ve mali kaynaklarına göre sınıflandırılırlar:

1. Kuruluş biçimlerine göre bölgesel kalkınma ajansları dört gruba ayrılabilir (Günay, 2013: 10):

- Merkezi hükümetler tarafından kurulan Bölgesel kalkınma ajansları,
- Yerel yönetimler tarafından kurulan Bölgesel kalkınma ajansları,
- Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan Bölgesel kalkınma ajansları,
- Kamu ve özel sektör ortaklığıyla kurulan Bölgesel kalkınma ajansları,

2. Bölgesel kalkınma ajansları faaliyetlerine göre dörde ayrılabilir (Gürsoy, 2014: 36):

- Stratejik bölgesel kalkınma ajansları,
- Genel bölgesel kalkınma ajansları,
- Sektörel Bölgesel kalkınma ajansları,
- Yatırım çekici Bölgesel kalkınma ajansları,

3. Bölgesel kalkınma ajansları yine faaliyetleri açısından sundukları hizmetin geleneksel veya yenilikçi olmasına göre ikiye ayrılabilir (Günay, 2013: 10):

- Geleneksel Bölgesel kalkınma ajansları,
- Yenilikçi Bölgesel kalkınma ajansları,

4. Bölgesel kalkınma ajansları fonksiyonlarına göre de ikiye ayrılabilir (Çakmak, 2006: 72):

- Küçük (Zayıf) Bölgesel kalkınma ajansları,
- Çok fonksiyonlu Bölgesel kalkınma ajansları,

5. Bölgesel kalkınma ajansları mali kaynakları açısından da ikiye ayrılırlar (Çakmak, 2006: 72):

- Güçlü Bölgesel kalkınma ajansları,
- Zayıf Bölgesel kalkınma ajansları,

1.5.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Konumları

Bölgesel kalkınma ajanslarının yasal statülerini; yapıları, özerklikleri, kuruluş amaçları ve eylemleri belirlemektedir. Avrupa faaliyet gösteren BKA' lar genellikle bağımsız birer kuruluştur ve devlete belirli bir mesafede durmaktadır. Ancak varlıkları ekonomik ve politik desteğe bağlı olduğundan tamamen bağımsız olmaları oldukça zordur. AB bünyesinde ajansların kuruluş statülerine ilişkin genel bir kural yoktur. Bu çerçevede, her ülke bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluşunda kendi iktisadi düzeni ve kurumsal yapısına uygun gördüğü kuruluş statüsünü tercih etmektedir (Gülay, 2013: 11).

Merkezi yönetim ve yerel yönetim sakınca ve avantajlarında olduğu gibi kurucuların farklılaşmasına göre de bölgesel kalkınma ajansları belli konularda avantajlı ve dezavantajlı olabilirler. Bölgesel Kalkınma Ajansları kurucularına göre dört ana grupta toplanabilir (Arslan, 2010: 35):

- Merkezi Hükûmetler Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları: Hedeflerini gerçekleştirebilmek için gereken kaynaklara ulaşabilirler.

- Yerel Yönetimler Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları: Yerel gerçeklere yakındırlar ancak bürokratik kanallara bağımlılıkları uygulama güçlerini ve etkinliklerini azaltmaktadır.

- Yerel ve Bölgesel Yönetimler Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları: Daha hızlı karar alabilirler ve politik tavırlara daha az bağımlı olurlar.

- Kamu-Özel Ortaklığıyla Kurulmuş Bölgesel Kalkınma Ajansları: Hem yöntemler hem de hedefler bakımından kamu ve özel görüşleri birleştirme özelliğine

sahiptirler. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının gelecekte bu tipte örgütleneceğine dair EURADA’da çeşitli emareler bulunmaktadır.

1.5.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Başarı Şartları

Başarılı olmuş çok sayıda ajansın ortak niteliklerini araştıran Avrupa Komisyonu yayınlanan bir çalışmasına göre, herhangi bir ajansın başarılı olması için gerekli olan koşullar şu şekilde sıralanmaktadır (Arslan, 2010: 32):

- Yerel desteğin bulunması,
 - Projelerde sorumluluk almayı özendiren bir sistemin geliştirilmesi,
 - Her türlü eğitim hizmetlerine araştırma geliştirme çalışmalarına destek sağlanması,
 - Ajans’ın kurulacağı bölgede yeterli ve gerekli seviyede nüfusun bulunması,
 - Firmaların veya girişimcilerin kapasiteleri,
 - Kalifiye işgücünün varlığı,
 - Bölgesel kalkınmanın temel stratejisi üzerinde bir görüş birliğine varılmış olması,
 - İşbirliği ve koordinasyonun sağlanması, bölgesel ve yerel düzeyde strateji planlarının yerel paydaş ve aktörlerin katkıları ile hazırlanması ve uygulanması,
 - Çağdaş ve uygulanabilir destek unsurlarının geliştirilmesi,
 - Devlet yardımlarının dağıtımında bölgesel parametrelere ağırlık verilmesi,
- bu tercihlerin tespitinde politika belirleyiciler ile kalkınma ajansları arasında sürekli ileri ve geri besleme mekanizması oluşturulması gerekmektedir.

1.5.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansal Kaynakları

Kalkınma ajanslarının yasal yapıları ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği gibi bölgeden bölgeye de farklılık göstermektedir. Bu anlamda yasal yapıları belediyeler arası ajanstan kâr amacı gütmeyen vakfa, kamu-özel yasal kurumundan anonim şirket yapısına kadar değişik yapılarda olabilmektedir. Kalkınma ajanslarının finansman kaynakları yapılarına bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir (Uzay, 2010: 16).

Öte yandan genel olarak finansman kaynakları şu şekilde özetlenebilir (Künye, 2014: 30):

- 1. Kamu Fonları:** Kuruluş fonları ya da öz sermaye fonları, yıllık bağışlar.
- 2. Özel Fonlar:** Yıllık ücret ya da finansal mühendislik. BKA özel sektör katılımını sağlamak ya da yeni ortaklar çekmek zorundadır.
- 3. Parasal Olmayan Destekler:** Kamu otoriteleri, çalışma odaları, iletişim olanakları, personel gibi ihtiyaçları sunabilir.
- 4. Uluslararası Projeler ve Fonlar:** Avrupa Birliği programları gibi.
- 5. Hizmet Sunumundan Elde Edilen Gelirler:** Danışmanlık, eğitim, organizasyon, projelendirme.

Ayrıca her kalkınma ajansı yerel hükümete ilave olarak kendi finansman kaynaklarını yaratmalıdır (Künye, 2014: 30).

1.5.6. Kalkınma Ajansları Tarafından Sağlanan Destek Türleri

Kalkınma ajansları tarafından verilen destekleri iki ana grup altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki kalkınma ajansları tarafından verilen mali destekler, ikincisi ise teknik desteklerdir.

1.5.6.1. Mali Destekler

Kalkınma ajansları tarafından verilen mali destekler arasında doğrudan finansman desteğini ve faiz desteği bulunmaktadır.

1.5.6.1.1. Doğrudan Finansman Desteği

Doğrudan finansman desteği, proje teklif çağrısı yöntemiyle uygulanan mali destekler, doğrudan faaliyet desteği ve güdümlü proje desteği olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

1.5.6.1.1.1. Proje Teklif Çağrısı Yöntemi İle Uygulanan Mali Destekler

Ajanslar tarafından belirli dönemlerde ilan edilen proje teklif çağrıları ile başvuru rehberlerinde belirlenen usul ve esaslar dâhilinde, başvuru sahiplerinin sunacakları projelerin değerlendirilmesi sonucu başarılı olan proje sahiplerine bütçe dâhilinde karşılıksız mali destek sağlanmaktadır. Proje teklif çağrısı kapsamında

başvuru yapabilecek kişi, kurum ve kuruluşlar ile bunların nitelikleri, destek konusu öncelik alanları, destek alt ve üst limitleri, seçim ve değerlendirme kriterleri gibi hususların yer aldığı başvuru rehberleri; proje teklif çağrısının ilanı ile birlikte Genel Sekreterlik, yatırım destek ofisleri ve ajansın internet sitesi aracılığıyla başvuru sahiplerinin erişimine açılmaktadır. Başvuru rehberi, basılı ve elektronik kopya olarak yeterli sayıda çoğaltılarak talep eden potansiyel yararlanıcılara ücretsiz olarak verilmektedir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, md. 14/3).

1.5.6.1.1.2. Doğrudan Faaliyet Desteği

Ajanslar, bölgenin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına, bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesinde acil tedbirlerin alınmasına ve kritik öneme sahip araştırma ve planlama çalışmaları, bölge için önemli olabilecek stratejik eylemlerin başlatılmasına ve gerçekleştirilmesine ve büyük hacimli yatırım kararlarına kısa vadede etki edilmesi ve yönlendirilmesine katkı sağlayacak olan faaliyetlere doğrudan mali destek verebilmektedir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, md. 27/1).

1.5.6.1.1.3. GÜDÜMLÜ Proje Desteği

Güdümlü projeler, proje teklif çağrısı yöntemi uygulanmadan doğrudan destek sağlamaya yönelik olarak bölge planında öngörülen öncelikler doğrultusunda, konusu ve koşulları ajans öncülüğünde ve yönlendirmesinde belirlenen özel nitelikli model projelerdir. Güdümlü projelerde, genel olarak özel sektör işletmeciliğini güçlendirecek şekilde, üretim ve ihracat kapasitesinin geliştirilmesi, iyi uygulama örneklerinin oluşturulması, sektörel çeşitlenmenin ve ihtisaslaşmanın desteklenmesi, özel bilgi, beceri ve teknolojilerin geliştirilmesi, transferi veya yaygınlaştırılması, yeni finansman modellerinin geliştirilmesi, üniversite-sanayi işbirliğinin desteklenmesi, yeni hizmet ve üretim organizasyonlarının geliştirilmesi, işbirliği ağları ve değer zinciri oluşturulması, kümelenmenin desteklenmesi, yeni sanayi altyapısı ve organizasyon modellerinin geliştirilmesi ve bölgedeki sektörlerin ihtiyaç duyacağı alanlarda insan kaynaklarının geliştirilmesi esastır. Güdümlü projelere sağlanacak mali destekler ajansın yıllık gider bütçesinin % 20'sini geçmemektedir. Ajans, güdümlü projelerde toplam proje

maliyetinin en fazla % 75'i oranında mali destek sağlayabilmektedir. Bu tür projelerde uygulama süresi 2 yılı geçememektedir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, md. 28/6).

1.5.6.1.2. Faiz Desteği ve Faizsiz Kredi Desteği

Faiz desteği, kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin başvuru rehberinde belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlardan alacakları krediler karşılığında ödeyecekleri faiz giderlerinin, ajans tarafından karşılanmasını öngören karşılıksız yardımlardır (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, md. 29/1).

Faiz desteği ile desteklenmesi öngörülen her bir projeye verilecek azami destek miktarı, o yıl için faiz desteğine ayrılan toplam ödeneğin % 5'ini geçememektedir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, md. 29/2).

Faizsiz kredi desteği, ajans tarafından kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin başvuru rehberinde belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlar eliyle kredi verilmesini ve bu mali desteğin Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde belirtilen usul ve esaslar dâhilinde ajansa faiz ödenmeksizin taksitler halinde geri ödenmesini öngören karşılıksız yardımlardır (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, md. 30/1).

1.5.6.2. Teknik Destekler

Ajanslar; yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetleri ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, organize sanayi bölgelerinin, küçük sanayi sitelerinin, teknoparkların, teknoloji geliştirme bölgelerinin, endüstri bölgelerinin, iş geliştirme merkezlerinin, birliklerin ve kooperatiflerin ve sayılan bu kurum ve kuruluşların kurduğu veya ortağı olduğu işletmelerin yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmaları için, mevcut imkânları çerçevesinde kendi personeli eliyle ya da zorunlu hallerde hizmet alımı yoluyla; eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık

sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi kurumsal nitelikli ve kapasite geliştirici teknik destek hizmetleri sağlayabilmektedir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, md. 32/1).

II. BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

2.1. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Plan ve Projeleri

2.1.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Dicle ve Fırat havzalarında hidroelektrik enerji üretimini sağlamak amacıyla 13 projenin toplamı olarak 1977 senesinde hayata geçirilen GAP’ın Master planı 1989 senesinde hazırlanmış ve bu şekilde bölgede tarım, sanayi ulaştırma gibi alanlarda kalkınmayı sağlayacak büyük bir yatırım başlatılmıştır (Açıkgöz, Güven ve Yenigün, 2010: 86). GAP’ın kapsamı içerisinde Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Siirt, Mardin, Batman, Şırnak (Düzey 2) illeri bulunmaktadır (Keleş, 1997: 268; Gündüz, 2006: 193). DPT sorumluluğunda hayata geçirilen GAP’ın hedeflerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Gündüz, 2006: 199):

- Bölgede tarımın gelişmesini sağlamak, tarım sektörü ile ilişkili olan sektörlerin üretim imkânlarını arttırmak
- Bölge halkını toprak sahibi yaparak, bütün birimlerin üretime katılmalarını sağlamak,
- Kırsal alanlara altyapı hizmetlerini ulaştırmak,
- Kırsal alanda üretim yapanlara kredi imkânları sağlayarak, üretimi daha üst seviyelere çıkartmak,
- Kırsal alanda yaşayan insanların kültürel ve sosya-ekonomik yapısının güçlenmesini sağlamak
- Bölgede kamu harcamalarının yoğunlaşmasını sağlamak,
- Küçük ölçekli işletmelerin rekabet gücünü arttırarak faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak

2.1.2. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK)

Demir-Çelik sanayinin özelleştirilmesinden sonra küçülen Türkiye Taş Kömürü Kurumun bölge ekonomisinde de küçülmeye yol açma ihtimalinden yola çıkarak birçok sektörün bir arada olacağı, kamu ve özel sektör işletmelerinin işbirliği ile bu bölgenin kalkınmasını amaçlayarak hazırlanmış bir projedir. ZBK'nin amaçlarını aşağıdaki gibi sıralanabilir (DPT, 2000: 33; DPT, 2007: 10):

- TTK'nın küçülmesine bağlı olarak bölge ekonomisinde yaşanması muhtemel ekonomik zorlukların önüne geçerek bölge ekonomisinin zor durumda kalmasını önlemek,
- Özel sektör kuruluşlarını bölgeye çekerek yeni yatırımlar yapmalarını, mevcut yatırımlarını ise sürdürmelerini sağlamak,
- Bölgenin ekonomik kalkınmasını sağlayabilmek amacıyla orta ve uzun vadeli ekonomik planı hazırlamak,
- Bölgede yapılacak olan yeni yatırımların teşvik edilmesi ile bölgeyi istihdam açısından cazip hale getirmek,
- Bölgede sadece tarım sektörünün değil imalat ve hizmet sektörlerinin de gelişmesini sağlamak,
- Bölgede bulunan işgücünü nitelikli hale getirerek gelir ve refah seviyesini yükseltmek,
- Tarım ve ormancılık faaliyetlerinin dengeli bir şekilde yapılmasını sağlamak,
- Bölgeye yeni yatırım yapmayı planlayanlara bölgenin tanıtımının sağlanarak bölgenin imkânlarını hakkında bilgilendirmek.

2.1.3. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)

DPT'nin koordinasyonu ile Trabzon, Artvin, Ordu, Rize, Gümüşhane, Bayburt ve Giresun illerini kapsayacak şekilde 1999 senesinde başlatılan proje 2000 yılında tamamlanmıştır. Türk ve yabancı uzmanlardan oluşan bir kurul tarafından yürütülen projenin amaçları aşağıdaki gibidir (DPT, 2004: 11):

- Bölge halkının gelir düzeyini iyileştirmek,
- Bölge içindeki kurumlar ile yatırımcıların bütünleşmesini sağlamak,
- Bölgede çevre koşullarını korumak ve uzun dönemde sürdürülebilirliğini sağlamak.

2.1.4. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan Tunceli, Muş, Malatya, Hakkari, Bingöl, Elazığ, Bitlis, Kars, Erzurum, Bayburt, Gümüşhane, Iğdır'ın da yer aldığı 14 ili kapsayacak şekilde hazırlanan proje, Kafkas, Yüzüncü Yıl, Atatürk ve İnönü Üniversitelerinin de katılımıyla yürütülmüştür. DAP'ın genel amaçları ise aşağıdaki gibidir (DPT, 2000: 35):

- Bölgenin ekonomik gelişimini sağlarken aynı zamanda kültürel olarak da ilerlemesine yardımcı olmak,
- Bölgede bulunan işletmelerin sektörel olarak kalkınmasını sağlamak,
- Bölgeye özel kesim yatırımlarını çekmek ve kırsal ve kent kalkınmışlığı arasındaki farklılıkları en aza indirmek
- Bölge içerisinde bulunan üretim imkanlarını harekete geçirerek yerli ve yabancı yatırımcılarının bölgeye yatırım yapmasını sağlamak,
- Yeni yatırımlara kılavuzluk edecek planları hazırlamak,
- Bölgede istihdam artırıcı çalışmalar yapmak

2.1.5. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP)

Yeşilirmak ve kollarının bulunduğu alanda yaşanması muhtemel olan erozyon, çevre kirliliği gibi sorunların en aza indirilmesi, bölgedeki mera alanlarının belirlenerek ıslah çalışmalarının yapılması ile sanayileşmeye bağlı olarak gelişen sorunların bertaraf edilmesi amacıyla hazırlanan proje, Tokat, Samsun, Çorum ve Amasya illerini kapsamaktadır. 1997 yılında çalışmalarına başlanan proje DPT tarafından planlanmış, TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezince başlatılmıştır. Projenin genel amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Güler, 2010: 81):

- Bölgedeki çalışmaları organize ederek, koordineli ve etkin çalışmanın yapılmasını sağlamak
- İnsan kaynaklarının niteliğini arttırmak,
- Bölgede faaliyet gösteren işletmeleri iç ve dış piyasalardaki rakipleri ile mücadele edebilecek hale getirmek,
- Çevre koşullarını korumak ve geliştirmek,
- Bölgede bulunan kamu ve özel kuruluşlarının ortak çalışmasını sağlamak

2.2. Türkiye’deki Kalkınma Ajansları

Türkiye’deki kalkınma ajanlarını başlıca ele alacak olursak aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

2.2.1. TR10 İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)

İSKA’nın kuruluş amacı, bölgede bulunan kamu ve özel sektör kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının koordineli çalışmasını sağlayarak etkinliğini arttırmak ve bu yolla bölge kaynaklarını en verimli hale getirmektir. Bölgeye yeni yatırımcıları çekmek ve bölgede bulunan yatırımcılarının faaliyetlerinin devamlılığını amaçlayan İSKA, Bakanlar Kurulunun 2008/14306 sayılı kararı ile kurulmuştur. İSKA’nın amaçları 2014 - 2023 İstanbul Bölge Planında aşağıdaki şekilde ortaya konulmuştur (İSTKA, BP 2013-2014):

- İstanbul ilinin ekonomisini küresel anlamda söz sahibi hale getirerek yenilikçi ve katma değerli üretimlerin önünü açmak,
- İstanbul’u ticari bir merkez haline getirerek yerli ve yabancı yatırımcıların bölgeye yatırım yapmalarını sağlamak,
- Bölgedeki işgücünün daha nitelikli olmasını sağlamak,
- Yeni yatırımları arttırmak amacıyla araştırma geliştirme çalışmalarını arttırmak,
- Bölgeyi sadece sanayi sektöründe değil turizm, finans, eğitim ve sağlık gibi alanlarda da kalkınmış hale getirmek,

- İstanbul iline diğer illerden yoğun göçün verdiği kentleşme sorunlarını ve bölgesel dengesizlikleri en aza indirmek.

2.2.2. TR21 Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)

Bakanlar Kurulunun 2009/15236 sayılı kararnamesi ile kurulan ajansın merkezi Tekirdağ'dır. Edirne ve Kırklareli illerinin de bağlı olduğu ajansın hedefi, bölgede, ekonomik kalkınmayı sağlarken, istihdam, gelir seviyesi, refah düzeyi gibi bölge halkını doğrudan ilgilendiren alanların olabilecek en üst seviyeye yükseltmektir. Bölgesel kalkınmayı, yerli ve yabancı kaynakları temin edip bölge yatırımcısının kullanımına sunarak gerçekleştirmeyi planlayan TRAKYAKA'nın genel amaçları aşağıdaki gibidir (www.trakyaka.org.tr):

- Bölgenin mevcut potansiyelini ortaya koyarak yeni yatırımcılar için cazip olan yönlerini öne çıkartmak,
- Bölgenin yurt içi ve yurt dışı piyasalarda bilinilirliğini sağlamak
- Sadece kentlerde değil kırsal alanda da kalkınmışlığı sağlamak,
- İnsan kaynaklarının niteliğini arttırarak bölgedeki işgücünü üretim ve istihdama yönlendirerek etkin bir şekilde çalışmalarını sağlamak,
- Kamu ve özel kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının koordineli bir şekilde çalışmasını sağlamak,
- Bölgede sektörler arasındaki kalkınmışlık farklarını en aza indirmek

2.2.3. TR22 Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA)

Düzey 2 bölgesinde Balıkesir ve Çanakkale illerini kapsayan GMKA, Bakanlar Kurulunun 2009/15236 sayılı kararı ile kurulmuştur. GMKA'nın genel amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (www.gmka.org):

- Bölgede sosyal imkanları artırarak toplumsal birlikteliğin sağlanması,
- İnsan kaynaklarının verimliliğinin arttırılması ve bu yolla istihdam seviyesi ile halkın gelir durumunun yükseltilmesi ve dengesizliklerin giderilmesi,
- Bölgede ulaşım ve haberleşme altyapısının zenginleştirilmesi

- Bölgede eğitim ve sağlık alanlarında kalkınmışlığın sağlanması
- Bölgeye yeni yatırım yapacak girişimcilerin desteklenmesi,
- Çevreyi koruyucu politikaların takip edilmesi, temiz çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Bölgede bulunan su havzalarının ıslahı
- Enerji imkânlarının etkin kullanımının sağlanarak kıt kaynakların verimli kullanılmasının sağlanması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını yaygınlaştırma,
- Doğal afetlere karşı bölge halkını bilinçlendirerek hazırbulunuşluğu sağlamak,
- Kentsel kalkınmasının sağlanması ve kent yaşamındaki zorlukların giderilmesi,
- Tarım ve turizm sektörlerinin gelişiminin sağlanması,
- İşletmelerin kurumsallaşmaları konusunda desteklenmesi ile işletmelerin yeni marka oluşturma çabalarına ve araştırma geliştirme çalışmalarına yoğunlaşmalarını sağlamak,
- Bölgede üretilen ürünlerin iç piyasalarda olduğu kadar dış piyasalarda da pazara sunulmasını teşvik etme,
- Yeni organize sanayi bölgeleri oluştururken, mevcutlarının koşullarının da iyileştirilmesi,
- Kamu ve özel sektör kuruluşları ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının da koordineli bir şekilde çalışmalarını sağlama,
- Bölge kaynaklarının verimli kullanılmasını sağlama,
- Kurum ve kuruluşlar tarafından ortaya konulan projelere teknik ve mali destekler verilmesi ve bu destekler ile işletmelerin üretim kapasitelerinin yükseltilmesi,
- Bölgedeki mevcut yatırım alanlarının iç ve dış yatırımcılara tanıtılması suretiyle bölgeye yeni yatırımcı çekme ve bölgedeki yatırımcıların iç ve dış piyasalardaki rakipleri ile mücadele edebilmeleri için desteklenmesi,

- Bölgede sosyo-ekonomik kalkınmayı sağlamak.

2.2.4. TR31 İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)

Bu ajansın kurulmasından önce bölgede kısa adı EGEV olan Ege Bölgesi geliştirme Vakfı bulunmaktadır. Bu vakıf bölgeyi tanıtarak yeni yatırımcıların bölgeye gelmesini sağlamak amacıyla kurulmuş, bölgede bulunan diğer kuruluşlarla birlikte bölgenin tanıtımı için faaliyet göstermektedir. EGEV'den sonra kurulan İZKA'nın amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (İZKA, BP 2010-2013):

- Bölgedeki sosyal sermayeyi daha etkin hale getirerek yeni yatırımlar için etkin insan kaynakları sunmak ve bu yolla bölgede istihdamı geliştirmek
- Bölgeyi cazibe merkezi haline getirerek, çevre illerden bu bölgeye yeni yatırımlar gelmesini sağlamak
- Yeni yatırımların çevreye zarar vermeden yapılmasını sağlamak,
- Toplumsal gelişmeyi bir bütün halinde gerçekleştirmek,
- Bölgede bulunan resmi ve sivil kuruluşları koordineli bir şekilde organize ederek, bölgesel kalkınmayı ortak amaç haline getirmek,
- Bilgi, iletişim, ulaştırma gibi altyapı imkânlarını en iyi seviyeye çıkmasını takip etmek,
- Bölgedeki işletmelerin pazardaki rakipleri ile mücadele edebilecek rekabet güçlerinin olmasını sağlamak,
- Kalkınmayı kırsal alanlara kadar yaymak, kırsal ile ket arasındaki kalkınma farklarını azaltmak
- Bölgede sanayinin geliştirilmesinin yanı sıra tarımsal kalkınmayı da hızlandırmak için çalışmalar yapmak.

2.2.5. TR32 Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)

Denizli, Muğla ve Aydın illerini kapsayacak şekilde planlanan GEKA, Bakanlar Kurulunun 14.07.2009 tarihli kararıyla kurulmuştur. GEKA'nın amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (GEKA, BP 2010-2013):

- Bölgede bulunan resmi ve sivil kuruluşları koordineli bir şekilde organize ederek, bölgesel kalkınmayı ortak amaç haline getirmek,
- Yeni girişimcileri teşvik etmek,
- Bölge imkanlarını belirleyerek iç ve dış piyasalarda bilinirliğini arttırmak,
- Yatırımcıların resmi işlemlerini takip ederek kuruluş çalışmalarını hızlandırmak
- Bölgesel kalkınmayı planlı ve programlı bir şekilde ilerleyişini sağlamak
- Bölgedeki işletmelerin rekabet gücünü arttıracak çalışmalar yapmak,
- Bölgedeki işletmelerde yeni marka oluşumunu hızlandırma,
- Bölgede tarım, turizm ve sanayi alanlarında yeni yatırımlar yapılmasını ve mevcut yatırımların sürekliliğinin sağlanması

2.2.6. TR33 Zafer Kalkınma Ajansı (ZAFER)

Uşak, Kütahya, Manisa ve Afyonkarahisar illerini kapsayan ve 2009/15236 Sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan ZAFER'in genel amaçları aşağıdaki gibidir (www.zafer.org.tr):

- Bölgede özel sektör ile kamu sektörünün uyumlu çalışmasına sivil toplum kuruluşlarının da katkısının sağlanması,
- Bölgenin mevcut kaynaklarını belirleyerek yapılacak yeni yatırımların toplumsal kalkınmayı hızlandıracak şekilde planlanmasını sağlamak,
- Yeni girişimcileri desteklemek ve girişimciliğin önünü açıp yeni fikirler oluşturmak amacıyla teknoparklar ve yenilik merkezleri gibi danışmanlık hizmetlerinin verilmesi,
- Üretimde yenilikçi çalışmalar yapmak,
- Bölgesel kalkınmayı sağlayabilmek amacıyla geri kalmış bölgelere kamu ve özel sektörün yeni yatırımlar yapmasını sağlamak
- Özel ve serbest ekonomik alanlar oluşturmak

- Bölgede faaliyette bulunan işletmelerin AB ülkeleri ve diğer dünya ülkelerinde faaliyette bulunan işletmeler ile işbirliği kurmalarını sağlamak,
- Bölgenin iç ve dış piyasalarda tanınmışlığını arttırmak,
- Ulusal ve uluslararası işletmelerin bölgeye yapacakları yatırımların önündeki prosedür engellerini ortadan kaldıracı çalışmalar yapmak ve bu konuda alınacak önlemleri resmi kurumlar ile paylaşmak
- Bölgede faaliyet gösteren işletmelerin yurt dışı piyasalarda işbirliği yapmaları için gerekli altyapıyı oluşturmak amacıyla yurt dışında bürolar açmak

2.2.7. TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)

Bakanlar Kurulunun 2009/15236 sayılı kararıyla kurulan BEBKA, Eskişehir, Bilecik ve Bursa illerini kapsamaktadır. Yerel sorunlara çözümler üreterek bölgesel kalkınmayı hızlandırmayı amaçlayan BEBKA, kamu ve özel sektör kuruluşları ile üniversitelerin işbirliği içinde çalışmasını sağlamayı hedeflemektedir. BEBKA'nın genel amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (BEBKA, BP 2014-2023):

- Bölgedeki sektörler arasında işbirliğini sağlamak,
- İnsan kaynaklarının niteliklerini arttırarak bölgedeki istihdam olanaklarını genişletmek,
- İşletmelerin araştırma geliştirme faaliyetlerine yoğunlaşmasını sağlayarak yeni yatırımları yapmalarını sağlamak,
- Bölgesel kalkınmayı hızlandıracak sektörlerini öne çıkartarak katma değer üretecek işletmelerin yoğunlaşmasını sağlamak,
- Yeni girişimcileri desteklemek amacıyla yatırım ortamlarını iyileştirmek,
- İç ve dış piyasalarda bölge işletmeleri tarafından üretilen ürünlerin tanıtılmasını sağlayarak, daha geniş Pazar imkânlarını bulmak,
- Bölge turizmini desteklemek amacıyla tanıtım çalışmaları yapmak,
- Tarımı destekleyerek, güvenli gıda üretimini sağlamak,

- Kent yaşamındaki aksaklıkları giderecek çalışmaları yaparak, sosyal gelişmişliği sağlamak,
- Eğitim imkânlarından herkesin yararlanmasını sağlamak
- Sağlık hizmetlerinin niteliğini yükselterek ulaşılabilirliğini sağlamak,
- Gençlerin sosyal imkânlardan yararlanmasını sağlamak,
- Kent yönetimine katılımın ve yerel demokrasinin sağlanması adına çalışmalar yapmak
- Kırsal kalkınmayı sağlayarak, kırsalda yaşayan halkın yaşam koşullarını iyileştirmek,
- Doğal afetlere dayanıklı kent yapılarını oluşturmak,
- Çevre bilinci ile hareket ederek bölgesel kalkınmanın sağlanması,
- Kalkınmış bölgelerin sayısının artırılması,
- Bölgeler arasında ulaşım imkânlarının artırılarak, iş alanlarına ulaşımın kolaylaştırılması,
- Doğal kaynakların etkin kullanımını sağlayarak, kaynak sularının israfını önlemek,
- Fabrika atıklarının çevreye zarar vermesini engelleyici çalışmaları yapmak.

2.2.8. TR42 Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)

Bakanlar kurulunun 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı kanunu ile 2009/15236 sayılı bakanlar kurulu kararı ile kurulmuştur. MARKA'nın kuruluş amacı özel ve kamu kesiminin birlikteliğini sağlamak aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin katılımıyla ortak bir amaca doğru ilerlemek, iş birliğini geliştirerek bölgeler arasındaki farklılığı azaltıp bölgenin elindeki kaynakları etkin bir şekilde kullanıp ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda yükselmesini hedeflemektedir. Bölgesel kalkınma ajansının başlıca amaçları aşağıdaki gibidir (MARKA, BP 2010-2013):

- Bölge içerisinde bulunan kaynakların tanıtımı ve kullanımının artırılması

- Bölge içerisinde ekonomik gelişmeyi ve sosyal yaşantıyı canlandırmak ve bölgedeki firmaların rekabet gücünü arttırmak,
- Nitelikli iş gücünü arttırmak için araştırma geliştirme faaliyetlerine önem vermek ve teknolojiyi kullanmak için bunun eğitim imkânlarına önem vermek,
- Bölge içerisinde birlikteliği sağlamak,
- Uluslararası piyasada rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için yetkin kuruluşlarla işbirliği yapıp bölgenin yurtiçi ve yurtdışı piyasada reklamını yapmak,
- Bölgede ki kurum ve kuruluşlara proje hazırlama bilinci sağlamak,
- Bölgedeki insan odaklı programlara destek olmak.

2.2.9. TR51 Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)

Bakanlar kurulunun 25.07.2009 tarihli kararı ile kurulmuştur. Bölgesel gelişmeyi arttırmak ve bölge içerisindeki gelişmişlik farklılıklarını azaltmak için özel kesim, üniversite, kamu kesimi, sivil toplum kuruluşlarının, belediyelerin birlikteliğini sağlamayı amaçlamışlardır. Bölgesel kalkınma ajansının 2013 yılındaki programına göre amaç ve ilkeleri aşağıdaki gibidir (ANKARAKA, BP 2010- 2013):

- Bölge içerisinde ki ekonomik farklılıkların azaltılması ve bölgenin rakipleri ile arasındaki rekabet gücünün artırılması,
- Bölge içerisinde bulunan birlikteliğinin sağlanması ve desteklenmesi,
- Bölgede bulunan yaşlı, kadın, çocuk ve engellilerin kırsaldan kent yaşamına yönlendirilmesi ve onlara daha sağlıklı bir yaşam oluşturulması,
- Bölgede hizmet sektörüne de önem verilmesi ve bu alanda istihdamı artırılmasını sağlanması,
- Bölgedeki arz- talep yapısına göre kalifiye personelin yetiştirilmesi ve bunları iş hayatına kazandırılması için gerekli eğitim ve desteğin verilmesini sağlamak,
- Bölge içerisindeki yenilikçi faaliyetlere önem vermek,
- Bölgeye yabancı yatırımcıyı teşvik etmek

2.2.10. TR52 Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)

Karaman ve Konya bölgesini kapsayan Mevlana Kalkınma Ajansı 10.11.2008 tarihinde bakanlar kurulu kararı ile kurulmuştur. Amaç ve hedefleri aşağıdaki gibi belirtilmiştir (MEVKA, FR 2010):

- Etkili bir şekilde hazırlanan plan ve programların uygulanmasını sağlamak,
- Bölgedeki beşeri, idari ve yönetsel yeteneklerin ilerlemesine katkı sağlamak,
- Bölge içerisindeki sivil toplum kuruluşları, özel, kamu kurumlarını ve uluslararası kurumlarla birlikte çalışarak bürokratik sorunları çözümüne ve işlemleri hızlı bir şekilde yapılmasına sağlamak,
- Bölgede yapılan faaliyetlerin verimli, adaletli ve şeffaf bir şekilde yürütülerek toplumsal birliği sağlayarak çevreye güven veren çalışma ortamını sağlamalıdır,
- Kuruluş amaç ve yapısına göre teşkilatlanmış olup bölgesel kalkınma amacına ulaşmak için gerekli plan ve programları hazırlamaktır.

2.2.11. TR Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)

Merkezi Isparta da bulunan Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA) Antalya ve Burdur bölgesini de kapsamaktadır. Ajans bakanlar kurulu kararı ile 14.07.2009 yılında kurulmuştur. Ajansın kamu tüzel kişiliği mevcuttur ve bu bağlamda işleyişini sürdürmektedir. Ajans yaptığı işlerde doğruluk dürüstlük adalet topluma ve çevreye duyarlı olma şeffaflığı kanun kendisine tanıdığı yetki içerisinde sürdürmektedir. Ajansın görev ve amaçları şu şekilde sıralanabilir (BAKA, BP 2010- 2013):

- Ajans bölgede analizler yaparak güçlü ve zayıf yönleri tespit ederek kalkınmayı sürdürecektir programlar hazırlamak ve bu programlarda bölge için hedefler belirlemek,
- Bölgeyi dış pazarlara açabilecek teknolojik ürün geliştirmeye teşvik etmek ve bu sayede bölgede ki istihdamı ve nitelikli iş gücünü arttırmayı teşvik etmek,

- Bölgeyi yerel ve ulusal alanlarda tanıtımını yapmak ve bölgeye yatırımcı çekmek
- Ajansı tüzel kişiliğine verilen kaynakların belirlenmiş olunan hedef ve amaçlara uygun olarak kullanmak,
- Kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının birlikteliğini sağlamak ve aynı platformda bilgi alışverişinde olmalarını sağlayarak önceliği kırsal alanlar olan bölgesel gelişmişlik düzeyini arttırmak,
- Bölge içerisindeki sosyal ve ekonomik hayatın güçlenmesi ve istihdamın sürekliliğini sağlamak,
- Bölgede tüm kurumlar içinde birlikteliği sağlayarak şeffaf, paylaşımcı bir şekilde hesap verebilir bir kurum olarak kamu yararını gözeterek doğal ve kültürel etkenleri korumak,

2.2.12. TR62 Çukurova Kalkınma Ajansı (CKA)

31.05.2006 Tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan Çukurova kalkınma ajansı, Adana ve Mersin bölgesini kapsamaktadır. Çukurova kalkınma ajansı ülkemizde başlatılan kalkınma hamlesinden sonra kurulan ilk ajanslardan birisidir. Ajansın amaçları arasında belgenin sosyal ve ekonomik yapısını inceleyerek bölgenin yurt inde ve yurt dışında tanıtımını yapmak ve bölgeye yabancı yatırımcı çekerek bölgedeki iş gücünü artırıp istihdamı arttırmak yer almaktadır. Ajansın görev ve amaçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (CKA, FR 2012):

- Bölgedeki bulunan kuruluşların rekabet edebilme yeteneğini artırıcı teşviklerde bulunmak,
- Bölgedeki yatırım yapılabilir alanları belirleyerek bunları ulusal ve uluslararası alanlarda anlatıp bölgeye yeni yatırımcı çekmek,
- İstihdamı artırırken nitelikli iş gücünün artmasına daha çok önem vermek,
- Etkin ve verimli bir şekilde kendisine tahsis edilen kamu kaynaklarını hedefle ve amaçlar doğrultusunda kullanmak

- Bölge içindeki kurumlar arası iş birliğinin artırılması bilgi paylaşımının sağlanması ve onların bir araya gelmesini sağlamak,
- Bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının bölge kalkınmasına yönelik plan, program ve proje yapmalarını sağlamak ve onları bu işe teşvik etmek veya özendirmek,
- Kırsal alanlar ile kentler arasındaki ekonomik dengesizliğin azalmasını sağlamak kırsal alanda yaşayan insanların ekonomik ve sosyal imkânlarını artırıcı düzeyde teşvikler hazırlamak ve orada yaşayanlara bu teşvikler hakkında bilgilendirerek bölge halkının refah düzeyini artırıcı faaliyette bulunmak,
- Bölgeye gelen göçü kontrol altında tutmak ve gelen göç için fiziki imkânların ve alt yapının uygun olan bölgeler oluşturmada öncelik etmek ve bu projeleri uygulayan kurum veya kuruluşlara teknik destek vermek bu sayede gelen insanların bölgeye daha rahat ve kolay bir şekilde adapte olmalarını sağlamak.

2.2.13. TR63 Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA)

Ajans 14.07.2009 yılında Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş'ı kapsayacak şekilde kurulmuştur ve ajansın merkezi Hatay'dır. Bölgede sosyal ve ekonomik analizler yaparak, bölgede kalkınma planları yapmak amacıyla kurulmuştur.

Bölgenin yapmış olduğu planlara bakıldığında amaç ve faaliyetleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (DOĞAKA, BP 2014-2023):

- Bölgede bulunan kırsal alanlarda çalışmalar yaparak bölgede olan göçü azaltıcı ve kırsal alanda bulunan yatırımların daha modern şekilde yapılması sağlamak,
- Bölgede tarım ürünlerinin satışı sağlamak gerekli piyasaların oluşturması ve lisanslı depoculuk faaliyetlerinin artırılması,
- Bölgede sanayide kullanımı olan ürünler yetiştirilmesine teşvik edilmeli bunların çeşitliliğini artırması için gerekli teşvikleri vermek,
- Bölge içerisinde yüksek kalitede ürün üretilmeye teşvik edilip geleneksel ürünlerden vaz geçilmeli

- Bölgedeki firmaların rekabet gücünü artırıcı faaliyetlerde bulunup ürettiği ürünlerin reklamı dış pazarlarda yapılması sağlayarak markalaşma yolunda gidilmesini sağlamak,
- Bölgedeki firmalara markalaşmalarına ve coğrafi işaret oluşmasını sağlamak.

2.2.14. TR71 Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA)

25.07.2009 tarihinde kurulan kalkınma ajansı Niğde, Nevşehir, Aksaray, Kırşehir ve Kırıkkale bölgesini kapsamaktadır. Ajansın merkezi Nevşehir'dir. Bölgenin sosyal ve ekonomik durumunu iyi analiz edip bunu ulusal ve uluslararası paydaşlarla paylaşarak bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmayı hedeflemektedirler. Yaptığı çalışmalarda ülkenin genel genel kalkınma programlarına uyarak bunu bölgenin içinde bulunduğu coğrafyanın özelliklerine göre bu alana uygularlar. Ajansın 2014 yılları ile 2023 yılları arası hedefleri aşağıda sıralanmıştır (AHİKA, BP 2014-2023):

- Bölgede katma değeri yüksek ürünler üretmeye teşvik etmek,
- Bölgede yeni yatırımları destekleyerek yeni ürünler üretilmesine teşvik etmek,
- Bölgede ki üretim çeşitliliğini arttırmak,
- Bölge içerisindeki birlikteliği sağlayarak, birlikte hareket etmeye özendirme,
- Bölgede bulunan yatırım alanlarının alt yapısını yapma ve güçlendirme,
- Bölgedeki yatırımcılara yenilikçi fikirler oluşmasına teşvik etmeye,
- Bölgedeki firmalara reklam yapmaya teşvik etme ve bu yolla markalaşmaya gitmelerini sağlamaya,
- Bölgenin tarihi yapılarının korunarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak ve bu alanda kültürel mirasımızı gelecek nesillere aktarmak,
- Bölgedeki kültürel mirasın korunması ve modern yaşamla bütünleşmesini sağlamak,

- Bölgedeki tabiat varlıklarını korumak,
- Bölgede ki yaşamın olduğu alanların modernize edilip korunması
- Bölgedeki kadınların ve çalışma engeli bulunan kişilerin topluma ve işgücüne katılımını sağlaması,
- Bölgede çevreyi sürekli koruyan ve yaşanabilir bir çevre oluşmasına sağlayan yönetim tekniklerinin oluşması sağlamak,
- Bölgedeki kent ve kır yaşam için gerekli sosyal ve kültürel alanın oluşmasını sağlamak,
- Bölgedeki gruplar arasındaki iletişimi sağlayarak birlikteliği sağlamak
- Bölgede nitelikli iş gücünün gelişmesini sağlamak,
- Bölgedeki iş birliğinin yurt içinde ve yurt dışında devamlılığını sağlamak.

2.2.15. TR72 Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)

25.07.2009 yılında yayınlanan 2009/15236 sayılı bakanlar kurulu kararı ile kurulmuştur. Yozgat, Sivas ve Kayseri bölgesini kapsamaktadır. ORAN Türkiye genelinde kurulan 26 ajansın içerisinde coğrafi açıdan en büyük yüz ölçümüne sahip ajanstır. Ajansın amaç ve görevleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (ORAN, BP 2010-2013):

- Bölgede katma değeri yüksek ürünlere teşvik etmek ve sektörü o yöne doğru özendirmek,
- Bölgedeki üretim yapan firmaların verimliliğine sağlayarak üretim kapasitesini arttırmak,
- Bölgedeki firmaların pazar payının artmasını sağlamak,
- Bölgedeki özel sektör ve üniversite işbirliğinin artmasını sağlamak,
- Bölgedeki nitelikli iş gücünün artmasını sağlamak,
- Bölgedeki kadınların ve çalışma engeli bulunan kişilerin topluma ve işgücüne katılımını sağlaması,
- Bölgede bulunan yatırım alanlarının alt yapısını yapma ve güçlendirme,

- Bölgedeki tarım alanlarının ıslahı,
- Bölgede hayvancılık için altyapı çalışmalarının sağlanması ve hayvancılığa teşvik,
- Bölgede kış turizmin ve termal turizm yatırımlarının teşviki,
- Bölgenin içerisinde bulunan maden yataklarının araştırılıp ilgili kurumlarla paylaşılması,
- Bölgedeki çevresel ve sosyal altyapının güçlendirilmesi.

2.2.16. TR81 Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)

Bakanlar Kurulunun 2009/15236 sayılı kararıyla kurulan BAKKA, Bartın, Zonguldak, Karabük illerini kapsamaktadır. Yerel sorunlara çözümler üreterek bölgesel kalkınmayı hızlandırmayı amaçlayan BAKKA, kamu ve özel sektör kuruluşları ile üniversitelerin işbirliği içinde çalışmasını sağlan ve ekonomik, sosyal olarak gelişmesini sağlamak için kurulmuş bir kurumdur. BAKKA'nın genel amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (BAKKA, BP 2010-2013):

- Bölgedeki altyapıyı geliştirici faaliyetlerde bulunma ve insanları yatırıma özendirmek,
- Bölgede kamu, özel kesim ve sivil toplum örgütlerinin birlikteliğini sağlamak,
- Bölgede sosyal, kültürel, çevresel, sektörel analizler yaparak kalkınma için gerekli plan ve programların çalışmalarını yapmak ve bölgenin gelişmesini sağlamak,
- Ajansın kendi içyapısını sürekli dinamik tutmak, kendini sürekli yenilemek ve geliştirmek,

2.2.17. TR82 Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)

25.07.2009 tarihli olan ve 2009/15236 sayılı bakanlar kurulu kararı ile kurulmuştur. KUZKA Sinop, Kastamonu ve Çankırı bölgelerini kapsamaktadır (KUZKA, FR 2011):

- Ajansın ilk önceliği kendi kurumsal yapısını dinamik ve etkin bir şekilde düzenlemek,
- Bölgede bulunan belediyelere danışmanlık hizmeti vermek,
- Bölge içindeki resmi, özel ve sivil toplum örgütlerinin birlikteliğini sağlamak ve onlara birlikte çalışma kültürünü aşlamak
- Bölgedeki yatırım olanaklarını yurtiçi ve yurt dışı piyasalarda anlatmak tanıtımını yapmak ve bölgeye yatırımcı çekmek
- Bölgeye uygun olan ve ülkenin kalkınma plan ve programına aykırı olmayan programlar yapmak ve bunların etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak,
- Bölgenin sosyal ve ekonomik analizlerini iyi yapıp bölgenin kendi içinde ve bölgeler arası ekonomik farklılığı azaltmak,
- Bölgede yurt içinde ve yurt dışında başarılı yatırımcı olarak onları bölgeyi teşvik etmek
- Bölgeye gelen kamu kaynaklarını yerinde ve verimli bir şekilde kullanmak,
- Ajansın sağlayacağı mali ve teknik destekleri en fazla iş gücü sağlanacak ve katma değeri yüksek olan sektörlere aktarılmasını sağlamak,
- Bölgedeki turizm sektörünün canlanması için ulusal ve uluslararası piyasada bunların reklamını yapacak projeler hazırlamak ve desteklemek,
- Bölgeye yurt içinden ve yurt dışından yabancı yatırımcı çekmek,
- Bölgenin sürekli yatırım alması ve ekonominin sürekli gelişmesi için gerekli tedbirleri almak,
- Bölgede yaşayan insanların gelir durumu ve refah seviyesini artırıcı faaliyetlerde bulunmak

2.2.18. TR83 Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)

Bakanlar Kurulunun 2008/14306 sayılı kararnamesi ile kurulan ajansın merkezi Samsun'dur. Amasya, Tokat ve Çorum illerinde bağlı olduğu ajansın hedefi, bölgede, ekonomik kalkınmayı sağlarken istihdam, gelir seviyesi, refah düzeyi gibi bölge halkını

doğrudan ilgilendiren alanların olabilecek en üst seviyeye yükseltmektir. Ajansın görevi bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik seviyesini dengelemektir. Bölgesel kalkınmayı, yerli ve yabancı kaynakları temin edip bölge yatırımcısının kullanımına sunarak gerçekleştirmeyi planlayan OKA'nın genel amaçları aşağıdaki gibidir (OKA, FR 2011):

- Bölgedeki altyapı çalışmalarının hızlanıp güçlendirilmesi,
- Bölgedeki kentlerin imar yapılarının geleceğe uygun olarak planlanması,
- Bölgedeki kırsal alanların düzenlenmesi,
- Bölgedeki iş gücünün bölgedeki firmaların ihtiyacına göre eğitilip yönlendirilmesini,
- Bölgenin sosyal yapısının gelişmesini sağlamak, işsizliğin azalması için plan program yapmak,
- Bölgedeki kent ve kırsallarda yaşayan insanların sosyalleşmesini sağlamak ve yaşam kalitesini arttırmaya yönelik çalışmalar yapmak,
- Bölgede bulunan gelir düzeyi düşük kesime ve çalışma imkânı olmayan kişiler için programlar düzenlemek,
- Bölgede bulunan toplu alanlardaki ekonomik faaliyetlerden faydalanma,
- Bölgedeki birlikteliği arttırarak bilgi paylaşımı yoluyla üretimin arttırılması
- Bölgedeki turizm faaliyetlerinin farklılaştırılması,
- Bölgede tarım faaliyetlerine önem vererek ürün çeşitliliğine gidilmesi, katma değeri yüksek ve verimli ürünler üretilmesine teşvik edilmesi,
- Bölgede hayvancılık alanında rekabet gücünü arttıracak eğitim seminerler vermek ve onları modern hayvancılığa teşvik etmek,
- Bölgedeki KOBİ'lerin mali yapılarının güçlendirerek,
- Bölgedeki konaklama ve bunların altyapısını güçlendirici faaliyetlere destek vermek,
- Bölgenin ekosistemini korumak ve biyolojik faaliyetlerini arttırmak,
- Bölgedeki belediyelerin ve diğer yerel yönetimlerin güçlenmesini sağlamak,

- Bölgedeki sivil toplum kuruluşlarını ve özel sektörün güçlenmesini sağlamak.

2.2.19. TR90 Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)

25.07.2009 yılında 2009/15236 sayı ile resmi gazetede yayınlanarak bakanlar kurulu kararı ile kurulmuştur. Ajansın merkezi Trabzon dur ve Artvin, Ordu, Gümüşhane, Rize, Giresun bölgelerini kapsamaktadır. Ajans bölgede ki ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak ve bölgeler arası dengesizliği azaltmak için kurulmuştur. Ajansın görev ve yetkileri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (DOKA, BP 2010- 2013):

- Bölgedeki yönetim etmenlerine teknik olarak destek vermek,
- Bölge kalkınma için hazırlanan plan ve programlara yardımcı olmak ve bunların uygulama sürecinde gerekli olan teknik desteği vermek,
- Bölgede yapılan faaliyetlerde bölgenin kalkınmışlık düzeyini artırıcı destek vermek ve bu süreci kentlerde ve kırsalda yaygınlaşması için gerekli projelere destek olmak,
- Bölge içerisinde kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarınca yapılan projelere yeterli desteği vermek ve önemli görülen konularda gözlemci olmak
- Bölgedeki kamu özel ve sivil toplum kuruluşlarının birlikteliğini sağlamak,
- Bölgenin içerisinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumu analiz ederek rekabeti güçlendirici faaliyetlerde bulunmak, diğer kurum ve kuruluşların yapmış olduğu bölgesel kalkınma projelerine destek olmak
- Bölgenin bulunan yatırım imkânlarını yerel ve ulusal alanda tanıtımını yaparak bölgeye yatırımcı çekmek,
- Bölgede bulunan yatırımcıların yatırım süresince gerekli olan izin, belge, ruhsat gibi idari eylemlerin tek elden koordineli olarak mevzuata uygun bir şekilde yürütülmesini sağlamak,
- Bölgede bulunan küçük ölçekli işletmelerin üretim, yönetim, pazarlama, insan kaynakları, pazarlama, finans ve iş gücü politikaları hakkında yatırımcılara teknik destek vermek,

- Bölgenin yurt dışındaki ülke faaliyetlerinde bölgede bulunan firmaların tanıtımını yapmak.

2.2.20. TRA1 Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)

KUDAKA 22.11.2008 tarihli ve 27062 sayılı resmi gazetede çıkararak kurulmuştur. Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgelerini kapsamaktadır (KUDAKA, BP 2010):

- Bölgedeki belediyelere teknik destek vermek,
- Bölgenin kalkınmasını sağlayıcı plan programlara destek olmak, bunu kırsal ve kentsel alanlarda yaygınlaştırmak,
- Bölgedeki desteklenen projelerin takibini yapmak ve bunu gerekli kurumlarla paylaşmak,
- Bölgenin resmi kurum, özel teşebbüs ve sivil toplum kuruluşlarınca hazırlanan kalkınma plan ve programlarını incelemek ve onların takipçisi olup ilerleyişini sürdürmesini sağlamak,
- Bölge içerisinde bulunan resmi, özel ve sivil toplum kuruluşlarının birlikteliğini sağlamak ve bunları bölgesel gelişme programlarına dahil etmek,
- Bölgenin içinde bulunduğu alandaki kaynakları, coğrafyayı iyi analiz etmek ekonomik, sosyal alanlarda gelişme sağlayacak faaliyetlerde bulunmak bölgede bulunan firmaların rekabet gücünü artırıcı şekilde çalışmalar yapmak,
- Bölgedeki iş imkânlarını yurt içi ve yurt dışı yatırımcılarla paylaşmak ve onları bölgeye çekmek
- Bölgedeki yeni yatırımcılara yatırımları süresince gerekli olan izin ruhsat ve resmi evrakların takibini yapmak ve bunların tek elden koordinasyonunu sağlamak,
- Bölgedeki firmaların yönetim, finans, muhasebe, pazarlama, iş gücü ve teknoloji kullanımı hakkında bilgilendirme ve onları yaptığı işlerle ilgili en fazla yararı sağlamalarına olanak sağlamak.
-

2.2.21. TRA2 Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)

SERKA, Iğdır, Ağrı, Kars ve Ardahan illerini kapsamaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının koordinasyonunda, 25.07.2009 tarihine ve 15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Serhat Kalkınma Ajansının amaç ve faaliyetleri aşağıdaki şekilde belirtilmektedir (SERKA, BP 2010-2013):

- Bölge içerisinde bulunan kent ve kırsal alanların çekiciliğini arttırmak,
- Bölgedeki eğitimin ve insan sağlığını hizmetlerinin erişimini kolaylaştırıp daha iyi hizmet vermesini sağlamak ve bunun için gerekli temiz çevre şartlarının oluşmasını sağlamak,
- Bölgenin sürekli yatırım çekmesi ve bulunan yatırımların devamı için gerekli çevre şartlarının oluşmasını sağlamak,
- Bölgedeki kadınların ve çalışma engeli bulunan kişilerin topluma ve işgücüne katılımını sağlaması,
- Bölgede hayvancılığın özendirilmesi
- Bölgede katma değeri yüksek tarım ürünlerinin üretilmesine teşvik edilmesi bölgenin coğrafik yapısına uygun kaliteli ürünler yetiştirilmeye teşvik edilmeli
- Bölgede gerekli yayın kuruluşları vasıtası ile geleneksel tarım değil modern tarım teşvik edilmeli
- Bölgeye uygun tarım ürünleri markalaşmalı ve coğrafi işaret alınmalı,
- Bölgede tarımsal işbirliği yapılma kooperatifleştirilmeli,
- Bölgede turizm faaliyetlerine önem verilmeli yurt içi ve yurt dışı piyasalarda reklamı yapılmalı ve bölgeye yeni yatırımlar çekilmesini sağlamalı,
- Bölgenin turizm alt yapısını önem verilmeli ve geliştirilmesini teşvik etmek,
- Bölgenin turizm kazancını arttırmasını sağlamak,
- Bölgede sanayi alt yapısına önem vermek ve geliştirmek,
- Bölgenin dış ticaretini geliştirmek ve lojik faaliyetlere önem vermek,

- Bölgede bulunan resmi ve özel kurumlara hızlı ve doğru karar verme yeteneklerinin kazanmalarını sağlamak.

2.2.22. TRB2 Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)

22.11.2008 Yılında ve 27062'nolu bakanlar kurulu kararı ile doğu Anadolu Kalkınma ajansı kurulmuştur. Bitlis, Muş, Van ve Hakkari bölgesini kapsamaktadır. DAKA'nın 2012 amaçları ve faaliyetleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (DAKA, FR 2012):

- Ajans kanunlar çerçevesinde ülke kalkınma programına uygun projeler oluşturmak ve diğer özel ve resmi kurumların yapmış olduğu plan ve programları destekleyip uygulama aşamasında takip etmek,
- Bölgede ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunmak,
- Bölgede üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel ve resmi kurumların birlikteliğinin sağlayarak bu kurumlar arasında hızlı, etkin ve sürekli bir çalışmanın sağlanması,
- Bölgedeki çevresel ve kültürel varlıkların korunarak firmaların rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması ve yatırım alanlarının alt yapısının güçlenmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak,
- Ajansın yapmış olduğu işlerde tarafsız, adaletli, şeffaf, açık, güvenilebilir, bilimsel, verimli, katılımcı ve hesap verilebilir olması için gerekli tedbirleri alınması,
- Ajansın kendinin sürekli yenileyen bölgeye plan program hazırlayan ve bölgenin gelişmesine katkı sağlayacak şekilde gelişime açık, teknik kapasitesi yüksek, etkin bir şekilde çalışmasını sürdürmesini sağlamak,
- Bölgedeki bütün resmi, özel ve sivil toplum kuruluşlarının birlikteliğini sağlamaktır.

2.2.23. TRC1 İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)

08.02.2006 tarihinde 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 26074'nolu Resmi Gazete'de yayınlanarak resmen kurulmuştur. KA'nın merkezi Gaziantep'tir. Bölge ayrıca Adıyaman ve Kilis illerini de kapsamaktadır. Ajansın kuruluş amaç ve faaliyetleri aşağıda sıralanmıştır (İKA, BP 2011-2013):

- Bölgede bulunan firmaların kapasitelerini ve rekabet gücünü arttırmaya yönelik destek yönünde faaliyette olmak,
- Bölgede nitelikli eleman yetişmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak,
- Bölgedeki yatırım fırsatlarını yurt içindeki ve yurt dışındaki yatırımcılara anlatmak gerekli toplantılar ve sempozyumlara katılmak,
- Ajansa tahsis edilen kaynakları yerinde ve en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak,
- Bölgede faaliyette olan resmi, özel, sivil toplum kuruluşları üniversiteler arasında iş birliğini artırma ve bölgesel kalkınmayı teşvik edici faaliyetlerde bulunma,
- Bölge kendi içinde ve bölgeler arası kalkınmışlık farklılıklarının azaltılmasını sağlama, buna uygun projeler geliştirme veya üçüncü kişilere projeler hazırlatma,
- Bölgede bulunan kırsal kesimlerde yaşayan insanlar için onların refah düzeyini, yaşam kalitesini arttırıcı faaliyetlerde bulunma, bu bölgelerdeki insanların ekonomilerinin canlanması için girişimler sağlamak.

2.2.24. TRC2 Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)

10.11.2008 tarihinde ve 2008/14306 nolu Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. KARACADAĞ, Diyarbakır ve Şanlıurfa bölgesini kapsamaktadır. Kalkınma ajansının amaçları ve faaliyetleri aşağıda sıralanmıştır (KARACADAĞ, BP 2011-2015):

- Bölgede bulunan resmi, sivil toplum ve özel kuruluşların birlikteliğini sağlayarak koordineli bir şekilde çalışmalarını sağlamak,

- Bölgedeki resmi ve özel kurumlara yol gösterici plan ve program yapmak, yaptırmak veya üçüncü kişilere hazırlatmak,
- Bölgede rekabet gücünü ve verimliliği artırıcı çalışmalar içinde olmak ve gerekli birimlerle paylaşmak,
- Bölgenin yurt içinde ve yurt dışında tanıtımını yapmak,
- Bölgedeki yatırım imkânlarını arttırıcı önlemler almak ve bunu yaygınlaştırmak,
- Bölgeye gelecek yurt içi ve yurt dışı nakit akışının ulaşımını kolaylaştırmak,
- Ajansın kendini bölgede sürekli yenilemesi etkin bir çalışma içinde olması şeffaf ve açık olması dinamik bir kurum olmak.

2.2.25. TRC3 Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)

Türkiye’de kurulumu tamamlanan ve bölgesel kalkınmayı hedefleyen 26 ajanstan biridir. Bakanlar kurulunun 2008/14306 nolu kararının 22.11.2008 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak kurulmuş ve Ekim 2009’ da faaliyetlerine başlamıştır. Ajans Mardin, Siirt, Batman, Şırnak bölgelerini kapsamaktadır ve ajansın merkezi Mardin ilindedir. Ajansın genel hedef ve amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır (DİKA, BP 2011-2013):

- Bölgedeki sosyal faaliyetlerin artması ve ülke ortalamasına yaklaşmasını sağlanması,
- Bölgedeki kentsel yapıların fiziki ve sosyal altyapıların yenilenmesi ve doğal kaynaklardan istifade edilmesi,
- Bölgede rekabetin artırılması için finans, insan kaynakları, teknoloji kullanımı hakkında danışmanlık hizmeti vermek,
- Bölgede bulunan istihdamı arttırmaya yönelik özel ve resmi kurumların yapmış olduğu programlara destek vermek onlara teknik bilgi vermek,
- Bölgede bulunan sivil toplum kuruluşlar, yerel yönetimler, üniversiteler ve özel kurumların iş birliğini sağlamak ve onları bölge kalkınmasını sağlayıcı faaliyetlerde bulunmalarına destek vermek,

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Fırat Kalkınma Ajansının Malatya ilindeki işletmelere verdiği finansal desteklerin, proje desteği alan işletmeler açısından değerlendirmesinin amaçlandığı bu çalışmada, Fırat Kalkınma Ajansından proje desteği alan işletmelere anket çalışması uygulanmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

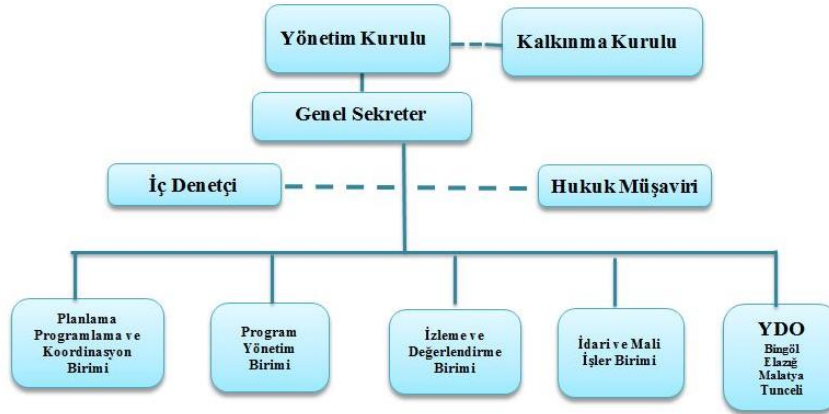
Araştırmada veri toplama aracı olarak uygulayıcı tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Anket formunda Fırat kalkınma Ajansının Malatya bölgesinden 2013-2015 yılları arasında proje desteği alan işletmelerin genel özellikleri, kapasite-finansal durumları, istihdam ve işletme verimliliği ile ilgili bilgileri tespit etmek amacıyla sorulmuş 30 soru bulunmaktadır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni TRB1 (Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl) Bölgesinde yer alan işletmelerdir. Araştırmanın örnekleme ise TRB1 Bölgesinde olan Malatya ilinde proje teşviği almış 19 işletmedir. 19 işletme arasında 4 işletme proje desteği aldıktan sonraki bir tarihte çeşitli nedenlerle üretim faaliyetini durdurmuştur. Üretim faaliyetini durduran 4 işletme de değerlendirme kapsamına alınmış, “faal olmayan işletme” olarak belirtilmiştir.

3.2.1. Fırat Kalkınma Ajansı

Fırat Kalkınma Ajansı bölgede pozitif değişim ve gelişim sağlamak amacıyla, TRB1 Bölgesinin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek için gereken plan, program ve araçları hazırlayarak paydaşlarıyla birlikte uygulamayı hedeflemektedir.

Şekil 1. Fırat Kalkınma Ajansı Organizasyon Şeması

Fırat Kalkınma Ajansı, Tunceli, Bingöl, Malatya, Elazığ illerinin kalkınma hedeflerini yerine getirmek üzere Bakanlar Kurulunun 14.07.2009 tarih ve 15236 sayılı kararına dayanarak kurulmuştur. Merkezi Malatya’da bulunan Ajans iki yıl gibi bir sürede kurumsal yapılanmasını tamamlamıştır. Fırat Kalkınma Ajansının öncelikli hedefi; TRB1 bölgesinde bölgesel kalkınmayı sağlamak ve bu kalkınmayı sürdürülebilir hale getirmektir. Kamu ve özel kesimin yanında sivil toplum kuruluşlarının da işbirliği ile bölgede mevcut bulunan potansiyeli belirleyip, bölgenin avantajlarını kalkınma için kullanmayı amaçlayan ajans, 2011 yılında yayınlamış olduğu faaliyet raporunda genel amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamıştır (FKA, 2011):

- Kalkınma planlarını hazırlarken yerel yönetimlerle işbirliği sağlayıp geniş katılımlı programlar hazırlamak
- Bölgenin kalkınmasında katma değer sağlayacak programların hazırlanmasında ve uygulanmasında destek olma işlevinin yanında aynı zamanda yapılan yatırımlarının kontrolünü yaparak kaynak israfının önüne geçmek
- Sadece kentsel kalkınmayı değil, aynı zamanda kırsal kalkınmanın da planlarını yaparak kır ve kentin aynı oranda kalkınmasını sağlamak,
- Bölge dahilinde yürütülen çalışmaların seyrini takip etmek amacıyla özel veya kamu kesimi ile sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü çalışmalar içerisinden önemli gördüklerini izlemek
- Bölgesel kalkınmanın bir bütün halinde yürütülmesini sağlayabilmek için bölgede yatırımların sektörler arasında işbirliği ile yapılmasını sağlamak,

- Bölge kaynaklarının etkin kullanımını sağlayarak, kaynak israfının önüne geçmek,
- Bölgede faaliyette bulunan işletmelerin etkin çalışmalarını sağlayarak iç ve dış piyasalardaki rakipleri karşısında mücadele edebilecekleri güce erişmelerini sağlamak ve bu şekilde bölgesel kalkınmayı sadece ekonomik kalkınma olmaktan çıkartarak sosyal ve kültürel alanda da kalkınmayı sağlamak,
- Bölgede üretimi yapılan ürünlerin ve bölge potansiyelinin iç ve dış piyasalarda tanıtımını yaparak, üretilen ürünlere yeni pazarlar bulmak ve bölgeye yeni yatırımcıların gelmesini sağlamak,
- Bölgede mevcut bulunan yatırımcılar ile bölgeye yeni gelen yatırımcıların kamu kurumlarından almaları gereken ruhsat, izin gibi belgelerin neler olduğu, nasıl temin edileceği gibi konularda bilgilendirici çalışmalar yaparak resmi işlemlerin yapılmasını hızlandırmak,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin yatırım, finansman, istihdam gibi üretim aşamalarının ilgilendirecek alanlarda planlama yapmalarına yardımcı ve yönlendirici olmak,
- Uluslararası alanda sağlanabilecek destekler konusunda bölgede mevcut bulunan yatırımcıları bilgilendirerek, yatırımcıların teşviklerden yararlanmalarını sağlamak,
- Ajansın faaliyetlerini duyurmak amacıyla internet gibi yeni kitle iletişim araçlarını etkin kullanmaktır.

4. BULGULAR

Aşağıda, araştırma sonucunda işletmelerin genel özellikleri, kapasite-finansal durumları ve proje desteğinin personel sayısına ve işletme verimliliğine etkisi, açıklayıcı soruların tanımlayıcı değişkenlere yönelik anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair hipotezlerle ilgili bulgular yer almaktadır.

4.1. İşletmelerin Genel Özellikleri ile İlgili Bulgular

Aşağıda, incelenmiş olan 19 işletmenin yapıları, faaliyet süreleri ve alanları, çalışan sayıları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 2. İşletmelerin faaliyet sürelerinin dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Faaliyet Süresi	1-5 Yıl	1	5,3
	6-10 Yıl	9	47,4
	11-20 Yıl	5	26,3
	21 Yıl ve üstü	4	21,1
	Toplam	19	100,0

Tablo 2 incelendiğinde işletmelerin 1'i 1-5yıl, 9 işletme 6-10 yıl, 5 'i 11-20 yıl ve 4 işletmenin ise 20 yıl ve üzeri faaliyet süresi ile araştırmada 19 işletmenin yer aldığı görülmektedir. İşletmelerin yüzdeliklerine bakıldığında 1-5 yıl %5,3, 6-10 yıl %47,4 , 11-20 yıl %26,3 ve 20 yıl üzeri %21,1'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında 6-10 yıl faaliyet gösteren işletmelerin diğer firmalardan fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3. İşletmenin TRB1 bölgesinde bulunduğu sürenin dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
TRB1 Faaliyet Süresi	1-5 Yıl	1	5,3
	6-10 Yıl	7	36,8
	11-20 Yıl	9	47,4
	21 Yıl ve üstü	2	10,5
	Toplam	19	100,0

Tablo 3 incelendiğinde işletmelerin 1'i 1-5yıl, 7'si 6-10 yıl, 9'u 11-20 yıl ve 2'sinin de 20 yıl ve üzeri araştırmaya katılması ile toplam 19 TRB1 bölgesinde faaliyet göstermektedir. İşletmelerin TRB1 bölgesindeki faaliyet yüzdelik dağılımına

bakıldığında 1-5 yıl (%5,3), 6-10 yıl (%36,8), 11-20 yıl (%47,4) ve 20 yıl üzeri (%10,5)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında 11-20 yıl TRB1 bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin diğer firmalardan fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 4. İşletmelerin hukuki yapılarının dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
İşletmenin Hukuki Yapı	Ferdi	1	5,3
	Limited	17	89,5
	Anonim	1	5,3
	Toplam	19	100,0

Tablo 4 incelendiğinde işletmelerin 1'i ferdi mülkiyet, 17'si Limited şirket ve 1'i Anonim şirket olduğu belirlenmiştir. Yüzdeliklerine bakıldığında, Ferdi mülkiyet %5,3, Limited şirket %89,5 ve Anonim şirketin ise %5,3 olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde Limited şirketin daha çok yer aldığı görülmektedir. Ancak teşvikten yararlanan işletmelerin hukuki yapılarının eşit dağılım göstermediği görülmektedir.

Tablo 5. İşletmelerin faaliyet konularının dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Faaliyet konusu	Gıda Ürünleri İmalatı	3	15,8
	Plastik	4	21,1
	Makine ve Teçhizat	4	21,1
	Giyim Eşyası İmalatı	1	5,3
	Kâğıt ve Ürünleri	1	5,3
	Diğer	6	31,6
	Toplam	19	100,0

Tablo 5 incelendiğinde işletmelerin 3'ü Gıda ürünleri imalatı, 4'ü plastik ve makine teçhizat, 1'i giyim eşyası ile kâğıt ve ürünleri imalatı ve 6'sı diğer faaliyetlerden oluşmaktadır. Yüzdeliklerine bakıldığında işletmelerin %5,3'ü giyim eşyası ve kâğıt ürünleri imalatı, %15,8'i gıda ürünleri imalatı, %21,1'i plastik ve makine ile teçhizat imalatı, %31,6'sı ise diğer imalat alanlarında faaliyet göstermektedir.

Tablo 6. İşletmede bir yıldan uzun süre çalışan personel sayısının dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Personel Sayısı	1-30 Arası	12	63,2
	31-60 Arası	2	10,5
	61-90 Arası	1	5,3
	Hiç olmayan	4	21,1
	Toplam	19	100,0

Tablo 6 incelendiğinde işletmelerin 12 tanesi 1-30, 2 tanesi 31-60, 1 tanesi 61-90 çalışanlarının bir yıldan uzun süre çalıştığı görülmektedir. İşletmelerin bir yıldan uzun süredir çalıştırdığı personel sayısının yüzdelik bakıldığında 1-30 (%63,2), 31-60 (%10,5), 61-90 (%5,3) ve hiç olmayan (%21,1)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında 1-30 çalışanı olan işletmelerin diğer firmalardan fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 7. İşletmede bir yıldan uzun süre geçici çalışanların dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Personel Sayısı	Hiç olmayan	13	68,4
	1-10	5	26,3
	21 ve üstü	1	5,3
	Toplam	19	100,0

Tablo 7 incelendiğinde işletmelerin 13 tanesi (hiç olmayan), 5 tanesi (1-10) ve 1 tanesinin ise (21 ve üstü) birden uzun zaman geçici çalışanın olduğu görülmektedir. İşletmelerin geçici personel sayısının yüzdelik dağılımına ise bakıldığında hiç olmayan (%68,4), 1-10 (%26,3) ve 21 ve üzeri (%5,3)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında geçici çalışanı hiç olmayan işletmelerin diğer firmalardan fazla olduğu görülmektedir. Yani Kalkınma Ajansından teşvik alan işletmelerin bir yıldan uzun süre geçici personel yerine sürekli personel istihdam ettikleri görülmektedir. Bu da işletmelere personel açısından istikrar sağlayacaktır.

Tablo 8. İşletmede belirli bir iş için geçici çalışanların dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Personel Sayısı	Hiç olmayan	17	89,5
	1-10	1	5,3
	11-20	1	5,3
	Toplam	19	100,0

Tablo 8 incelendiğinde işletmelerin 17 tanesi (hiç olmayan), 1 tanesi (1-10) ve 1 tanesi ise (11-20) geçici çalışanın olduğu görülmektedir. İşletmelerin geçici personel sayısının yüzdelik bakıldığında hiç olmayan (%89,5), 1-10 (%5,3) ve 11-20 (%5,3)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında geçici çalışanı hiç olmayan işletmelerin diğer firmalardan fazla olduğu görülmektedir. Yani işletmelerin belirli bir iş için personel istihdam etmek yerine, kendi sürekli personelleriyle işlerini yürüttükleri görülmektedir.

4.2. İşletmelerin Kapasite-Finansal Durumları ile İlgili Bulgular

Tablo 9. İşletmelerin kapasite kullanım oranlarının dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Kapasite Oranı	%50den az	5	26,3
	%51 ve üzeri	10	52,6
	Oran belirtilmemiş	4	21,1
	Toplam	19	100,0

Tablo 9 incelendiğinde işletmelerin 5 tanesi (%50'den az), 10 tanesi (%51 ve üzeri) ve 4 tanesi (oran belirtmemiş) kapasite oranlarına sahip olduğu görülmektedir. İşletmelerin kapasite oranları yüzdeliklerine bakıldığında %50'den az (%26,3), %51 ve üzeri (%52,6) ve oran belirtmeyen (%21,1)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında kapasite oranı %51 ve üzeri olan işletmelerin diğer firmalardan fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 10. İşletmelerin tam kapasite çalışmama nedenlerinin dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Tam Kapasite Nedenleri	Finansal Sorunlar	4	21,1
	Hammadde	3	15,8
	Pazarlama	2	10,5
	Talep Yetersizliği	4	21,1
	Teknolojik Eksiklik	2	10,5
	Neden Belirtilmemiş	4	21,1
	Toplam	19	100,0

Tablo 10 incelendiğinde işletmelerin 4'ü finansal ve talep eksikliği sorunları, 3'ü hammadde, 2'si pazarlama ve teknoloji eksikliği nedeniyle tam kapasite çalışamadıklarını oluşturmaktadır. Yüzdeliklerine bakıldığında işletmelerin %21,1'i finansal ve talep eksikliği sorunları, %15,8'i hammadde, %10,5'i pazarlama ve teknoloji eksikliği nedeniyle tam kapasite çalıştığı görülmektedir. Yani işletmelerin tam kapasite çalışmama nedenlerinin genel olarak eşit dağıldığı görülmektedir.

Tablo 11. Destek alınan projedeki eş-finansman kaynaklarının dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Finans Desteği Kaynağı	Öz Kaynak	13	68,4
	Banka Kredisi	4	21,1
	Diğer	2	10,5
	Toplam	19	100,0

Tablo 11'a göre işletmelerin 13 tanesi destek aldıkları projenin eş finansman kaynağı olarak öz kaynaklarını kullanırken, 4 tanesi banka kredisi, 2 tanesi de bu iki finansal kaynaktan başka bir finansal kaynak kullanmıştır. İşletmelerin eş-finance kaynaklarının dağılımları Tablo 11,12, 13'tedir.

Tablo 12. İşletmelerin eş-finance kaynağı olarak öz kaynak kullanma dağılımları

	Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Öz Kaynak kullanım Oranı		
%0 (kullanmayan)	1	5,3
%20	1	5,3
%30	2	10,5
%40	2	10,5
%60	2	10,5
%70	2	10,5
%100	9	47,4
Toplam	19	100,0

Tablo 12'e göre işletmelerin 9 tanesi eş-finance kaynağı olarak %100 öz sermayelerini kullanırken, 1 tanesi öz sermayesini(%0-%20), kalan 4 tanesi ise %30-70 arasında öz sermayesini kullanmıştır. Yüzdeliklerine bakıldığında işletmelerin %5,3'ü (%0-%20), %10,5'i (%30-%70) ve %47,4'ü (%100) öz kaynak kullanımı sağladığı görülmektedir. %100 kaynak kullanımı sağlayan işletmelerin diğer firmalardan fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 13. İşletmelerin eş-finance kaynağı olarak banka kredisi kullanma dağılımları

	Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Banka Kredisi kullanım Oranı		
%0 (kullanmayan)	9	47,4
%30	4	21,1
%40	2	10,5
%60	2	10,5
%80	1	5,3
%100	1	5,3
Toplam	19	100,0

Tablo 13'e göre işletmelerin 9'u eş-finance kaynağı olarak (kaynak kullanmayan), 1'i banka kredisinin (%80-%100), 4'ü (%30), 2'si (%40-60) arasında banka kredisi kullanmıştır. Yüzdeliklerine bakıldığında işletmelerin %5,3'ü (%80-%100), %10,5'i (%40-%60), %21,1'i (%30) ve %47,4'ü (kaynak kullanmayan) banka kredisi kullanımı sağladığı görülmektedir. Banka kredisi kullanımı sağlamayan işletmelerin diğer firmalardan fazla olduğu görülmektedir. Bu da işletmelerin teşvik eş finansman sağlarken daha çok özkaynak kullandıklarını göstermektedir.

Tablo 14. İşletmelerin eş-finance kaynağı olarak diğerkaynakları kullanma dağılımları

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Diğerkaynak Oran	%0 (kullanmayan)	17	89,5
	%40	2	10,5
	Toplam	19	100,0

Tablo 14'e göre işletmelerin 12'si eş-finance kaynağı olarak (kaynak kullanmayan) diğerkaynak kullanırken, 2'si diğerkaynakları (%40) kullanmıştır. Yüzdeliklerine bakıldığında işletmelerin %89,5'i (kaynak kullanmayan), %10,5'i (%40) diğerkaynak kullanımı sağladığı görülmektedir. Diğerkaynak kullanımı sağlamayan işletmelerin diğerkaynaklardan fazla olduğu görülmektedir. Yine bu da işletmelerin teşvik eş finansman sağlarken daha çok özkaynak kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 15. İşletmelerin proje başvurusu öncesinde banka kredisi kullanım durumları

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Banka Kredisi kullanımı	Evet	11	57,9
	Hayır	8	42,1
	Toplam	19	100,0

Tablo 15'e göre işletmelerin 11'i proje başvurusu öncesi banka kredisi kullanmışken 8'i banka kredisi kullanmamıştır. Yüzdeliklere bakıldığında %57,9'u daha önce banka kredisi kullanmışken, %42,1'i kullanmamıştır. Banka kredisi kullanımı sağlayan işletmelerin diğerkaynaklardan fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 16. İşletmelerin proje başvurusu öncesinde hibe desteği kullanım durumları

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Hibe Desteği Kullanımı	Almadık	17	89,5
	Hibe Desteği Aldık	2	10,5
	Toplam	19	100,0

Tablo 16'e göre işletmelerin 17'si daha önce hibe desteği almamış, 2'si daha önce hibe desteği almıştır. Yüzdeliklere bakıldığında %89,5'i daha önce hibe desteği almamış, %10,5'i hibe desteği almıştır. Hibe desteği almayan işletmelerin diğerkaynaklardan fazla olduğu görülmüştür.

4.3. Proje Desteğinin Etkileri ile İlgili Bulgular

4.3.1. Personel Sayısına Etkisi ile İlgili Bulgular

Tablo 17. İşletmelerin proje öncesindeki personel sayılarının dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Personel Sayısı	1-25	14	73,7
	26-50	2	10,5
	76-100	1	5,3
	Personeli Olmayan	2	10,5
	Toplam	19	100,0

Tablo 17 incelendiğinde işletmelerin 14'ü 1-25, 2'si 26-50, 1'i 76-100 personel istihdam ederken ve 2'sinin proje öncesi çalışanının olmadığı görülmektedir. İşletmelerin proje öncesi personel sayısının yüzdelik bakıldığında hiç olmayan (%10,5), 1-25 (%73,7), 26-50 (%10,5) ve 76-100 (%5,3)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında 1-25 çalışanı olan işletmelerin diğer işletmelerden fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 18. İşletmelerin proje sonrasında personel sayılarındaki artışın dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Personel Sayısı	Artış Olmayan	8	42,1
	1-10	10	52,6
	11-20	1	5,3
	Toplam	19	100,0

Tablo 18 incelendiğinde işletmelerin 10'unda 1-10, 1'inde 11-20 personel artışı yaşandığı ve 8'inde proje sonrası çalışan sayısında artış olmadığı görülmektedir. İşletmelerin proje sonrası personel sayısındaki artışına yüzdelik bakıldığında artış olmayan (%42,1), 1-10 (%52,6) ve 11-20 (%5,3)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında 1-10 arasında çalışan artışı olan işletmelerin diğer işletmelerden fazla olduğu görülmektedir. Yani anket çalışmasına katılan işletmelerin yarısından fazlası istihdam oranını arttırmıştır.

Tablo 19. İşletmelerin proje öncesinde geçici personel sayılarının dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Personel Sayısı	Personel Olmayan	17	89,5
	1-10	2	10,5
	Toplam	19	100,0

Tablo 19 incelendiğinde işletmelerin 2'sinde 1-10 geçici personel mevcut iken 17'sinde proje öncesi geçici çalışanın olmadığı görülmektedir. İşletmelerin proje öncesi geçici personel sayısına yüzdelerle bakıldığında personeli olmayan (%89,5) ve 1-10 (%10,5)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında proje öncesi geçici çalışanı olmayan işletmelerin diğer işletmelerden fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 20. İşletmelerin proje sonrasında geçici personel sayılarındaki artışın dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Personel Sayısı	Artış Olmayan	15	78,9
	1-10	2	10,5
	11-20	2	10,5
	Toplam	19	100,0

Tablo 20 incelendiğinde işletmelerin 2'sinde 1-10, 2'sinde 11-20 personel artışı yaşanırken 15'inde proje sonrası geçici çalışan sayısında artış olmadığı görülmektedir. İşletmelerin proje sonrası geçici personel sayısındaki artışına yüzdelerle bakıldığında artış olmayan (%78,9), 1-10 (%10,5) ve 11-20 (%10,5)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında geçici çalışan sayısında artışı olmayan işletmelerin diğer işletmelerden fazla olduğu görülmektedir. Bu da teşvik alan işletmelerin geçici personelden ziyade sürekli çalışanlarıyla faaliyetlerini sürdürdüklerini göstermektedir.

4.3.2. İşletme Verimliliği ile İlgili Bulgular

Tablo 21. İşletmelerin yaptıkları satışların pazar dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Pazar Dağılımı	Yerel	4	21,1
	Ulusal	7	36,8
	Uluslararası	3	15,8
	Dağılım	5	26,3
	Toplam	19	100,0

Tablo 21 incelendiğinde işletmelerin 4'ü Yerel, 7'si Ulusal, 3'ü Uluslararası Pazar dağılımına sahipken 5'inin dağılım belirtmemiş olduğu görülmektedir. İşletmelerin proje sonrası pazardaki dağılımına yüzdelerle bakıldığında Yerel (%21,1), Ulusal (%36,8), Uluslararası (%15,8) ve dağılım belirtmeyen (%26,3)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında yerel pazardaki dağılım payı olan işletmelerin

diğer işletmelerden fazla olduğu görülmektedir. Yani işletmelerin %50'sinden fazlasının yurtiçine satış yaptığı görülmektedir.

Tablo 22. İşletmelerin satışlarının pazar dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Yerel Pazar	%0	14	73,7
	%10	1	5,3
	%60	1	5,3
	%90	1	5,3
	%100	2	10,5
	Toplam	19	100,0
		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Ulusal Pazar	%0	7	36,8
	%5	1	5,3
	%10	1	5,3
	%30	1	5,3
	%40	2	10,5
	%70	1	5,3
	%100	6	31,6
	Toplam	19	100,0
		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Uluslararası Pazar	%0	15	78,9
	%30	1	5,3
	%50	1	5,3
	%70	1	5,3
	%95	1	5,3
	Toplam	19	100,0

Tablo 22'e bakıldığında işletmelerin satış hacimlerini yerel/ulusal/uluslararası olarak çeşitlendirme yerine tek bir alana yoğunlaştığı görülmektedir. Burada işletmelerin aslında portföy çeşitlendirmesi gibi Pazar çeşitlendirmesi yaparak Pazar risklerini hedge edebilirler.

Tablo 23. Proje kapsamında üretilen ürünlerin başka firmalar için girdi teşkil etme durumu

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Girdi Ürün Durumu	Evet	10	52,6
	Hayır	9	47,4
	Toplam	19	100,0

Tablo 23 incelendiğinde proje sonrasında 10 işletmenin ürettiği ürünler başka bir firma için girdi teşkil ediyorken 9 işletmenin ürettiği ürün başka bir firma için girdi teşkil etmediği görülmüştür.

Tablo 24. Proje kapsamında üretilen ürünlerin firmalar için girdi teşkil etme durumu

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Girdi Ürün Teşkil Durumu	Yerel	4	21,1
	Ulusal	11	57,9
	Dağılım Belirtmeyen	4	21,1
	Toplam	19	100,0

Tablo 24 incelendiğinde işletmelerin 4'ü Yerel, 11'i Ulusal pazardaki işletmelere girdi sağlarken işletmelerin 4'ü ise sağladıkları girdi için dağılım belirtmemiştir. İşletmelerin proje kapsamında ürünün girdi teşkil etmesinin dağılımına yüzdelik bakıldığında Yerel (%21,1), Ulusal (%57,9) ve dağılım belirtmeyen (%21,1)'den oluşturmaktadır. Oranlara bakıldığında ulusal pazardaki dağılım payı diğer işletmelerden fazla olduğu görülmektedir. Yani işletmeler sağladıkları girdileri yurtdışına ihraç etmedikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 25. Proje kapsamında üretilen ürünlerin ulusal firmalar için girdi teşkil etme durumu

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Yerel Pazar	%0	14	73,7
	%10	1	5,3
	%70	1	5,3
	%100	3	15,8
	Toplam	19	100,0
		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Ulusal Pazar	%0	7	36,8
	%30	1	5,3
	%60	1	5,3
	%70	1	5,3
	%80	1	5,3
	%90	2	10,5
	%100	6	31,6
	Toplam	19	100,0
		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Uluslararası Pazar	%0	14	73,7
	%10	3	15,8
	%30	1	5,3
	%40	1	5,3
	Toplam	19	100,0

İşletmelerin satışlarında olduğu gibi hammadde tedariklerinde de (yani binevi girdi satışlarında da) yerel/ulusal/uluslararası olarak çeşitlendirmeye gitmediği görülmektedir.

Tablo 26. Proje kapsamında alınan desteğin TRB1 bölgesindeki rakibe karşı edinilen yararlar

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Uluslararası Pazar	Rakiplerimizin Önüne Geçtik	6	31,6
	Rakiplerimizi Yakaladık	3	15,8
	Rakiplerimize Yaklaşmamızı Sağladı	2	10,5
	TRB1 Bölgesinde Rakibimiz	3	15,8
	Bulunmamaktadır		
	Herhangi Bir Fayda Sağamadı	5	26,3
	Toplam	19	100,0

Tablo 26 incelendiğinde proje kapsamında alınan destek TRB1 bölgesindeki rakipleri karşısında işletmelere rakiplerinin önüne geçmek (%15,8), rakipleri yakalamak (%15,8), rakiplerimizin önüne geçtik (%31,6), rakiplerimize yaklaşmayı sağladı (%10,5), TRB1 bölgesinde rakip bulunamadı (%15,8) ve herhangi bir fayda sağlamadı (%26,3) olarak bulunmuştur. Yani proje desteğinin genel olarak işletmelere katma değer sağladığı anket çalışmasına katılan işletmelerin cevaplarından anlaşılmıştır.

Tablo 27 Proje kapsamında alınan desteğin proje çıktısının açısından önemi

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
İstihdam Açısından	1	3	15,8
	2	4	21,1
	4	2	10,5
	5	3	15,8
	7	1	5,3
	8	1	5,3
	10	1	5,3
	Toplam	19	100,0
		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Üretim Miktarı	1	6	31,6
	2	2	10,5
	3	2	10,5
	4	3	15,8
	5	1	5,3
	8	1	5,3
	Toplam	19	100,0
			Frekanslar (N)

Rekabet Üstünlüğü	1	1	5,3
	2	3	15,8
	3	9	47,4
	4	1	5,3
	6	1	5,3
	Toplam	19	100,0

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Pazar Payı	2	2	10,5
	3	2	10,5
	4	2	10,5
	5	4	21,1
	7	2	10,5
	8	3	15,8
	Toplam	19	100,0

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Üretim Kapasitesi	1	3	15,8
	2	2	10,5
	3	1	5,3
	4	4	21,1
	5	1	5,3
	6	3	15,8
	7	1	5,3
	Toplam	19	100,0

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Yeni Teknoloji Kullanımı	1	1	5,3
	2	2	10,5
	3	2	10,5
	4	3	15,8
	5	3	15,8
	6	1	5,3
	7	2	10,5
	8	1	5,3
	9	1	5,3
	10	2	10,5
	Toplam	19	100,0

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Ürün Çeşitliliği	3	1	5,3
	5	2	10,5
	6	3	15,8
	7	3	15,8
	8	3	15,8
	9	3	15,8
	Toplam	19	100,0

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
	1	1	5,3
	6	3	15,8
Üretim	7	5	26,3
Kalitesi	8	4	21,1
	9	2	10,5
	Toplam	19	100,0

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
	4	1	5,3
	5	1	5,3
İhracata	7	2	10,5
Başlama	9	6	31,6
	10	5	26,3
	Toplam	19	100,0

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
	6	2	10,5
Üretim	8	1	5,3
Maliyeti	9	4	21,1
	10	8	42,1
	Toplam	19	100,0

Tablo 27 incelendiğinde proje kapsamında alınan desteğin proje çıktısına önemi ile ilgili görüşler; istihdamda 3 işletme için (%15,8) 1. sırada, üretim miktarı artışında 6 işletme için (%31,6) 1. sırada, rekabet üstünlüğünde 1 işletme için (%5,3) 1. sırada, pazar payı artışında 2 işletme için (%10,5) 2. sırada, üretim kapasitesi artışında 3 işletme için (%15,8) 1. sırada, yeni teknoloji kullanımında 1 işletme için (%5,3) 1. sırada, ürün çeşitliliğinde 1 işletme için (%5,3) 3. sırada, ürün kalitesinde 1 işletme için (%5,3) 1. sırada, ihracata başlanmasında 1 işletme için (%5,3) 4. sırada ve üretim maliyetlerinin düşmesinde 2 işletme için (%10,5) 6. Sırada yer almaktadır.

Yani işletmeler alınan proje desteğinin kendilerine en çok üretim maliyeti, ihracata başlama, üretim kalitesi ve ürün çeşitliliği başlıklarında olduğunu dile getirmiştir.

Tablo 28. Proje kapsamında yapılan yatırımın işletme açısından önemi

	Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Yatırımın Önemi	Hayati derecede önemliydi	3
	Hayati önemi yoktu	12
	Firma içinde önemi küçüktü	4
	Toplam	19
		100,0

Tablo 28 incelendiğinde proje kapsamında yapılan yatırımın 3 işletme için (%15,8) hayati derecede öneme sahipken 4 işletme için (%21,1) firma içinde öneminin küçük olduğunu ve 12 işletmeye göre (%63,2) proje kapsamında yapılan yatırımın önemli olduğunu fakat hayati derecede önemli olmadığını belirtmişlerdir. Yani işletmeler proje desteğinin kendilerine katma değer sağladığını ancak bunun hayati önem boyutunda olmadığını dile getirmiştir. Bu da proje desteğinin işletmelere kısmi katkı sağladığını göstermektedir.

Tablo 29. Projenin işletme için önemi açısından işletme sahiplerinin görüşleri

	Frekanslar (N)	Yüzde (%)
İşletme Görüş	Daha önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını	1
	İlk defa proje hazırladık ve	10
	Yeni projeler planlamamıza ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırmanıza vesile	1
	Diğer firmalarla işbirlikleri kurduk	4
	Proje hazırlama ve uygulama kapasitemiz arttı	2
	Fon kaynakları konusunda bilgi sahibi olduk	1
	Daha önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını	1
	Toplam	19
		100,0

Tablo 29 incelendiğinde işletme sahipleri proje için 10 işletme (%52,6) İlk defa proje hazırladık ve uyguladıklarını, 2 işletme (%10,5) Proje hazırlama ve uygulama kapasitemiz arttığını, 1 işletme (%5,3) daha önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını sağladıklarını, 1 işletme (%5,3) yeni projeler planlanmasına ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırılmasına vesile olduğunu, 4 işletme (%21,1) diğer firmalar ile işbirliği kurulduğunu, 1 işletme (%5,3) fon kaynakları konusunda bilgi sahibi olduğunu, 1 işletme (%5,3) başka bir projenin devamını sağladığını belirtmişlerdir. Buradan işletmelerin yarısından fazlasının ilk defa proje hazırladıkları görülmüştür. Bu işletmeler belki ilk projelerinde istenilen verimi elde

etmeseler bile, hazırlayacakları diğer projelerde eksikliklerini tamamlayıp işletmelerine daha fazla katma değer sağlamasını gerçekleştirebilecektir.

Tablo 30. İşletmenin hammadde siparişlerindeki artışın dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Hammadde Siparişinde Artış	%1-%25	6	31,6
	%26-%50	3	15,8
	%51-%75	5	26,3
	%76-%100	4	21,1
	%100 ve üzeri	1	5,3
	Toplam	19	100,0

Tablo 30 incelendiğinde işletmelerin 6'sı %1-%25, 3'ü %26-%50, 5'i %51-%75, 4'ü %76-100 ve 1'inde %100 ve üzeri proje kapsamında yapılan yatırım hammaddesinde artış görülmüştür. Yüzdeliklerine bakıldığında işletmelerin %1-%25 (%31,6), %26-%50 (%15,8), %51-%75 (%26,3), %76-100 (%21,1) ve %100 ve üzeri olan (%5,3) olduğu görülmektedir. %1-%25 hammadde artışı sağlayan işletmelerin diğer işletmelerden fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar proje desteği alan işletmelerin destek süreci sonrası kapasite kullanım oranlarının artmasıyla uyumludur. Tabiki kapasite kullanım oranını arttırmak isteyen işletmelerin daha fazla hammadde tedarik ettiğini ifade etmektedir.

Tablo 31. TRB1 bölgesinde bulunan rakiplerin dağılımı

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
TRB1 Rakip Dağılımı	Hepsi	7	36,8
	Yarıdan çoğu	4	21,1
	Yarısı	2	10,5
	Yarıdan azı	5	26,3
	Tek firma	1	5,3
	Toplam	19	100,0

Tablo 31 incelendiğinde işletmelerin 7'si satışın hepsini, 4'ü yarıdan çoğunu, 2'si yarısını, 5'i yarıdan azını ve 1'i tek firma olarak TRB1 bölgesinde satış yaptığı görülmüştür. Yüzdeliklerine bakıldığında işletmelerin satışın hepsini (%36,8), yarısından çoğu (%21,1), yarısını (%10,5), yarıdan azı (%26,3) ve tek firma olarak (%5,3) olduğu görülmektedir. Satışların hepsini yapan işletmelerin diğer işletmelerden fazla olduğu görülmektedir. Yani rakip işletmelerin % 'sinden fazlasının satışları TRB

Bölgesine yapılmaktadır. Bu da işletmelerin daha yoğun rekabet yaşadıklarını göstermektedir.

Tablo 32. İşletmenin destek almaması durumunda projenin gerçekleştirilme durumu

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Destek Alınmama Durumu	Yatırımı Aynı Şekilde	4	21,1
	Yatırımı Ertelerdik	5	26,3
	Daha Küçük Ölçekte Yapardık	6	31,6
	Yatırım gerçekleştirmez	4	21,1
	Toplam	19	100,0

Tablo 32 incelendiğinde işletmelerin 4'ü (%21,1) destek almasalardı yatırımı aynı şekilde yapacaklarını, 4'i (%21,1) yatırımı gerçekleştiremeyeceğini, 5'i (%26,3) yatırımı erteleyeceğini, 6'sı (%31,6) daha küçük ölçekli yatırım yapacaklarını belirtmişlerdir. Yani proje desteği almadıkları takdirde yatırımlarının gerçekleşenden daha az olacağını ifade etmişlerdir.

Tablo 33. İşletmelerin destek almaması durumunda projeye konu yatırımın gerçekleştirilme ihtimali

		Frekanslar (N)	Yüzde (%)
Mali Kaynak Temini	Öz Kaynaklar	8	42,1
	Banka Kredisi	4	21,1
	Hibe Desteği Alınacak	1	5,3
	Kaynak Temin	6	31,6
	Toplam	19	100,0

Tablo 33 incelendiğinde işletmelerin 8'i (%42,1)'ü destek alınmaması durumunda öz kaynakları ile projeyi gerçekleştireceğini, 4'ü (%21,1)'i banka kredisiyle, 1'i (%5,3)'ü hibe desteği alacağını ve 6'sı (%31,6)'sı ise kaynak temin edemediğinden dolayı projeyi gerçekleştiremeyeceklerini ifade etmişlerdir. Yani işletmelerin yarısına yakını projenin gerçekleştirebilmesi için yeterli özsermaye yeterliliğine sahip olduğunu dile getirmişlerdir.

4.4 Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular

Güvenilirlik, ölçme aracı olarak kullanılan ölçeğin soruları arasındaki ilişkiyi göz önüne alarak ölçümün içsel tutarlılığının tespit etmek amacıyla yapılmaktadır (Çelik, 2007: 207). Bu çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerini tespit etmek için Cronbach's Alpha katsayısı (α); kullanılmıştır.

Güvenilirlik, bir ölçme aracında bütün soruların birbirleriyle tutarlılığını, ele alınan oluşumu ölçmede tarafsızlığını ortaya koymaya sağlayan analiz kavramıdır (Özdamar, 2002: 662). Cronbach's Alpha değerinde (α) katsayısı $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir olmadığını, $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenilirliğinin düşük, $0,60 \leq \alpha < 0,80$ aralığı ise ölçek oldukça güvenilirdir, eğer $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise yüksek derecede ölçeğin güvenilir olduğunu göstermiştir (Kayış, 2010: 405).

Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçek için elde edilen Cronbach's Alpha katsayısı değerleri tablo 33'de verilmiştir.

Tablo 34: Finansal Destek Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi (Cronbach's Alpha Değeri)

Cronbach's Alpha	
FİNANSAL DESTEK	0,601

Tablo34'te görüldüğü gibi anket ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısı değerleri **(0.60)** olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Kayış, 2010: 405).

Tablo 35: Finansal Destek Ölçeğinin tanımlayıcı istatistik bilgileri

İstatistiksel Bilgiler							
	Min.	Max.	Ort.	Std. S.	Varyans	Çarpıklık	Basıklık
Faaliyet süre	19	1	4	,895	,801	,337	-,836
Faaliyet bölüm	19	1	4	,761	,579	-,075	-,012
Hukuki yapı	19	1	4	,524	,275	-1,679	1,463
Faaliyet konusu	19	1	10	3,756	14,111	,499	-1,655
Kapasite oranı	19	1	3	,705	,497	,074	-,766
Tam Kapasite Çalışma	19	1	6	1,867	3,485	,017	-1,413
Finansal Destek	19	1	3	,692	,480	1,436	,912
Geçici Personel	19	1	3	,671	,450	1,998	1,811
Pazar Dağılımı	19	1	4	1,124	1,263	,204	-1,307
Rakip fayda	19	1	5	1,663	2,766	,105	-1,728
Proje Önem	19	1	3	,621	,386	-,026	,024
Destek Almama	19	1	4	1,073	1,152	-,076	-1,161

Tablo 35 incelendiğinde, finansal destek ölçeğinin ortalama değerlerinde katılımcılar ölçek sorularına ifadesi görülmektedir. Ölçeklerin basıklık ve çarpıklık değerleri -2 ile +2 aralığının da değerler aldığından ölçeklerin normal dağıldığı bulguları elde edilmiştir (George ve Mallery, 2010).

4.5 Araştırma Hipotezlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın amacı doğrultusunda geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla; T-testi ve (One Way) ANOVA analizleri kullanılarak araştırma yapılmıştır. Değişkenlerin faktörlere göre dağılımı, anlamlılık düzeyleri ve etkileri incelenerek sonuçları yorumlanmaktadır.

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenlere göre yapılacak analizler iki farklı grubun ortalamaları karşılaştırılacağından dolayı bağımsız örneklem T-testi ve (One Way) ANOVA testi kullanılmıştır. Çalışmada sınanacak olan hipotezler aşağıdaki gibidir:

Tablo 36: Araştırma Hipotezleri

Hipotez	İfade
Hipotez 1a	Kapasite kullanım oranı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 1b	Kapasite kullanım oranı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 1c	Kapasite kullanım oranı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 1d	Kapasite kullanım oranı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 2a	Tam kapasite çalışma nedeni işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 2b	Tam kapasite çalışma nedeni işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 2c	Tam kapasite çalışma nedeni işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 2d	Tam kapasite çalışma nedeni işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 3a	Proje destek finansmanı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 3b	Proje destek finansmanı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 3c	Proje destek finansmanı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 3d	Proje destek finansmanı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 4a	Proje öncesi geçici personel istidamı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 4b	Proje öncesi geçici personel istidamı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 4c	Proje öncesi geçici personel istidamı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 4d	Proje öncesi geçici personel istidamı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 5a	TRB1 Pazar dağılımı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 5b	TRB1 Pazar dağılımı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 5c	TRB1 Pazar dağılımı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 5d	TRB1 Pazar dağılımı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 6a	İkame malın pazardaki dağılımı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 6b	İkame malın pazardaki dağılımı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı

	farklılık göstermektedir.
Hipotez 6c	İkame malın pazardaki dağılımı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 6d	İkame malın pazardaki dağılımı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 7a	Rakipler arası fayda işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 7b	Rakipler arası fayda işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 7c	Rakipler arası fayda işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 7d	Rakipler arası fayda işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 8a	Projenin önemi işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 8b	Projenin önemi işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 8c	Projenin önemi işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 8d	Projenin önemi işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 9a	Destek almama işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 9b	Destek almama işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 9c	Destek almama işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 9d	Destek almama işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 10a	Ticaret ülkesine göre işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 10b	Ticaret ülkesine göre işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 10c	Ticaret ülkesine göre işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 10d	Ticaret ülkesine göre işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 11a	Banka kredisi kullanım durumu işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 11b	Banka kredisi kullanım durumu işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 11c	Banka kredisi kullanım durumu işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 11d	Banka kredisi kullanım durumu işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 12a	Kredi ve hibe alma durumu işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 12b	Kredi ve hibe alma durumu işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık

	göstermektedir.
Hipotez 12c	Kredi ve hibe alma durumu işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 12d	Kredi ve hibe alma durumu işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 13a	Proje ile geçici personel istihdamı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 13b	Proje ile geçici personel istihdamı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 13c	Proje ile geçici personel istihdamı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 13d	Proje ile geçici personel istihdamı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 14a	Girdi ürün teşkil durumu işletme faaliyet süresi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 14b	Girdi ürün teşkil durumu işletme faaliyet bölgesi anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 14c	Girdi ürün teşkil durumu işletme hukuki yapısı anlamlı farklılık göstermektedir.
Hipotez 14d	Girdi ürün teşkil durumu işletme faaliyet konusu anlamlı farklılık göstermektedir.

Çalışmada anket sorularının fazla olması ve 56 hipotez olduğu için sadece sonucu anlamlı çıkan hipotezlere ait istatistiki sonuçlar verilecektir. Belirlenen hipotezlerinin sınanması için Varyans Analizi (Anova) ve Tek Yönlü Bağımsız Örneklem Testi (t-Testi) sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 37: Proje Destek Finansmanı Anova Testi Sonuçları

Değişkenler			Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
İşletme faaliyet konusu	Proje destek finansmanı	Grup içi	86,308	2	43,154	4,117	,036
		Gruplar	167,692	16	10,481		
		Toplam	254,000	18			

İşletmelerin proje destek finansmanının işletmelerin faaliyet konusuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair **Hipotez 3a** kabul edilmiştir ($p=.036<0,05$). Yani proje destek finansmanı işletmelerin faaliyet konusuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Farklılığın işletmenin hangi destek finansmanı arasında olduğu belirlemek amacıyla Tukey testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları tablo 37’de verilmiştir.

Tablo 38: Proje Destek Finansmanı İşletme Faaliyet konusuna göre Tukey testi sonucu

Değişkenler			Ortalama Fark	Std. Hata	Anlamlılık	%95 Güven aralığı	
						Düşük	Yüksek
İşletme faaliyet konusu	Öz Kaynak	Banka Kredisi	3,15	1,85	,234	-1,62	7,93
		Diğer	-4,84	2,45	,152	-11,19	1,50
	Banka Kredisi	Öz Kaynak	-3,15	1,85	,234	-7,93	1,62
		Diğer	-8,00	2,80	,029	-15,23	-,77
	Diğer	Öz Kaynak	4,84	2,45	,152	-1,50	11,19
		Banka Kredisi	0,80*	2,80	,029	,77	15,23

* 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Proje destek finansmanı işletme faaliyet konusu ile Tukey testi sonucuna göre; proje destek finansmanı banka kredisi olanlar ile diğer olanlar arasında işletme faaliyet konusu açısından %80 farklılık göstermiştir. Sonuç olarak proje destek finansmanı ile işletme faaliyet konusu arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır.

Tablo 39: Proje Önem Derecesi Anova Testi Sonuçları

Değişkenler		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık
İşletme faaliyet süresi	Proje Önem Derecesi	Grup içi	4,838	2	2,419	4,038 ,038
		Gruplar	9,583	16	,599	
		Toplam	14,421	18		

İşletmelerin proje önem derecesine ilişkin görüşleri ($p=.038<0,05$) olduğundan dolayı proje önem derecesi ile anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Yani **Hipotez 8a** alternatif hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın işletmenin hangi önem derecesi arasında olduğu belirlemek amacıyla Tukey testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları tablo 39'de verilmiştir.

Tablo 40: Proje Önem Derecesi İşletme Faaliyet Süresine Göre Tukey Testi Sonucu

Değişkenler			Ortalama Fark	Std. Hata	Anlamlılık	%95 Güven aralığı	
						Düşük	Yüksek
İşletme faaliyet süresi	Hayati Derecede Önemliydi	İşletme için hayati değildi	1,08	,500	,108	-,21	2,37
		İşletme içinde önemi küçüktü	0,66*	,591	,031	,14	3,19
	İşletme için hayati değildi	Hayati Derecede Önemliydi	-1,08	,500	,108	-2,37	,21
		İşletme içinde önemi küçüktü	,583	,447	,413	-,57	1,74
	İşletme içinde önemi küçüktü	Hayati Derecede Önemliydi	-1,66	,591	,031	-3,19	-,14
		İşletme için hayati değildi	-,583	,447	,413	-1,74	,57

* 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Proje önem derecesi işletme faaliyet süresi ile Tukey testi sonucuna göre; proje önem derecesi hayati derecede önemli olanlar ile firma içinde önemi küçük olanlar arasında işletme faaliyet süresi açısından %66 farklılık göstermiştir. Sonuç olarak proje önem derecesi ile işletme faaliyet süresi arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Bu sonuç projenin çok önemli veya önemi düşük görülmesi arasındaki anlamlı farklılığı göstermektedir.

Tablo 41: İşletme Faaliyet Konusu Göre Kredi ve Hibe Alma Durumu T-Testi Sonuçları

Değişkenler		N	Ortalama	Std. Sapma	S.D	t	P
İşletme faaliyet konusu	Almadık	17	5,35	3,823			
	Hibe Desteği Aldık	2	2,00	,000	17	3,616	.002

Elde edilen bulgulara göre farklılıklar; tablo 41’da ($p = .002 < 0,05$) olduğundan dolayı işletme faaliyet konusu kredi ve hibe kullanma durumu arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Destek almayanların ortalamaları (Ort: 5.35) hibe

desteği alanların ortalamasından (Ort: 0.54) yüksek olduğu gör÷lm÷ştür. Bu da anlamlı farklılığın kredi veya hibe desteği almayan işletmelerin alan işletmelerden daha fazla kaynaklandığını göstermektedir. Yapılan T testi sonucuna göre **Hipotez 12a** alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 42: İşletme Faaliyet Konusu Göre Proje ile geçici personel istihdamı T-Testi Sonuçları

Değişkenler		N	Ortalama	Std. Sapma	S.D	t	P
İşletme faaliyet konusu	Personel yok	17	5,35	3,807	17	2,463	.017
	1-10	2	2,00	1,414			

Elde edilen bulgulara göre farklılıklar; tablo 42’de ($p = .017 < 0,05$) olduğundan dolayı işletme faaliyet konusu proje ile geçici personel istihdamı arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Personeli olmayanların ortalamaları (Ort: 5.35) personel sayısı 1-10 olanların ortalamasından (Ort: 2.00) yüksek olduğ÷ gör÷lm÷ştür. Bu da anlamlı farklılığın geçici personeli olmayan 1-10 kişi olan işletmelere göre daha fazla ortaya çıktığını göstermektedir. Yapılan T testi sonucuna göre **Hipotez 13a** alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 43: İşletme Faaliyet Bölümü Göre Proje ile geçici personel istihdamı T-Testi Sonuçları

Değişkenler		N	Ortalama	Std. Sapma	S.D	t	P
İşletme faaliyet bölgesi	Personel yok	17	2,59	,975	17	2,135	.049
	1-10	2	3,00	,000			

Elde edilen bulgulara göre farklılıklar; tablo 43’de ($p = .049 < 0,05$) olduğundan dolayı işletme faaliyet bölgesi proje ile geçici personel istihdamı arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Personeli olmayanların ortalamaları (Ort: 2,49) personel sayısı 1-10 olanların ortalamasından (Ort: 3,00) düşük olduğ÷ gör÷lm÷ştür. Bu da geçici personeli olmayan firmalardan 1-10 geçici personel istihdam eden firmalara göre daha fazla anlamlı farklılık oluşturduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda yapılan T testi sonucuna göre **Hipotez 13b** alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

Fırat Kalkınma Ajansından proje desteği alan işletmelere uygulanan anket sorularında tanımlayıcı sorularla açıklayıcı sorular arasındaki anlamlı farklılıkların tespit edilmesine yönelik yapılan hipotez özetleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 44: Hipotez Değerlendirme Sonuçları

Hipotez	İfade	Sonuç
Hipotez 1a	Kapasite kullanım oranı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 1b	Kapasite kullanım oranı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 1c	Kapasite kullanım oranı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 1d	Kapasite kullanım oranı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 2a	Tam kapasite çalışma nedeni işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 2b	Tam kapasite çalışma nedeni işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 2c	Tam kapasite çalışma nedeni işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 2d	Tam kapasite çalışma nedeni işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 3a	Proje destek finansmanı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 3b	Proje destek finansmanı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 3c	Proje destek finansmanı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 3d	Proje destek finansmanı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Kabul
Hipotez 4a	Proje öncesi geçici personel istidamı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 4b	Proje öncesi geçici personel istidamı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 4c	Proje öncesi geçici personel istidamı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red

Hipotez 4d	Proje öncesi geçici personel istidamı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 5a	TRB1 Pazar dağılımı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 5b	TRB1 Pazar dağılımı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 5c	TRB1 Pazar dağılımı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 5d	TRB1 Pazar dağılımı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 6a	İkame malın pazardaki dağılımı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 6b	İkame malın pazardaki dağılımı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 6c	İkame malın pazardaki dağılımı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 6d	İkame malın pazardaki dağılımı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 7a	Rakipler arası fayda işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 7b	Rakipler arası fayda işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 7c	Rakipler arası fayda işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 7d	Rakipler arası fayda işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 8a	Projenin önemi işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Kabul
Hipotez 8b	Projenin önemi işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 8c	Projenin önemi işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 8d	Projenin önemi işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 9a	Destek almama işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 9b	Destek almama işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 9c	Destek almama işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık	Red

	göstermektedir.	
Hipotez 9d	Destek almama işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 10a	Ticaret ülkesine göre işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 10b	Ticaret ülkesine göre işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 10c	Ticaret ülkesine göre işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 10d	Ticaret ülkesine göre işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 11a	Banka kredisi kullanım durumu işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 11b	Banka kredisi kullanım durumu işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 11c	Banka kredisi kullanım durumu işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 11d	Banka kredisi kullanım durumu işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 12a	Kredi ve hibe alma durumu işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 12b	Kredi ve hibe alma durumu işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 12c	Kredi ve hibe alma durumu işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 12d	Kredi ve hibe alma durumu işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Kabul
Hipotez 13a	Proje ile geçici personel istihdamı işletme faaliyet süresi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 13b	Proje ile geçici personel istihdamı işletme faaliyet bölgesi göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Kabul
Hipotez 13c	Proje ile geçici personel istihdamı işletme hukuki yapısı göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 13d	Proje ile geçici personel istihdamı işletme faaliyet konusu göre anlamlı farklılık göstermektedir.	Kabul
Hipotez 14a	Girdi ürün teşkil durumu işletme faaliyet süresi anlamlı farklılık göstermektedir.	Red
Hipotez 14b	Girdi ürün teşkil durumu işletme faaliyet bölgesi anlamlı farklılık göstermektedir.	Red

Hipotez 14c Girdi ürün teşkil durumu **işletme hukuki yapısı** anlamlı **Red** farklılık göstermektedir.

Hipotez 14d Girdi ürün teşkil durumu **işletme faaliyet konusu** anlamlı **Red** farklılık göstermektedir.

Bu hipotez sınamaları sonucunda özellikle anlamlı farklılık işletmenin faaliyet konusu ve faaliyet bölgesi için gerçekleşmiştir. Proje desteği alan işletmelerin kalan proje finansmanını tamamlaması işletmenin faaliyet konusuna göre anlamlı farklılık oluşturmuş, bu da işletmelerin ya özkaynak ya da yabancı kaynak tercih ettiklerini, özkaynak/yabancı kaynak bileşimini pek tercih etmediğini göstermiştir. Projenin hayati önemi hususu işletmelerin faaliyet gösterdikleri süreye göre anlamlı farklılık göstermiştir. Bu da işletmelerin faaliyet süresi değiştikçe farklı finansman kaynağı gören işletmeler açısından proje desteğinin farklı önem arz edeceğini sonucunu doğurmuştur. Yine kredi hibe desteği alıp almama hususu işletme faaliyet konusuna göre anlamlı farklılık oluşturmuştur. Zira kredi hibe desteği alan işletmeler bu konuda daha detaylı bilgi cevap verebileceklerdir. İşletmelerin geçici personel istihdam edip etmeme konusu da işletmelerin faaliyet konusu ve faaliyet bölgesine göre anlamlı farklılık oluşturmuştur. Bu da işletmelerin genellikle proje öncesi ve sonrasında geçici personelden ziyade sürekli personeli tercih ettiklerini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kalkınma ülke ekonomilerinin en önemli hedefidir. Durdurulamayan toplumsal değişimlerin ekonomik kalkınma ile birlikte yürütülmesi ülkelerin gelişmişliğini pozitif yönde etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Bu sebeple ülke ekonomilerine yön verenler ekonomik olarak kalkınmanın yollarını bulmaya ve bu amaçla ekonomik aktörleri yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Ekonomide kalkınmanın sağlanabilmesi ve sürekli hale getirilebilmesi için uygulanan yöntemlerden biri de sektörel destek sağlayarak, sektör ve bölgeler itibarıyla kalkınmayı sağlamaktır. Kalkınmanın bölgeler açısından sağlanmasının amacı, bölgeler arasında bazı farklılıkların olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı bölgeler pazara yakın olurken, bazı bölgeler nitelikli işgücüne yakın durumdadır. Yine bazı bölgelerin pazara ulaşım yolları ile ilgili avantajları varken, bazı bölgelerin de bu tür bir avantajı bulunmayabilmektedir. Bölgeler arasındaki bu farklılıklar bölgesel dengesizliklere sebep olmaktadır. Bölgesel avantajların olduğu yerlerde üretim ve bu üretimden elde edilen gelir artarken, bölgesel avantajı olmayan yerlerde ise halkın gelir seviyesi arttırılamazken, o bölgenin ülke ekonomisine pozitif yönde bir katkısı olamamaktadır. Her bölgede değerlendirilmesi mümkün olan imkânlar aslında varken, birçok bölge ya bu avantajını bilmemekte ya da bilse bile organize bir çalışma olmadığı için bu avantajını bölgesel kalkınma için kullanmaya cesaret edememektedir.

Bölge halkını cesaretlendirerek, yeni yatırımlara yönlendirmeye teşvik etme fikriyle 1930 senesinde Amerika Birleşik Devletlerinde kurulan Tennessee Vadisi Kurumu bugünkü kalkınma ajanslarının ilk örneğidir. Tennessee Nehrinden ucuz elektrik sağlayarak nehrin bulunduğu havzada yaşayanlara ekonomik katkı sağlamak amacıyla oluşturulan bu kurumun benzerleri daha sonra dünyanın diğer ülkelerinde de uygulandığı görülmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti kalkınma adına en fazla desteğin yoğunlaştığı ülkedir. Türkiye’de ise bölgesel kalkınma fikrinin ilk ortaya çıkışı 1960’lı yıllara dayanmasına rağmen bu konudaki ilk adım 1990’lı yıllara dayanmaktadır. Ülkemizde bu anlamda ilk olarak faaliyet gösteren kurum, Girişimci ve Destekleme Merkezleri (GİDEM)’dir. Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerindeki girişimcileri desteklemek amacıyla kurulan GİDEM, hem bölge içindeki hem de bölge dışındaki yatırımcıların Güney Doğu Anadolu bölgesine yönlendirmiştir. Ülkemizde kalkınma ajanları 31.05.2006 tarih 2006/10550 sayılı Bakanlar Kurulu

kararına istinaden kurulmaktadır. Bu kanundan sonra 12 bölge 26 ilde kalkınma programının merkezleri kurulmuş, diğer iller de bu 26 ilde oluşturulan merkezlere bağlanarak kalkınma programına dahil edilmiştir.

Kalkınma ajansları bölgede yeni yatırım yapmak isteyenlere mali ve teknik destekler vermektedir. Kalkınma ajanslarının yatırımcılara sunduğu mali destekler arasında doğrudan finansman destekleri ve faizsiz kredi destekleri bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Fırat Kalkınma Ajansının Malatya'daki yatırımcılara vermekte olduğu doğrudan finansman desteğini alan işletmelerin genel özellikleri ve hukuki yapısını, finansal destek öncesi ve sonrası kapasite durumunu analiz ederek, işletmeye sağladığı ek istihdam ve işletme verimliliği araştırılmıştır. Araştırma kapsamında olan 19 işletmenin 4 tanesi Finansal destek aldıktan sonra üretim faaliyetini durdurmalarına rağmen finansal destek ile aldıkları makine ve teçhizatı hala elinde bulundurmaktadır. Bu sebeple bu 4 işletme de araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu 4 işletmenin genel özellikleri ve hukuki yapısı incelenmesine rağmen aldıkları finansal desteğin etkisi ölçülememiştir.

Araştırma kapsamında incelenen 19 işletmeden 9'u 6-10 yıl en fazla faaliyeti göstererek, 1 tanesi 1-5 yıldır üretim faaliyeti gösterirken, 4 işletme ise 21 yıl ve daha uzun süredir üretim faaliyetini sürdürmektedir.

Bu işletmelerden 9'u 11-20 yıl en uzun TRB1 bölgesinde, 2 tanesi 21 yıl ve üzeri bir süredir Malatya'da bulunuyorken diğer 7 işletme ise daha sonradan Malatya'ya işletmelerini taşımışlardır.

İncelenen işletmelerin büyük çoğunluğu Limited Şirkettir. 3 işletme gıda ürünleri, 4 işletme plastik, 4 işletme makine tesisat imalatı alanında faaliyet gösterirken diğer 8 işletme ise çeşitli sektörlerde üretim faaliyetinde bulunmaktadır.

İşletmelerde bir yıldan fazla süredir çalışan personel sayısına bakıldığında en fazla personel çalıştırmanın 74 en az olan ise 3 personelinin bulunduğu belirlenmiştir. 13 işletme geçici işçi çalıştırmazken, 1 işletme 30 geçici işçi çalıştırmaktadır. Aynı zamanda 1 işletme belirli bir iş dalı için 2 personeli geçici istihdam ederken, 1 işletme de belirli bir iş dalı için 4 personel istihdam etmektedir.

İncelenen işletmelerin 7'si ulusal pazara hitap ederken, 4'ü yerel pazara, 3'ü ise uluslararası pazara hitap etmektedir. Bu bulgulara göre 14 işletme yerel pazara hitap etmezken, 2 işletme %100, 1 işletme %90, 1 işletme %60, 1 işletme ise üretiminin %10'unu yerel pazara sunmaktadır. Ulusal pazara hizmet veren işletmeler de ise 7 firma ulusal pazara hitap etmezken 6 işletme %100, 1 işletme %70, 2 işletme %40, 1 işletme %30, 1 işletme %10, 1 işletme ise üretiminin %5'ini ulusal pazara sunmaktadır. 15 işletme uluslararası pazara hitap etmezken, 1 işletme %95, 1 işletme %70, 1 işletme %50, 1 işletme ise üretimin %30'unu uluslararası pazara sunmaktadır.

İncelenen işletmelerin 10'unun ürettikleri ürünler başka firmalar için girdi teşkil ederken, 9 işletmenin ürettiği ürün başka bir işletme için girdi teşkil etmemektedir. 14 işletmenin ürettiği ürünler yerel pazardaki hiçbir firmaya girdi teşkil etmezken, 3 işletmenin %100, 1 işletmenin %70, 1 işletmenin ürettiği ürünlerin %10'u ise yerel pazardaki işletmelere girdi teşkil etmektedir. 7 işletmenin ürettiği ürünler ulusal firmalar için girdi teşkil etmezken, 6 firma %100, 2 firma %90, 1 firma %80, 1 firma %70, 1 firma %60, 1 firma ürettiği ürünlerin %30'u ulusal işletmeler için girdi teşkil etmektedir. 14 işletmenin ürettiği ürünler uluslararası işletmeler için girdi teşkil etmezken, 3 firma %10, 1 işletmenin ürettiği ürünlerin %30'u uluslararası işletmelere girdi teşkil etmektedir.

İncelenen işletmelerin 7 âdetinin rakiplerinin tamamı TRB1 bölgesinde iken, 6 âdetinin yarı veya yarıdan çoğunun rakipleri TRB1 bölgesindedir. İşletmelerin 1 âdetinin ise TRB1 bölgesinde alanında faaliyet gösteren tek işletmedir.

8 işletme eş-financeman desteği olarak %100 öz kaynağını kullanırken, 1 işletme öz kaynaklarını hiç kullanmamış, 2 işletme %70 oranında öz kaynaklarını kullanmış, diğer 7 işletme de %20-60 aralığında öz kaynak kullanmıştır. İşletmelerin 1 tanesi eş-financeman kaynağı olarak %100 banka kredisi kullanırken, 9 tanesi hiç banka kredisi kullanmamış, 9 tanesi de %30-80 oranında banka kredisi kullanmıştır. 19 işletmenin 8 tanesi daha önce banka kredisi kullanmamışken, 11 işletme daha önceden banka kredisi kullanmıştır. İşletmelerin 17 tanesi daha önce hibe / kredi desteği almamışken 1 tanesi hibe / kredi desteklerinden faydalanmışlardır.

Fırat Kalkınma Ajansından destek alan işletmelerin 4 adeti bu destek olmasaydı yatırımı gerçekleştirmeyeceğini belirtirken, 5 işletmenin yatırımını erteleyeceğini, 6

işletmenin yatırımını daha küçük ölçekte yapacağını, diğer 4 işletmenin ise teşvik olmasa da yatırımı gerçekleştireceğini belirtmişler. Buna göre işletmelerin %21'inin teşvik almaması durumunda planladığı yatırımdan vazgeçeceği görülmektedir. İncelenen 8 işletmenin destek alamaması durumunda yapacağı yatırımda öz kaynaklarını, 4 işletme banka kredisini kullanacağını belirtirken, 6 işletme de kaynak temin edemeyeceğini ve planladığı yatırımı gerçekleştiremeyeceğini vurgulamıştır.

İşletmelerin kapasite ve finansal durumlarına bakıldığında 5 işletme %50'den az kapasite yoğunluğuna sahipken, 10 işletme %51'den fazla kapasite kullanım oranına sahiptirler.

İşletmelerin 8 tanesinin tam kapasite çalışmama nedeni finansal sorunlar ve talep yetersizliği iken, diğer 7 işletmenin tam kapasite ile çalışmama nedenleri ise hammadde yetersizliği, pazarlama sorunu ve teknolojik eksikliklerden kaynaklanmaktadır.

İşletmelerin mevcut durumu bu şekilde iken Fırat Kalkınma Ajansından doğrudan finansman desteği alan işletmelerin destek öncesi ile desteği aldıktan sonraki değişimler incelenmiştir. Değişimler incelenirken, işletmelerin proje desteği öncesindeki durumlarına destekten sonra üretim faaliyetine devam etmeyen işletmeler eklenmiş, proje desteği sonrasındaki durumlarına ise 4 işletme dâhil edilmemiştir.

İşletmeler tarafından alınan finansal destek öncesinde istihdam edilen personel sayısı 340 iken (Tablo 17), proje desteği sonrasında işletmelerin istihdam ettikleri personel sayısında 42 yeni personel alımı olmuştur. Buna göre Fırat Kalkınma Ajansı tarafından işletmelere verilen finansal desteğin sürekli çalışan personel sayısına etkisi %16 olmuştur. Finansal destek alan işletmelerin destek öncesinde çalıştırdıkları geçici personel sayısı 5 iken, yatırım sonrasında işletmelerin geçici personel sayıları 11 olmuştur. Buna destek sonrasında işletmelerin istihdam ettikleri geçici personelin artış oranı %40 olmuştur.

Fırat Kalkınma Ajansından proje desteği alan işletmeler, aldıkları destek ile yapmış oldukları yatırımlar sonrasında 6 işletme rakiplerinin önüne geçerken, 3 işletme rakiplerini yakalamış, 2 işletme rakiplerine yaklaşmıştır. 11 işletme aldığı destek ile rakipleri karşısında avantaj elde etmişler, 3 işletme pazarda rakibi olmadığından böylesi bir tahlil yapamazken sadece 1 işletme proje almasının rakipleri karşısında bir avantaj

yakalayamadığını belirtmiştir. Buna göre aldıkları proje desteğinden sonra işletmelerin %73'ünün rakiplerine karşı avantaj sağladığını söylemek mümkündür.

İşletmeler, uyguladıkları proje kapsamında almış oldukları destek ile çeşitli avantajlar elde etmişlerdir. Uygulanan projenin çıktısının işletmenin sağladığı istihdam, üretim miktarı, rekabet üstünlüğü, yeni teknoloji kullanımı, ürün kalitesindeki artış, Pazar payı, ürün çeşitliliği konularında ifade ettiği kazanımların önceliği sorulduğunda işletmelerin 6 işletme üretim miktarını ilk sırada dile getirirken, 3 işletme istihdam artışını, 3 işletme üretim kapasitesinin artmasını, 1 işletme rekabet üstünlüğünü, 1 işletme yeni teknoloji kullanımını, 1 işletme ise ürün kalitesini ön plana çıkartmıştır. İşletmelerin 2 adedi pazar payı artışını 2. sıraya, 1 işletme ise ürün çeşitliliğinin önemini 3. sıraya yerleştirmişlerdir.

İncelenen işletmelerden 12 adedi alınan destek kapsamında yaptıkları yatırımı önemli olduğunu fakat işletmenin mevcudiyeti için hayati önemi olmadığını belirtirken, 3 işletme yapılan yatırımın hayati derecede önemli olduğunu belirtmiştir.

Alınan destek ile uygulanan projeyi 10 işletme ilk defa proje hazırlayıp uyguladığını belirtirken, 2 işletme kapasitesini arttırmaya yönelik proje hazırlayıp sunduğunu, 1 işletme daha önceden uyguladığı başka bir projenin devamını sağladığını, 1 işletme ise yeni projeler planlama ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırmalarına vesile olduğunu belirtmiştir. Buna göre Fırat Kalkınma Ajansı incelenen işletmelerin %57'sinin ilk defa proje hazırlayıp işletmeleri teşvik ettiği görülmektedir.

Destek kapsamında uygulanan proje ile işletmelerin üretim miktarları artmaktadır. Üretim miktarındaki artışını ölçmenin önemli bir göstergesi işletmenin hammadde siparişlerindeki artıştır. İşletmelerin 5 adetinde uygulanan proje sonrasında hammadde siparişleri %51-75 artarken, yine 6 işletmenin hammadde siparişleri %1-25 oranında artmış, 3 adetinin ise hammadde siparişleri %26-50 oranında artmıştır.

Araştırma kapsamında olan ve proje desteği aldıktan sonra üretim faaliyetine devam etmeyen işletmelerin 4'ünün finansal nedenlerden dolayı işletme faaliyetlerini durdurmuşken, 4 işletme de farklı bir sebepten dolayı işletme faaliyetini durdurmuştur. Buna göre 4 işletmenin Fırat Kalkınma Ajansından aldığı destekle yatırımını gerçekleştirdiği, fakat işletme sermayesini planlayamadığı için finansal sorunlar yaşadığı ve faaliyetini sonlandırdığı görülmektedir.

Finansal destek ölçeği içerisinde işletmelerin ölçek soruları arasındaki anlamlılık ilişkisini belirlemeye yönelik yapılan incelemelerde;

- İşletmenin faaliyet konusu ile proje destek araçları arasında %80 anlamlılık ortaya çıkmıştır. Anlamlılığın banka kredisi desteği ile diğer destek araçları arasında olduğu görülmüştür. İşletmenin faaliyet konusundaki değişimlerin maddi olarak artışların ortaya çıkmasına sebep olduğu görülmüştür.
- İşletmenin faaliyet süresi ile proje önem derecesi arasında %66 anlamlılık ortaya çıkmıştır. Anlamlılığın proje hayati derece önemi ile projenin işletme içinde küçük önem derecesi arasında olduğu görülmüştür. İşletmenin faaliyet süresinde ortaya çıkan artışlar proje önemi derecesinde arttırdığı ortaya çıkmıştır.
- İşletme faaliyet konusu ile proje başvuru sürecinde kredi ve hibe desteği alma konusunda yapılan araştırmada hibe desteği alanların destek almayanların yüksek sayıda olduğu görülmüştür. İşletmenin faaliyet konusunda ortaya çıkan değişimlerin projenin destek ve hibe alma konusundaki artışlara neden olduğu ortaya çıkmıştır.
- İşletme faaliyet konusu ile proje başvuru sonrası yarı zamanlı personel sayısı arasında personeli olmayanlar arasında olanların diğer gruplara göre yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. İşletmenin faaliyet konusunda ortaya çıkabilecek değişimlerin personel alımlarına etkisinin olduğu görülerek yarı zamanlı personel alımlarını negatif yönlü etkileyerek personel alımları yapılmamıştır.
- İşletme faaliyet bölgesi ile proje başvuru sonrası yarı zamanlı personel sayısı arasında personel sayısı 1-10 arasında olanların diğer gruplara göre yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. İşletmenin faaliyet bölgesinde ortaya çıkacak değişimlerin personel alımlarını pozitif etkilediği görülerek yarı zamanlı personel alımları yapılmıştır.

Fırat Kalkınma Ajansından alınan proje desteğinin işletmelerin istihdam seviyesi, üretim miktarı ve kapasitesini, işletmelerin teknoloji kullanım oranlarını, ürün kalitesi ve çeşitliliği ile hammadde siparişlerini arttırırken, işletmelerin rakiplerine karşı

avantaj yakalamasına sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda işletmelere önerilebilecek politika önerilerinden bazıları şunlardır:

- ✓ İşletmelerin proje önemi konusunda özellikle ilk defa proje yapan işletmelerin daha önemli görülmesi işletmelerin proje destekleri konusunda yeterli olmadıklarını göstermektedir. Bu doğrultuda işletmelerin gerek kurumsal gerekse Sanayi ve Ticaret Odaları bünyelerinde hibe ve teşvik eğitim almaları gerekmektedir.
- ✓ İşletmelerin proje desteklerinde kalan kısmının finansmanında sadece %100 özkaynak/yabancı kaynak yerine sermaye yapılarını ve yatırım politikalarını göz önüne alarak en uygun özkaynak/yabancı kaynak konusunda optimal karar vermeleri gerekmektedir.
- ✓ İşletmelerin proje desteği öncesi ve sonrasında geçici personel yerine sürekli personel istihdam etmeyi devam ettirmeleri hem üretim hem de insan kaynakları açısından işletme için istikrar oluşturacaktır.
- ✓ İşletmelerin gerek satışlarında gerekse işletmelere girdi olarak satışlarında sadece ulusal ya da yerel pazar yerine uluslararası pazarı da tercih ederek özellikle arbitrajı da göz önünde bulundurup Pazar çeşitlendirmesi yaparak bir pazardan kaynaklanabilecek riskleri hedge etmesi daha uygun olurken işletmenin verimini de arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- Akış, E. (2011). Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Sosyoloji Konferansları*, (44), 237-256.
- Aktakas, B. G. (2006), *Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Adana.
- Arslan, E. (2010). *Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Konya.
- Arslan, İ. (2007). Türkiye'de Bölgesel Alanda Uygulanan İktisadi Politikalar (Yatırım Teşvikleri-İstihdam Analizi 1980-2006). *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(8), 1-15.
- Atakış, A. (2012). Bölgesel Farklılıkların Oluşumu: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(2), 153-175.
- Aydın, H. İ. (2012). *Bölgelerarası Farklılıkların Giderilmesinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı/İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Sivas.
- Baykal, N. (2010). *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Açısından Kalkınma Ajanslarının Misyonu: Kayseri Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Karaman.
- Buyruk H (2016). Ekonomik Kalkınma Hedefinden Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine: Eğitim-Kalkınma İlişkisine Dair Bir Çözümleme, *Mülkiye Dergisi*, 40 (1), 111-142.
- Çakmak, E. (2006). *Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İmaj Yayınevi, Ankara.

- Çocuk, M. (2014). *Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizliklerin Giderilmesinde Kurulan Kalkınma Ajansları ve Kadın İstihdamının Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, İstanbul.
- Çölkesen, H. G. (2009). *Türkiye’de Bölgesel Farklılıklar ve Kalkınma Ajansları: Türkiye- İngiltere Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Demir, E. (2016). *Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajanslarının Rolü: DAKA Örneği*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Erzurum.
- Deniz, T. (2014). Zonguldak İlinde Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32), 299-320.
- Deviren, N. V. Yıldız, O. (2014). Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (44), 1-35.
- Dinler, Z. (2010). Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajansları, Editörler: Birol Akgül ve Nispet Uzun, Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Ertaş, Ö. (2013). *Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Kalkınma Ajansları: Türkiye’de Bölgesel Potansiyelin Değerlendirilmesi Açısından "Mevlana Kalkınma Ajansı" Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.
- Gülbahar, O. (2009). Turizmin Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Gidermedeki Rolü (Türkiye Örneği), *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 19-47.
- Günay, T. (2013). *Türkiye’deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Destek Programlarının Değerlendirilmesi (2006-2011)*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Trabzon.

- Gürsoy, E. (2014). *Kalkınma Ajanslarında Muhasebe Düzeni ve Bir Uygulama Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Niğde.
- Ildırac, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Işık, N. Baysal, D. Ceylan, O. (2010). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları, *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 3(2), 1-18.
- Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Resmî Gazete, 8 Kasım 2008, Sayı: 27048
- Kılıç, B. (2014). *Bölgesel Kalkınmada Aracı Kurumlar Olan Kalkınma Ajanslarının Türk İdari Teşkilatı İçerisindeki Konumu*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Erzurum
- Kubar, Y. (2016). Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınma Göstergeleri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Bir Panel Veri Analizi (1995-2010), *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4, 65-99.
- Kulaksız, Y. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Küçükaltan, D. Oğuzhan, A. Apak, S. Boyacıoğlu, E. Z. (2005). Bölgesel Kalkınmada Kültürel Turizmin Etkisi: Kırkpınar Yağlı Güreşleri Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 1-22.
- Künye, N. (2014). *Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgelerin Ekonomilerine Katkıları: Panel Veri Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Maç, N. (2006). *Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye*, Konya Ticaret Odası, Konya.
- Özel, M. (2003). Avrupa Birliği’nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(1), 97-117.

- Özgür, A. E. (2014). *AB Uygulamaları Çerçevesinde Türkiye’de Kalkınma Ajansları*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Paksu, A. (2014). *Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınmaya Etkisi, İpekyolu Kalkınma Ajansı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Gaziantep.
- Saral, Ö. (2014). *Kalkınma Ajanslarının Bölge Ekonomilerine Etkileri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Trabzon.
- Seçkin, E. Ökten, A. N. (2009). Az Gelişmiş Bölgelerin Gelişmesinde Bir Fırsat Olarak Çağrı Merkezleri. *Megaron*, 4(3), 191-202.
- Sert, O. (2012). Bölge, Türkiye’de Bölge Kavramı ve Kalkınma Ajanslarının Yapısı, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 119-14.
- Soyak, A. (2003). Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var mı?, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 167-182.
- Söyüt, H. E. (2012). *BEBKA, OKA ve DAKA Bağlamında Kalkınma Ajansları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Şahin, D. (2008). *Yönetimin Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Uyumunun Sağlanması Bağlamında Kalkınma Ajanslarının Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Taşçı, K. (2013). *Bölgesel Kalkınma Ajanslarını Proje-Faaliyet Destekleri ve Türkiye’nin Kalkınma Sürecindeki Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Afyon.
- Taştekin, A. (2018). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Bölge İdareleri, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(1), 69-83.
- Yıldırım, M. Ç. (2014). *Bölgesel Kalkınma Ajansları: Çek Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Alt Bölge Karşılaştırması*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Erzurum.

- Yıldız, G. (2013). *Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Güney Ege Kalkınma Ajansı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Aydın.
- Yıldız, O. (2014). *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü: GEKA Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Muğla
- Yücel, M. (2014). *Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının Sağladığı Destekler ve Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) 2010 Yılı Kobi Mali Destek Programının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Erzurum.
- Çelik, M. (2007). *Örgüt Kültürü ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı*. Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kayış, A. (2010). *Güvenilirlik analizi*. Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (ss. 405). Ankara: Asil Yayıncılık.

Ek – 1 Anket Formu

İŞLETME YAPISI İLE İLGİLİ SORULAR

1. İşletmeniz kaç yıldır faaliyet göstermekte

() 1-5 yıl () 6-10 yıl () 11-20 yıl () 21 ve üstü

2. Firmanız kaç yıldır TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) bölgesinde faaliyet göstermektedir? (Yıl ve Ay olarak)

() 1-5 yıl () 6-10 yıl () 11-20 yıl () 21 ve üstü

3. İşletmenin hukuki yapısı

() Ferdi mülkiyet () Adi ortaklık () Limited şirketi
() Anonim şirket () Kollektif şirket () Kooperatif şirketi
() Komandit şirket () Diğer

4. İşletmenin faaliyet konusu?

() Gıda ürünleri imalatı () Plastik
() Makine ve teçhizat imalatı () Tekstil ürünleri imalatı
() Giyim eşyası imalatı () Otomotiv sanayi
() Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı () Ağaç ve ağaç ürünleri
() Mobilya imalatı () Diğer

5. İşletmenizde şu anda toplam kaç tane sürekli çalışanların (Bir yıldan fazla) sayısı kaçtır?

.....

6. İşletmenizde şu anda toplam kaç tane geçici çalışanların (Bir yıldan az) sayısı kaçtır?

.....

7. Firmanızda şu an geçici (1 yıldan kısa süreli, sadece belirli bir işin gerçekleştirilmesi için istihdam edilen) çalışan sayısı kaçtır?

.....

8. Kapasite kullanım oranınız

...%.....

9. Tam kapasite çalışmamanın nedenleri

- () Finansal sorunlar () Hammadde yetersizliği
() Pazarlama sorunları () Talep yetersizliği
() Teknolojik eksiklik

10. Destek aldığınız projede eş-financemanınızı nasıl karşıladınız?

- A) Öz kaynaklarımızla %.....
B) Banka kredisi %.....
C) Diğer (Belirtiniz) %.....

11. Proje başvuru aşamasından önce banka kredisi kullanmış mıydınız?

- A) Evet
B) Hayır
C) Başvurduk ama kabul edilmedi.

12. Proje başvuru aşamasından önce kredi veya hibe desteği aldınız mı?

- () Almadık
() Hibe desteği aldık
() Başvurumuz kabul edilmedi

13. Proje başvuru aşamasında firmanızda sürekli (1 seneden fazla) çalışan sayısı kaçtı?

.....

14. Hibe desteği sayesinde firmanızda sürekli (1 seneden fazla) çalışan kaç kişi istihdam edildi?

.....

15. Proje başvuru aşamasında firmanızda yarı zamanlı (günlük çalışma süresinden daha kısa süreli) çalışan sayısı kaçtı?

.....

16. Hibe desteği sayesinde firmanızda yarı zamanlı (günlük çalışma süresinden daha kısa süreli) çalışan kaç kişi istihdam edildi?

.....

17. Projenize konu faaliyet kapsamında yaptığınız satışların yerel (TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi), ulusal ve uluslararası pazarda dağılımları nasıldır?

() Yerel (TRB1 (Bingöl, Elâzığ, Malatya, Tunceli)): %

() Ulusal: %

()Uluslararası: %

18. Proje kapsamında ürettiğiniz ürünler başka firmalar için girdi (ön ürün) teşkil ediyor mu?

() Evet () Hayır

19. Proje kapsamında ürettiğiniz ürünlerden diğer firmalara girdi teşkil eden ürünlerin TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi içindeki satışlarında ne kadar artış sağlandı?

() %1-%25

() %26-%50

() %51-%75

() %76-%100

() %100'den fazla

20. Bu firmaların ikame anlamında pazardaki dağılımı nasıldır?

() Yerel (TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli)): %

() Ulusal: %

() Uluslararası: %

21. Proje kapsamında aldığınız hibe desteği TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesinde yer alan rakipleriniz karşısında size ne gibi bir fayda sağladı?

() Rakiplerimizin önüne geçtik

() Rakiplerimizi yakaladık

() Rakiplerimize yaklaşmamızı sağladı

() TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesinde rakibimiz bulunmamaktadır

() Herhangi bir fayda sağlamadı

22. Proje çıktısı anlamında aşağıda yer alan göstergeleri önem sırasına göre sıralayınız. (1 den 10 a kadar sayılar veriniz)

() İstihdam Artışı

- ☐ Üretim Miktarı Artışı
- ☐ Rekabet Üstünlüğü Sağlanması
- ☐ Pazar Payı Artışı
- ☐ Üretim Kapasitesi Artışı
- ☐ Yeni Teknoloji Kullanımı
- ☐ Ürün Çeşitliliği Artışı
- ☐ Ürün Kalitesi Artışı
- ☐ İhracata Başlanması
- ☐ Üretim Maliyetlerinin Düşmesi

23. Proje kapsamında yaptığınız yatırımın firmanız açısından önemini belirten şıkkı işaretleyiniz.

- ☐ Hayati derecede önemliydi
- ☐ Önemliydi yalnız firmanın mevcudiyeti için hayati değildi
- ☐ Firmanın faaliyetleri içinde önemi küçüktü

24. Projeniniz ile alakalı aşağıdaki ifadelerden uygun olanları işaretleyiniz.

- ☐ Daha önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını sağladık
- ☐ İlk defa bir proje hazırladık ve uyguladık
- ☐ Yeni projeler planlamamıza ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırmamıza vesile oldu
- ☐ Diğer firmalarla işbirlikleri kurduk
- ☐ Proje hazırlama ve uygulama kapasitemiz arttı
- ☐ Fon kaynakları konusunda bilgi sahibi olduk

25. Proje kapsamında ürettiğiniz ürünler için gerekli olan ve TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi içerisinde temin ettiğiniz hammadde siparişlerinizde ne kadar artış oldu?

☐ %1-%25	☐ %26-%50	☐ %51-%75
☐ %76-%100	☐ %100' den fazla	

26. Projeye konu alanda faaliyet gösteren rakiplerinizin ne kadarı satışlarını TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesinde gerçekleştiren yerel firmalardır?

- ☐ Hepsi

- ☐ () Yarıdan çoğu
- ☐ () Yarısı
- ☐ () Yarıdan azı
- ☐ () Bölgede bu alanda faaliyet gösteren tek firmayız

27. Destek alamasaydınız projeye konu yatırımı gerçekleştirebilir miydiniz?

- ☐ () Yatırımı aynı şekilde yapardık
- ☐ () Yatırımı ertelerdik
- ☐ () Daha küçük ölçekte yapardık
- ☐ () Yatırımı gerçekleştiremezdik

28. Destek alamasaydınız projeye konu yatırımı gerçekleştirmek için gerekli mali kaynağı nasıl temin ederdiniz?

- ☐ () Öz kaynaklarımızla
- ☐ () Banka kredisi
- ☐ () Hibe desteği alabileceğimiz başka programlar vasıtası ile
- ☐ () Kaynak temin edemezdik
- ☐ () Diğer (Belirtiniz)

29. Firmanın başarısızlık nedenleri

- ☐ () Finansal nedenler
- ☐ () Pazar sıkıntısı
- ☐ () Hammadde sıkıntısı
- ☐ () Yer seçimindeki yanlışlık
- ☐ () Diğer

30. Firmanın geleceği ile ilgili düşünceler

- ☐ () Firmayı devretmek istiyorum
- ☐ () Kısa vadede (Bir yıldan az)firmayı tekrar çalıştırmak istiyor
- ☐ () Uzun vadede (bir yıldan uzun) firmayı tekrar çalıştırmak istiyor
- ☐ () Firmayı taşımayı düşünüyor
- ☐ () Diğer